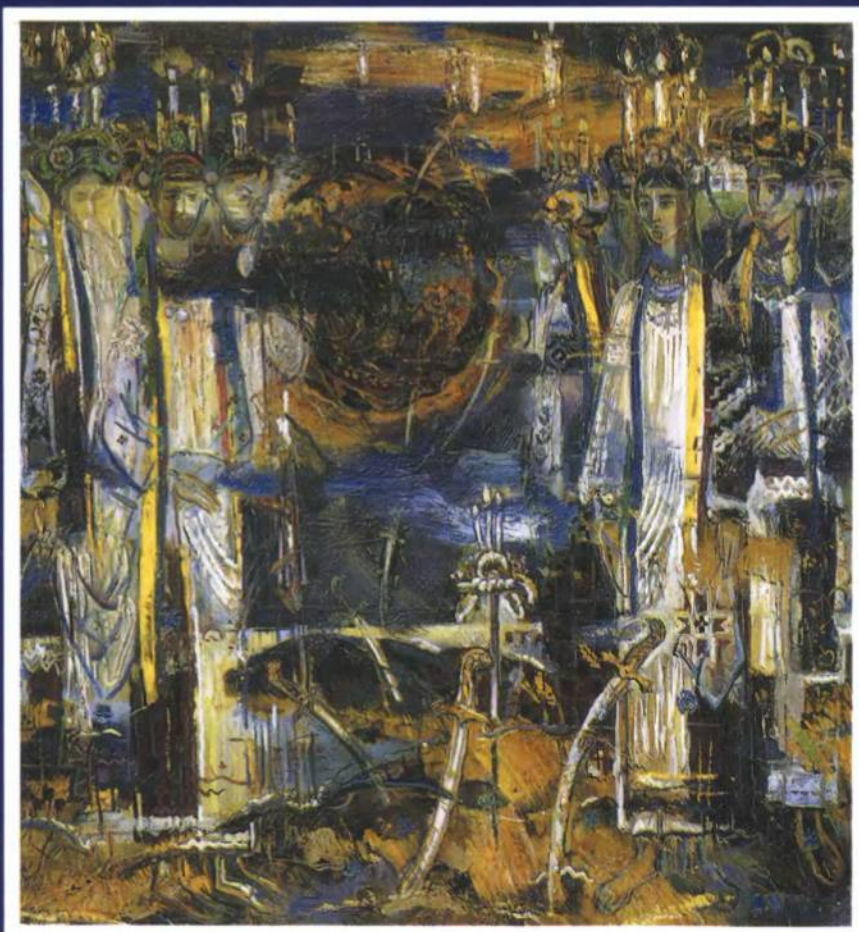

ДУКЛЯ

№ 5

1996

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.
DUKLA - literárno-umelecký a publicistický časopis. Vydáva Spolok ukrajinských spisovateľov na Slovensku, Prešov.

РЕДКОЛЕГІЯ:
ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор
МІЛАН БОБАК,
ІЛІЯ ГАЛАЙДА,
ВЛАДИСЛАВ
ГРЕШЛИК,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
ФЕДІР КОВАЧ,
ВІТАЛІЙ
КОНОПЕЛЕЦЬ,
МИКОЛА
МУШИНКА,
ЙОСИФ ШЕЛЕПЕЦЬ

Графічне оформлення
Ладислава Цупера

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік - 60 крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov, ul. Požiarická 15,
телефон: 733 435, 732 338

Комп'ютерний набір
EXCO s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 091/725 061

Rozširuje PNS, objednávky na predplatné prijíma každá pošta, doručovateľ, predajňa PNS a stredisko PNS. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS a. s., ES-vývoz tlače, Košická 1, 813 81 Bratislava.

Конституція України.....	2
Йосиф Збіглей	
Esattamente	30
Vivace vorticoso.....	30
Vagamente	30
Amaramente.....	30
Modestamente.....	31
Михайло Роман	
Згадає й висловлюється	32
Василь Хома	
Поет пристрасного бажання стверджувати - Степан Гостиняк	37
Олена Рудловчак	
Йосиф Гаганець і чотири товариства закарпатських українців.....	43
Августин Волошин	
Борьба за кирилицю.....	53
Іван Бунганич	
Руський язык.....	58
Мирослав Сополига	
Музейна презентація культур національних меншин	62
Микола Мушинка	
322 дні в камері смерті.....	66
Збирайте марки України!.....	73
Микола Неврлий	
Україна в Атланті	74
Ян Замбор	
З передзимових заміток про поезію.....	77
П'ятниця-посвятниця	77
Буря	78
Мій батько в місті	78
Одя останнім дням яворового листя.....	79
Тяжке	79
Вітер.....	79
Я - циган.....	80
Дерево.....	80
Серпень.....	81
Любив я	82
Мати	83
Містик	83
Калюжа	84
Меланхолійний жеребець	85
Юрій Малєєв	
Хтось	88
„О, не журися, Наталі“	88
Не хвилюй.....	88
Нащо	89
У темряві	89
Біжить людина щаслива	91
„Сутінок, тихий, наче ніша, погустів“	92
Ганна Костів-Гуска	
Молитва до поезії	93
„Відлетіло літечко, відболіло“	93
„Старіють непомітно матері“	94
„Ніколи не пізно поставити крапку“	94
Марія Матиос	
Злодійство	95
„Потік, наче юник, грає“	95
Спроба сумного любовного рекету	96
Юрій Бача	
Історія учить... тільки розумних.....	98
Йосиф Шелепець	
Український футуризм	104
Микола Ковалів	
Третя книжка фундації „Карпати“	105
Микола Неврлий	
Джерело історичної пам'яті.....	107
Україна видає	109

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей,
виражаючи суверенну волю народу,
спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвинути і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями,
керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,
приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

РОЗДІЛ I ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства в Україні визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної /морської/ економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого /малий Державний Герб України/.

Державний Гімн України – національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

РОЗДІЛ II ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути звільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною /невійськовою/ службою.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 37. Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополієм становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна /невійськова/ служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.
Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку.
Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 47. Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 66. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

РОЗДІЛ III ВИБОРИ. РЕФЕРЕНДУМ

Стаття 69. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Стаття 70. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 72. Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Стаття 73. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

Стаття 74. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

РОЗДІЛ IV ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 75. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.

Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Стаття 77. Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю березня четвертого року повноважень Верховної Ради України.

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяти днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

Стаття 79. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу:

«Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників”.

Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

Стаття 80. Народним депутатом України гарантується депутатська недоторканність. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Стаття 81. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

1/ складення повноважень за його особистою заявою;

2/ набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

3/ визнання його судом неієздатним або безвісно відсутнім;

4/ припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;

5/ смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або на вимогу Президента України.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Стаття 84. Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1/ внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2/ призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3/ прийняття законів;
- 4/ затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5/ визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6/ затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7/ призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8/ заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9/ оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10/ усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури /імпічменту/, встановленому статтею 111 цієї Конституції;
- 11/ розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12/ надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;
- 13/ здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;
- 14/ затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;
- 15/ призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;
- 16/ призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;
- 17/ призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;
- 18/ призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;
- 19/ призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;
- 20/ призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- 21/ призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;
- 22/ затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- 23/ схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- 24/ надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
- 25/ надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;
- 26/ призначення третини складу Конституційного Суду України;
- 27/ обрання суддів безстроково;
- 28/ дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Кон-

ституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29/ утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30/ призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31/ затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32/ надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33/ здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34/ прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третьою від конституційного складу Верховної Ради України;

35/ призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36/ затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Стаття 86. Народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

Голова Верховної Ради України:

1/ веде засідання Верховної Ради України;

2/ організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України;

3/ підписує акти, прийняті Верховною Радою України;

4/ представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;

5/ організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про регламент Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів.

Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України.

Стаття 91. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

1/ права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;

2/ громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;

3/ права корінних народів і національних меншин;

4/ порядок застосування мов;

5/ засади використання природних ресурсів, виключної /морської/ економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;

6/ основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;

7/ правовий режим власності;

8/ правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

9/ засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

10/ засади регулювання демографічних та міграційних процесів;

11/ засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;

12/ організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;

13/ територіальний устрій України;

14/ судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури;

15/ засади місцевого самоврядування;

16/ статус столиці України; спеціальний статус інших міст;

17/ основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;

18/ правовий режим державного кордону;

19/ правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

20/ організація і порядок проведення виборів і референдумів;

21/ організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;

22/ засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Виключно законами України встановлюються:

1/ Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;

2/ порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

3/ одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;

4/ порядок використання і захисту державних символів;

5/ державні нагороди;

6/ військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;

7/ державні свята;

8/ порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президенту України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

Стаття 94. Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президенту України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені.

Стаття 96. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період.

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Стаття 97. Кабінет Міністрів України відповідно до закону подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98. Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата.

Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України.

Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Стаття 101. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

РОЗДІЛ V ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 102. Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Стаття 103. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Стаття 104. Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Президент України складає таку присягу:

«Я, /ім'я та прізвище/, волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі.»

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

Стаття 105. Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту.

Стаття 106. Президент України:

- 1/ забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;
- 2/ звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 3/ представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;
- 4/ приймає рішення про визнання іноземних держав;
- 5/ призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;
- 6/ призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
- 7/ призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;
- 8/ припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися;
- 9/ призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку;
- 10/ призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах;
- 11/ призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади;
- 12/ призначає половину складу Ради Національного банку України;
- 13/ призначає половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- 14/ призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
- 15/ утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;
- 16/ скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- 17/ є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;
- 18/ очолює Раду національної безпеки і оборони України;
- 19/ вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;
- 20/ приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;
- 21/ приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;
- 22/ призначає третину складу Конституційного Суду України;
- 23/ утворює суди у визначеному законом порядку;
- 24/ присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;
- 25/ нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;
- 26/ приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
- 27/ здійснює помилування;

28/ створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;

29/ підписує закони, прийняті Верховною Радою України;

30/ має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;

31/ здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Стаття 107. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Стаття 108. Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

1/ відставки;

2/ неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

3/ усунення з поста в порядку імпичменту;

4/ смерті.

Стаття 109. Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Стаття 110. Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України – за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

Стаття 111. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпичменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його вис-

новку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Прем'єр-міністра України. Прем'єр-міністр України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України.

РОЗДІЛ VI **КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ.** **ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ**

Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України.

Персональний склад Кабінету Міністрів України призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання цих органів.

Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраним Президентом України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Президентові України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Президентом України, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новоформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів.

Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Президентові України заяву про відставку Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України чи у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри.

Стаття 116. Кабінет Міністрів України:

1/ забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

2/ вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3/ забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4/ розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5/ забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6/ розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7/ здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8/ організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9/ спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

10/ здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.

Стаття 117. Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Стаття 118. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 119. Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

1/ виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;

2/ законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;

3/ виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;

4/ підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;

5/ звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;

6/ взаємодію з органами місцевого самоврядування;

7/ реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до скла-

ду керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

РОЗДІЛ VII ПРОКУРАТУРА

Стаття 121. Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються 1/ підтримання державного обвинувачення в суді;

2/ представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;

3/ нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4/ нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Стаття 122. Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Строк повноважень Генерального прокурора України – п'ять років.

Стаття 123. Організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

РОЗДІЛ VIII ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 126. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

1/ закінчення строку, на який його обрано чи призначено;

2/ досягнення суддею шістдесяти п'яти років;

3/ неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

4/ порушення суддею вимог щодо несумнісності;

5/ порушення суддею присяги;

- 6/ набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7/ припинення його громадянства;
- 8/ визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9/ подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

Стаття 127. Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій суддів.

Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом.

Стаття 128. Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

Стаття 129. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Основними засадами судочинства є:

- 1/ законність;
- 2/ рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3/ забезпечення доведеності вини;
- 4/ змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5/ підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 6/ забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 7/ гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 8/ забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;
- 9/ обов'язковість рішень суду.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій.

За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

Стаття 131. В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- 1/ внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;

2/ прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо не-сумісності;

3/ здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

РОЗДІЛ ІХ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 132. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

РОЗДІЛ X АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 134. Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Стаття 135. Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономії Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання.

Стаття 136. Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Стаття 137. Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1/ сільського господарства і лісів;
- 2/ меліорації і кар'єрів;
- 3/ громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4/ містобудування і житлового господарства;
- 5/ туризму, готельної справи, ярмарків;
- 6/ музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- 7/ транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- 8/ мисливства, рибальства;
- 9/ санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Стаття 138. До відання Автономної Республіки Крим належить:

- 1/ призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;
- 2/ організація та проведення місцевих референдумів;
- 3/ управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
- 4/ розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
- 5/ розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля – відповідно до загальнодержавних програм;
- 6/ визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;
- 7/ участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;
- 8/ забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;
- 9/ участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;
- 10/ ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих їх місцевостях;

Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

Стаття 139. В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

РОЗДІЛ XI МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях.

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, і також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування /утримання/ комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо, або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного, та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні дати затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проєктів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України виконуються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

РОЗДІЛ XII КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття 147. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Стаття 148. Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Стаття 149. На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

1/ вирішення питань про відповідність Конституції України /конституційність/:

законів та інших правових актів Верховної Ради України;

актів Президента України;

актів Кабінету Міністрів України;

правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2/ офіційне тлумачення Конституції України та законів України;

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Стаття 152. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 153. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

РОЗДІЛ XIII ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 154. Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 155. Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 156. Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Стаття 157. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 158. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Стаття 159. Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

РОЗДІЛ XIV ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 160. Конституція України набуває чинності з дня її прийняття.

Стаття 161. День прийняття Конституції України є державним святом – Днем Конституції України.

РОЗДІЛ XV ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

2. Верховна Рада України після прийняття Конституції України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією.

Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться у березні 1998 року.

3. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня 1999 року.

4. Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України має право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами, з одночасним поданням відповідного законопроекту до Верховної Ради України в порядку, встановленому статтею 93 цієї Конституції.

Такий указ Президента України вступає в дію, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту /за винятком днів міжсесійного періоду/ Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю від її конституційного складу, і діє до набрання чинності законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань.

5. Кабінет Міністрів України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності.

6. Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності. До створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України.

7. Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цією Конституцією набувають статусу голів місцевих державних адміністрацій згідно зі статтею 118 цієї Конституції, а після обрання голів відповідних рад складають повноваження голів цих рад.

8. Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року.

Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цією Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.

Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цією Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.

9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства – до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

10. До прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до статті 118 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації.

11. Частина перша статті 99 цієї Конституції вводиться в дію після введення національної грошової одиниці – гривні.

12. Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.

Судді всіх судів в Україні, обрані чи призначені до дня набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження згідно з чинним законодавством до закінчення строку, на який вони обрані чи призначені.

Судді, повноваження яких закінчилися в день набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження протягом одного року.

13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

14. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України.

Йосиф Збіглей

Esattamente

Не віриш?
 Прийди!
 Покажу тобі мій ліс,
 мої гори і моє небо.
 І очі вод нетрищ
 планети,
 які люди назвали –
 студники.
 Покажу тобі
 все зілля знахарок,
 яке збирають
 не тільки під ніч на Яна.
 Навчу тебе читати всі тексти
 про минуле і майбутнє,
 які написані
 на пожевклому листі
 листопаду.
 А коли нап'єшся настою
 з коріння тайн,
 яке росте на галявинах знання
 і незнання,
 то порозумієш,
 що глибина
 не у нетрищах планети,
 але
 у синьому просторі неба.

Vivace vorticoso

Голос скрипки
 не завжди меланхолійно-солодкий,
 як перший поцілунок,
 бо і поцілунки
 бувають всілякі...
 А пісня нашого життя
 нехай лунає
 як vivace vorticoso,
 а не як пісня глухуватого
 над вмираючими
 ілюзіями.

Хай вертяться,
 крутяться і кип'ять
 спомини
 і дні завтрашні.
 Киньмо під кришку
 небо, пекло
 і чистилище,
 бо, може, звариться
 – рай.
 Тільки аби не був
 – недосолений...

Vagamente

Сині далини гір –
 мовчать.
 Мовчить
 нерухома як дзеркало
 глазур води у студнику.
 Квіти
 жалісно простягають пелюстки
 до сонця,
 або
 /невідомо з-за чого/
 соромливо схиляють голівки.
 Під листям трав
 зняковіли комахи.
 Цвіркуні і риби – мовчать.

 Жалість і соромливість
 лежать
 на нерухомій глазурі води.

Із забутого комина
 забутої хати
 ледь-ледь підіймається
 синявий дим.

Amaramente

За селом
 на дерев'яному хресті
 плакав Христос.
 Хрест нахилений.
 Христос із іржавої бляхи,

на якій не бачити напису,
того, всім відомого напису
над головою.
Той бляшаний Христос
за селом
розп'ятий на хресті –
плакав.

Не кожному суджено побачити
плакати Христа
у час,
коли трава снить свій сон,
потік шумить
і розповідає про давнину
і незамінність води,
коли на небі –
ніби ніщо –
сіяє сонце.

Modestamente

Дорогою йшов.
/несуттєве хто,
звідкіля і куди./
Після дощу
над дорогою підіймалася пара
як із гарячої юшки.
Через нерухоме і вогке повітря
продирався голос птаха.
Долини і горби
втирали сльози дощу.
Післягрозова тиша.
Серпанок край дороги
над купкою каміння
завмер
і перетворився в привид:
ніби там сиділа думка.
Думка
край дороги
на купці каміння.

Згадує й висловлюється

*/До 80-річчя з дня
народження
Федора Іванчова/*

Іванчов Федір Васильович народився 17 жовтня 1916 року в багатодітній селянській сім'ї в селі Фогараші /нині Зубівка/ на Мукачівщині в Закарпатті.

Початкову освіту здобув у рідному селі та в німецькій народній школі в сусідньому німецькому селі – Софії.

З вересня 1929 року вчився в Мукачівській реальній гімназії та в Мукачівській учительській семінарії, яку закінчив у червні 1938 року. В обидвох цих середніх школах викладавою новою була російська.

На учительську посаду став з вересня 1938 року в селі Собатині на Иршавщині тодішньої Підкарпатської Русі, де вчителював до 28 жовтня 1939 року, коли угорськими окупаційними властями був арештований. Вирвавшись із рук жандармів, 3 листопада 1939 року нелегально переступив угорсько-радянський кордон і перейшов до Радянського Союзу. Тут від першого дня став в'язнем. Кількома допитами пройшов у тюрмах в містах Станіслав /нині Івано-Франківськ/ та Харків, де 10 липня 1940 року за постановою Особливої ради при НКВС СРСР був за статтею 80 КК УРСР засуджений на строк п'ять років і направлений у виправно-трудоий табір в Комі АРСР.

На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР з 19 листопада 1942 року як чехословацький громадянин був амнестований, а 8 лютого 1943 року звільнений з табору і направлений у місто Бузулук, де формувалась че-

хословацька військова частина в СРСР.

В лавах Чехословацького армійського корпусу брав участь у боях за визволення столиці України Києва, Білої Церкви, Жашкова та в Карпато-Дуклянській операції, за що був нагороджений кількома чехословацькими й радянськими медалями та орденом «Вітчизняної війни».

Після війни аж до кінця квітня 1948 року служив кадровим офіцером Чехословацької армії в званні надпоручика, і вже в цивільному житті йому було присвоєно звання підполковника у відставці.

З вересня 1948 року Ф. Іванчов перейшов на педагогічну роботу – викладав російську мову у середній школі в Сабинові.

З початку 52-го року став журналістом української преси Чехословаччини – був редактором тижневика «Нове життя», згодом журналу-щомісячника «Дружно вперед» і 12 років головним редактором художньо-літературного журналу-двомісячника «Дукля», аж до кінця 1971 року, коли відійшов на пенсію.

Після війни, працюючи й проживаючи в містах Сабинові й Пряшеві, написав десяток короткої прози на українській мові, а до війни написав дві п'єси та збірку оповідань російською мовою «Под соломенною стрехой».

Федір Іванчов, заслужений діяч мистецтв, лауреат премії імені Івана Франка СЛФ, в українській літературі

Словаччини займає достойне місце. На літературну ниву він став ще у тридцяті роки на рідному Закарпатті.

Після другої світової війни він знову повернувся до літературної творчості. Значну частину його повоєнної творчості займає воєнна тематика, спогади про бойові подвиги «свободовців», засуджування всякого виду злочинства та будівничий процес при поновлюванні нової Чехословацької Республіки. Деякі з них стали хрестоматійними.

Значна частина художньої творчості Федора Іванчова щиро викриває негативні явища в суспільному житті.

Окремі твори Іванчова виходили на сторінках словацької, чеської, російської, угорської та польської преси, попадали в антології, а окремим збірником словацькою мовою вийшла «Янтарова цеста».

Письменник Федір Іванчов був одним із засновників української письменницької організації в Чехословаччині, а згодом і її друкованого органу – літературно-художнього альманаху-квартальника «Дукля», головним редактором якого був дванадцять років. Його твори публікувались на сторінках української преси на Словаччині – в газеті «Нове життя», в дитячому журналі «Веселка», в ілюстрованому журналі «Дружно вперед» та в художньо-літературному журналі «Дукля», і 12 книжок вийшло короткої прози. Брав активну участь у культурно-суспільних організаціях, в тому числі в Культурному союзі українських трудящих Чехословаччини, а пізніше в Союзі русинів-українців Словацької Республіки.

Ювілей письменника Федора Іванчова ми використали для того, щоб поставити йому кілька запитань про його життя і творчість.

– Нам відомо, що ви, Федоре Васильовичу, вже в тридцяті роки, будучи студентом Мукачівської учительської семінарії, разом з кількома мукачівськими гімназистами починали братись за перо. Отже, цікаво згадати, яка літературна атмосфера в ті часи панувала на Закарпатті, на тодішній

складовій частині Чехословаччини – на Підкарпатській Русі, які напрямки існували, хто з молодих авторів починав тоді писати і, нарешті, хто із класиків був для вас прикладом і хто вам допомагав у початках творення?

– Зрозуміло, що в ті часи мені, юнакові, важко було розібратись в складній ситуації. Однак добре пам'ятаю, що на тодішньому Закарпатті місцеве населення роз'єднували десятки політичних партій. Ворожо ставились до себе два національні напрямки – так званий «карпаторусський» чи духновичовський й український чи просвітянський. Отже, навчаючись у мукачівських середніх школах, де навчальною мовою була російська, особисто теж належав до табору «русских», як майже і всі випускники Мукачівської учительської семінарії.

За перо я почав братись, будучи семінаристом, так само, як і мої друзі-гімназисти, якими були початкувачі автори Василь Добош, Омелян Балецький, Андрій Патрус, а пізніше і Юрко Боролич. Всі ми, тут згадані, свої твори писали російською мовою за старою орфографією. Випускники Мукачівської учительської семінарії по літературі були виховані на російській класиці. Внаслідок цього і я особисто найбільше захоплювався творами Миколи Гоголя та Антона Чехова, а вже після війни – особливо творами Остапа Вишні.

Для всіх нас, тут наведених початківців, великим меценатом був Євгеній Недзельський, пристрасний захисник і любитель художнього слова, тодішній головний редактор ужгородського щоденника «Русский Народный Голос». Саме завдяки йому, Недзельському, при редакції була створена бібліотека «Содружество», де видавались окремі книжечки молодих авторів. В цьому ж «Содружестве» вийшла й моя збірка оповідань «Под соломенной стрехой».

– У перших початках своєї літературної творчості ви записували народні пісні і звичаї. Тематику для писання короткої прози брали із середовища

тодішнього села. Однак у повоєнній вашій творчості все це якось зникло. Чому до того дійшло?

– Пояснення тут дуже просте: у юні роки намагався відтворювати життя й середовище, в якому жив і виростав. Однак у зрілому віці доля дала можливість докладніше пізнати життя. До життя вступив учителем. Потім довелося змиритись з долею в'язня, а ще далі – з долею жителя табору, на два роки одягнути форму фронтового бійця, по війні усувати страшні наслідки війни і включитись в процес будівництва нової Чехословацької Республіки. Саме з цього й брав тематику для своєї післявоєнної літературної творчості.

– Цікаво знати, що особисто означає для вас чотирирічне перебування у в'язницях і таборах? Що означає для вас дворічна участь у боях під час другої світової війни, і чи ви задоволені тими своїми творами, які дають страшні картини про страхіття війни?

– Саме в харківській в'язниці на Холодній горі невіпадково почав роздумувати про справжню свою національну приналежність. Отож на одному із допитів слідчий-енкаведист дістав із папки «Дело» мою збірочку оповідань «Под соломенною стрехой», яку я, втікаючи до Радянського Союзу, захопив із собою, і поцікавився: «Значит, вы автор этой книжечки». Я радо притакнув, а слідчий далі цікавився: «А на каком языке она написана?» Я гордо відсік: «На русском!»

Слідчий заперечливо похитав головою і додав: «Русские так не пишут!..» От тобі й на! Видно, слідчий не був обізнаний із старою російською орфографією, по якій написаний і мій збірничок оповідань. Слова слідчого боляче вразили мене і дали початок для того, щоб усвідомив своїх предків і свою належність до багатомільйонного українського народу.

Перебування в тюрмах і таборах навчило мене порозуміти справжню ціну волі, берегти людську гідність, на все життя забути про табірний так званий «вовчий закон», який звучить: «Ти здохни сьогодні, а я – завтра!».

Сказано іншими словами, це означає: за рахунок життя інших зберегти власне життя. Твори з воєнною тематикою писав виключно для того, щоб перед читачем поставити картину страхіття нищівної війни та висунути героїчні подвиги бійців проти всякого роду поневолювачів.

– У той період, коли клались основи української письменницької організації в Чехословаччині, ви вже працювали редактором газети «Нове життя» в Пряшеві. Інтересно знати, як дійшло до здійснення цього наміру?

– У п'ятдесят другому році виникли зовсім сприятливі умови для подальшого культурного розвитку русинів-українців у Чехословаччині. А так воєни, 14 вересня 1952 року, завдяки ініціативі молодого поета Івана Мацинського і за допомоги доброзичливих двох словацьких поетів – Мілана Лайчака та Павла Горова, які тоді були чільними членами словацької письменницької організації, в Пряшеві дійшло до заснування української письменницької організації під назвою «Гурток українських письменників Словацької секції Спілки чехословацьких письменників».

Першими членами новоутвореної української письменницької організації стали ті, хто вже дебютував своєю книжкою, як Федір Лазорик /збірка поезій «Голос гнаних і голодних/, Іван Мацинський /збірка поезій «Белые облака» та я своїми п'єсами «Обманство» і «Что посеешь, то пожнеш» та збірником оповідань «Под соломенною стрехой», і ті починаючи автори, які вже встигли зі своїми спробними творами появитись на сторінках української преси – тижневика «Нове життя» та журналу-місячника «Дружно вперед», якими були: Юрко Боролич, Василь Зозуляк, Андрій Кусько, Михайло Питель, Іван Прокіпчак, Олена Рудловчак та Михайло Шмайда.

Для новоутвореної письменницької організації напрошувалась потреба видання свого друкованого органу.

Молодим авторам, завдяки сприятливим умовам, не довелося довго чека-

ти на здійснення їх мрії: навесні п'ятдесят третього року світ побачив перший номер альманаху-квартальника «Дукля», що стала літературно-художнім та громадсько-політичним альманахом, а згодом журналом-двомісячником. Весь час видавцем «Дуклі» був Культурний союз українських трудящих Чехословаччини, а з 1990 року це літературно-мистецький та публіцистичний журнал-двомісячник, видавцем якого є Спілка українських письменників Словацької Республіки.

Перші три роки при видаванні альманаху «Дукля» доводилося подолувати першопочаткові труднощі. Протягом того періоду «Дукля» виходила на приватних началах – в одній особі був редактор і головний редактор. А так до кінця п'ятдесят п'ятого року редактори чергувались, видаючи окремі номери в такому порядку: Іван Мацинський – № 1/53, №3 і 4/54, № 1/55; Юрко Боролич – №2, 3, 4/53; №1, 2/54; Федір Іванчов – №2, 3, 4/55, а наступні номери аж до кінця 1957 року редагував Федір Лазорик як регулярний редактор КСУТУ.

Від самого початку видавання «Дуклі» в ролі дорадчого органу при редакції працювала редакційна колегія. У склад редколегії на протязі сорока років входили: Юрій Бача, Єва Біс-Капішовська, Мілан Бобак, Ілля Галайда, Степан Гапак, Владислав Грешлик, Іван Гуменик, Василь Дацей, Василь Зозуляк, Федір Іванчов, Федір Ковач, Віталій Конопелець, Віктор Копчак, Іван Кремпа, Федір Лазорик, Мілан Лайчак, Іван Мацинський, Михайло Мольнар, Михайло Миндош, Павло Мурашко, Микола Мушинка, Михайло Питель, Іван Прокіпчак, Михайло Роман, Олена Рудловчак, Олексій Фаринич, Василь Хома, Андрій Червеняк, Йосиф Шелепець та Михайло Шмайда, І. Яцканин.

Видавання альманаху, а пізніше журналу-двомісячника «Дукля» навстіж відкрило двері до літератури не тільки членам письменницької організації, але й усім початкующим авторам на Пряшівщині, що вже досі частково

друкувались на сторінках чехословацької української преси, тобто, на сторінках газети «Нове життя» і журналу «Дружно вперед».

– Ваш творчий доробок, написаний українською мовою в післявоєнний період, становить більше десяти збірників короткої прози, серед яких є теж збірник оповідань з тематикою колективізації сільського господарства – «Підіймається хлібороб». Як ви дивитесь на художній рівень цього збірника на фоні тодішньої чехословацької літератури про колективізацію?

– Не сумніваюсь, що збірник оповідань «Підіймається хлібороб» з художнього боку написаний на нижчому рівні. Однак, моєю метою при написанні цього збірника було зовсім щось інше. Мене тоді більше всього цікавило те, щоб і я особисто своїм збірничком дав свій внесок у справу колективізації сільського господарства, бо я особисто, будучи сином бідного, дванадцятидільного хлібороба, дуже бажав, і твердо вірив, що й наш хлібороб діждеться достойного життя єдино в колективному господарстві, що, нарешті, й збулося.

– У довоєнний період своєї художньої творчості ви починали з драматичної творчості. Однак у повоєнній творчості у вас нема драматургічних творів. Чому ви не повернулись до того роду літератури, тим більше, що УНТ були потрібні п'єси із нашого середовища?

– Правда така, що у міжвоєнний період у мене друком вийшли дві п'єси. П'єси, призначені виключно для сільської сцени, з сільською тематикою і для amatorів. Однак у післявоєнний період, як то кажуть, «напрошувались на перо» безліч тем, котрі мені було набагато легше й простіше відтворювати в короткій прозі – в оповіданнях і гуморесках, в усмішках та нарисах, а писати п'єси для професіонального театру якось таки й не наважився.

– Після вісімдесяти дев'ятого року дійшло у нас до багатьох змін на всіх ділянках нашого життя. Як ви дивитесь на становище на ниві культури

й літератури серед русинів-українців Словаччини? Та який ваш погляд на людей, що в минулому режимі займали високі посади в політичному чи державному житті, а зараз обкидають болотом все те, що раніше й самі проповідували? Ще одне запитання: «Ви теж були членом-воїном Чехословацького армійського корпусу, сформованого в Радянському Союзі. У його частинах брали активну участь у визволенні столиці України Києва, в боях за визволення Білої Церкви, Жашкова і в боях на Дуклі. Чи збулись ті ваші мрії, за які воювали?»

– Зовсім вірно, що на всіх ділянках нашого життя дійшло до великих змін. Однак важко порозуміти ту зміну, до якої дійшло на ниві культури русинів-українців Словаччини. Кому, наприклад, були потрібні зміни назви Українського національного театру на Театр ім. Духновича та Піддуклянського українського народного ансамблю на ПУЛЬС?

Не можна заперечити того факту, що раніше за державою давані гроші газета-тижневик «Нове життя» регулярно виходила на восьми сторінках, ілюстрований журнал-щомісячник «Дружно вперед» – на 36 сторінках, а дитяча «Піонерська газета», а пізніше «Веселка – кольорова і на 20 сторінках. З-за фінансової нестачі, на жаль, становище в цьому відношенні змінилось до гіршого: газета «Нове життя» виходить двічі за місяць і лише на 4-6 сторінках, видавання місячника «Дружно вперед» зовсім припинено! а «Веселка» нібито доживає.

Незавидне становище настало теж у видаванні художньої літератури творів українських письменників Словаччини.

Щодо зміни погляду, то я особисто суджу, що світогляд у людини з негнучким хребтовим стовпом залишається постійним і на все життя. Та як неприємно вражають вирази, як, наприклад, «нормалізатор», або «аналізувати гниль загниваючого тоталітарного режиму» чи «доба темряви», сказані чи написані людиною, яка раніше,

розмахуючи партквитком, посиджувала на верхніх щабелях кар'єрної драбини.

У кожного військового, учасника страшних боїв у другій світовій війні, головною мрією було закінчення різни. Це після безмежних страждань і безлічі жертв, нарешті, збулось. Однак не збулось те, що віщували верховні наші командири та освітні офіцери, які говорили: «Воюємо за домюнхенську Чехословаччину!» Історичні обставини склались так, що до оновлення домюнхенської Чехословаччини не дійшло, бо одна її складова частина – Підкарпатська Русь – приєдналась до Радянського Союзу. Возз'єднання Закарпатської України з Україною в ході розвитку історичних подій особисто вважаю нормальним явищем.

– Зараз над чим працюєте і чи вийдуть друком ваші табірні спогади? Як пенсіонер, безсумнівно, маєте багато вільного часу та як проводите його?

– На це ваше запитання мушу відповісти запитанням: невже ж людина в моєму похилому віці здатна щось путне написати?. А коли й знайдеться виняток, то я, напевно, не належу до того винятку.

Щодо табірних спогадів, то вони частково побачили світло світу на сторінках журналу «Дукля» та передавались по радіо, але щоб вони в теперішніх наших видавничих умовах вийшли книжково, важко сподіватись.

Незважаючи на те, що маю багато вільного часу, зовсім не нудьгую, особливо протягом всіх місяців, крім зими. Отже, від перших весняних днів і до перших морозів з великим задоволенням проводжу час на «хаті», бо тут землею пахне, що пригадує мені дитинство і юні роки, які провів на луках і полях, помагаючи батькам землею обробляти, щоб дала хліб насущний для багатодітної сім'ї.

– Від себе вам, Федоре Васильовичу, бажаю міцного карпатського здоров'я й особистого щастя на многая і благая літ.

Розмову вів Михайло Роман

СТЕПАН ГОСТИНЯК

Нова генерація поетів на Пряшівщині в 60 роках, до яких належав і Степан Гостиняк, передусім була незадоволена поезією, яка в нашій літературі домінувала в 50 роках. Незадоволеністю однак не вичерпувалась їх позиція. Вони й програмно шукали нові можливості поезії, структурно й виразово нової або оновленої, але головне — на новій ідейній основі відношення до дійсності. Найбільш в цьому напрямі зробив Степан Гостиняк вже в першій своїй книжці віршів «Пропоную вам свою дорогу». Він вніс в нашу поезію динамізм почуття людини, яка не може й не хоче заспокоїтись існуючими нормами життя й всіма силами намагається трансформувати життя за своїм розумінням — «дорогою честі». Ліричний суб'єкт його поезії горить любов'ю до людей за заповітом святого вітця — Тараса. І він, як і Тарас колись, кличе сьогодні до боротьби: «биймо всяке лихо», бо він впевнений, що коли лихо не буде бите, «то лихо виб'є дуже нас». Він хоче «пісень, пісень, пісень, але без фальші. // Простори — думці».

Отакі й подібні почуття й настрої одомашніли в поезії 60 років і не тільки в творчості Гостиняка. З ним чи за ним вже в половині 60 років йшла ціла когорта молодих поетів, бо тоді вже повіяли інші вітри в нашому суспільстві, які привели до подій 1968 р. Ці поети й критики не задовільнялись більше «правильними» вербальними програмами, але бажали «правильної» дійсності, домагались

таких дій, які би задовільняли їх уяву про правду, про людину, яка за тою правдою хоче жити й діяти, не лише зовні, для показу, але головне хоче бути й внутрішньо заспокоєною. Та оскільки цієї правди не було, або було її замало скрізь в житті, митці слова її шукали своїм поетичним словом. Своє пізнання поет транспонував у свою уяву життєвої правди.

Такою є, наприклад, правда інваліда, який

*«Живе
глухий
в селі
Рокитів Збудський,
Отой, що битий
превеликим лихом, —
Отой,
що чує все
крім людяності людської».*

Спостереження правди поетом приносило нове пізнання, яке відкривало очі читача, направляло його зір не стільки на заокеанських «імперіалістів», але на навколишніх придушувачів людської правди. «Не хочу ваших грибів...» Це був одчайдушний зойк-протест, замірний на всі світові сторони, не тільки на Захід, як дехто собі тоді уявляв. Гостиняк не гримів словами проти паліїв війни, але ти-

хим людським голосом впевнено говорив за себе й своє покоління:

*«Хочу мати руки дві, дві ноги;
Голову і рот, усмішок повний,
Дві підкови зубів і надію,
Щоб я міг на станціях стояти,
Щоб тебе чекали мов свято,
Тихі плечі мав я чим обняти...»*

В контексті вірша, де пригадуються «воєн леопардами обгризені тіла, // плахти м'яса, вірою зошиті», слова поета звучать твердо й непохитно проти бажаючих готувати плацдарми майбутніх воєн на нашій рідній землі. Ліричний суб'єкт поета живе між людьми й щоденно комунікує з ними й спільно з ними прагне простого людського щастя. Та замість щастя він «вбачає біль, // Бо щастям зветься те, чого не маю». Він розуміє, що щастя нікому легко не дається, що за нього треба вперто боротись. Так, як і проти пустобрехів, які «Між зубами мрію нашу держать, Слинять мрію. Що ж, братці, давай, // Викинем на гній слово мерців. // Потім підем доганяти рай».

Дебют С. Гостиняка відразу знайшов відгук серед читачів і критиків. Вони акцептували й високо художні метафоричні вірші поета, й вірші, так би мовити, прямої дії, як «Анонімка», «Один день в театрі життя», «Буря», «Міщанство», «До побачення» й інші вірші збірки. Їх симпатію поет викликав тим, що він не терпить ніяку неув'язку слова з ділом, не акцептує насильство над життям, яке спотворює його й робить з нього пекло для людей. В дальшій своїй поетичній збірці «Лише двома очима» він і естетично, й ідейно пішов ще длаі, як в першій збірці, що є зовсім закономірно. В цій збірці поезія Гостиняка скрізь метафорична й заміряна на відкриття кривди, яка деформувала тоді все життя. А. Червеняк говорить: «негація Гостиняка породжена

пристрастним бажанням стверджувати... він не вміє створювати естетичні цінності у відриві від цінностей етичних».

Історія вже наочно доказала, на чий стороні є правда у спорі критиків щодо характеру Гостинякової метафоричності взагалі. Якими би не були критичні погляди на неї, вони є необгрунтовані й безпідставні. Кожний поет і тим більше поет талановитий залюбки експериментує, на що він має повне право. А в Гостиняка йдеться не про безцільний експеримент, але про дійсні поетичні цінності. Їх не можна оцінювати за критеріями іншої естетичної системи. До них можна підходити й оцінювати їх тільки з таких позицій, на яких вони побудовані. Коли в першій своїй збірці Гостиняк вживав метафору як один з поетичних прийомів, в збірці «Лише двома очима» метафора стала для нього майже єдиним знаряддям розуміння, відкриття й проникнення в дійсність, в її складні протиріччя й конфлікти. В них променіє комплікована ускладненість поетичної метафори Гостиняка. Її потрібно корелювати з концепцією світу поета, який некомпромісно хоче перебороти всі кривди життя, змінити стан відносин, які нищать людську гідність. В цьому відношенні він категоричний.

Це правда, що в збірці «Лише двома очима» є натуралістичні образи, що там є огидність і аморальні цинічні сцени й т.п. Таж їх автор так навмисно поетично оформив, надав їм певну естетичну функцію, яка аж ніяк не лежить на поверхні. Але яка ж художня вартість таких огидностей? Вони не є ідеалом поета, вони є мінусом ідеалу, тобто знаходяться на протилежному боці ідеалу. Протилежність того, що поет зображає, є ідеалом. Він з тим ідеалом рахує, але не повинен його зображувати: він

є в його уяві, його мрією, за якою він іде, відкриваючи антиідеал, заперечуючи те, що він зображає. А зображає він його в найогидніших формах, щоби викликати його засудження в читача. В цьому є новаторство Гостиняка. В дотику з модерною поезією, чеською й словацькою він знайшов оригінальний, не трафаретний підхід до теми й зумів його творчо аплікувати в своїй поетичній практиці.

Вже сама назва «Лише двома очима» мала би читачеві й тим більше критикові підказати, що це – навмисна форма, ніби наївний підхід до життєвих подій, побутових фактів, бо їх зображування діється лише з точки зору двох очей, залишаючи боком інтелект. Звідси цей проклятий натуралізм. З одного боку наявна задана наївність показу натуралістичних нісенітниць, з другого боку – деградація цих самих огидностей в контрасті з ідеалом. Те, що він не змальований конкретно, не грає ролі, бо він вже звисний, він є в уяві поета й цього вистачає, щоби в опозиції до цього справжнього ідеалу поет змалював антиідеал. Чи це є хаотична мішанина нічим між собою не пов'язаних сцен, фраз, думок? Таж там не йдеться про «несуттєві явища, неймовірні почуття, аморальність і цинізм» автора, але мова там йде про явища й дії образно загострені, які є антиідеалом для автора й які він відкидає категорично, чи ригорозно, як написав інший критик.

Не краще було й з третьою збіркою Гостиняка «Вірші», яку критика теж не підтримала. Вона в ній не збагла підтекстову іронію щодо ліричного суб'єкта, який залюбки ніби смакує «березневі оргії» й свої «горизонтальні зустрічі з жінками» й т.п. Мабуть, наші поети мали би на початку свого твору вписувати роз'яснювальний ключ, в якому треба читати їх твори. Та невже ж критика є для того, щоби

затемнювати зміст поетичних творів, замість того, щоби їх адекватно їх якостям інтерпретувати?!

В дальшій своїй творчості Гостиняк шукає нові способи свого відношення до дійсності, рефлектування явищ і подій, в яких сучасна людина об'єктивізує себе у вчинках зовнішніх стосунків зі світом або внутрішніх психічних процесах. Поет намагається вірно відчувати течію життя в його протиріччях і конфліктах. Він не є пасивним дзеркалом, але активно обирає об'єкти свого поетичного інтересу. Не диво, що він нехтує повсякденною поезією, звичайним віршуванням, фіксує буденні події. Ні, він не є погордливий до дрібниць життя, до щоденних турбот людини, але його не цікавить побут як такий тільки для поетичної обсервації. В явищах, в людях, яких він обрав за об'єкт естетичного інтересу, його цікавить те, в чому виявляється епоха, на чому залишає свою печать перемінливий час, його зміна й саме те, що викликає цю зміну і як оця зміна впливає на людину. Ці аспекти творчого підходу Гостиняка до дійсності наявні в усіх його збірках, хоча вони в кожній збірці виявляються порізно й різноманітно. В них завжди присутня глибинна течія думки поета, яка є здебільшого оригінальна й цікава, бо впливає з закономірності відбитих поетом явищ. Між ними є й огидні, й негативні, але їх породила дійсність, побудована на деформованих антигуманних основах. Чи потрібно тут мати наліпки позитивний – негативний?! Поет впевнений, що читач сам розбереться в тому, що до чого відноситься і як треба розуміти художній образ. Візьміть, напр., його збірку «Букет», де знаходимо чисто ліричні й майже ідилічні вірші, але й вірші грізні:

*«Кривавий кров'ю невинного,
голодний голодом чужим мій вірш.*

Мішенню для мисливців низькоболіх і нечисторукіх є мій вірш”.

Про яких мисливців тут йде мова? Чи не про тих, що намагаються повчати поета, що і як він має робити, вказувати йому, що він робить правильно й неправильно?

Поет то піднімається до високого ліризму, достойного людини, то знижує свій голос до сатиричного висміювання, або займає горду позицію іронії до таких осіб, які вважають себе сіллю землі, але в дійсності є задубленими міщанами. Так само висміює події, які створюються лише для омани людей, є маскарадом міцних цього світу. Для кожного циклу збірки «Букет» поет знаходить своєрідну тональність, в якій скомпонуванний весь цикл. Коли йдеться про міщанство, – весь цикл сатира на безпринципне погоджування чи низькопоклонство. Коли це букет дійсних квітів, тоді домінує в циклі ніжно-лірична тональність й гордість за високе мистецтво або хвилюючий дотик зі звучанням української народної пісні. Цикли чи вже ліричні або редакторські, чи історичні поетично опрацьовані на високому рівні. А коли в них трапляються складні синтаксичні конструкції з наміром автора поглибити смисл поетичного образу, це говорить тільки про те, що складні почуття й думки не висловлюються легкою поетичною мовою. Це є давно відома справа. Не випадково образна мова окремих букетів є різна, пристосована до теми. В цьому теж є специфіка поетичної обробки, художня майстерність автора. Зростання цієї майстерності бачимо в кожній новій збірці. В них відбитий досвід як самого поета, так і його обізнаність з поетичним розвитком в різних світових літературах минулих часів і сучасності. Про це свідчить і такий факт, що творчість Гостиняка відома не тільки в регіоні Пряшівщини, але й далеко

за її «кордонами» – у Львові, Києві, і в Торонто та Чикаго або й в Аргентині. Але так само свідчить про те інтерес перекладачів на різні мови – словацьку, чеську, угорську тощо. Це є художні якості поезії Гостиняка, які обумовили цей інтерес, бо його творчість відповідає високим поетичним критеріям.

Сказане не менш торкається й дальших збірок віршів Гостиняка, які він видав у 80 роках: «Сейсмограф», «Анатомія другого обличчя» та «Історія самооборони». В них поет довів дальший розвиток свого таланту й зростання своєї поетичної здібності відкликуватись на стан людських відносин, на конфлікти в них та на носіїв цих конфліктів. Він і далі націлює своє гостре перо на людський бур'ян, на спостворені людські характери з чорним сумлінням, які розсівають між людьми міщанські відносини, заздрощі, користоловство, безпринциповість байдужість й капітулянтство. Цих носіїв він або прямо називає, або їх викриває поетичним тропом, порівнянням чи винахідливою метафорою. Свої словесні образи він старанно шліфує, щоби зображене явище чи особа викликала в читача ясну емоцію, щоби поетичний троп блискав всіма гранями поетичного кришталю, щоби своєю многозначністю постигав ширше коло носіїв бур'яну й означав їх суспільну небезпеку.

Образ сейсмографа наводить нас на те, що поет ніби сейсмографічно точно фіксує й реєструє події макро й мікросвіту людини. Та коли би він тільки фіксував й реєстрував, цього було би замало для поезії. Як активний суб'єкт Гостиняк змальовує свої об'єкти всіма кольорами, які вважає потрібними для виявлення якості людини, її здібності чинити добро. Це – головний критерій його відношення до людей. Гострою сатирою він нападає на носіїв кривди в усіх її подобах,

викриває бюрократів, які своїми хитрощами, панувальними заходами, звичками всесильних ображають людину. Щоби викрити гнобителів-бюрократів, які примушують мовчати вільних людей і не дають їм змогу вільно висловлюватись до суспільних справ і діяти за своїм сумлінням, поет знаходить імена ніби чужих країн та їх диктаторів. Однак він змальовує домашніх диктаторів. Поет відчуває відповідальність за все людське суспільство, яке його оточує, якого він сам є частиною. Тому й пише з боєм серця:

*«А третя, найбільша скотина
– я сам,
котрий терпить наругу
двох попередніх».*

Ці слова можна було би виписати як епіграф до всієї збірки, бо саме вся оця збірка є про тих, що знущуються над людиною, над усім людським, що є в житті цінним і віртисним. Як пише поет і критик В. Конопелець, «оцей момент заглиблення в себе, так би мовити, самосатира, – це те, чого в Гостинякових попередників не було»... «Гостиняк намагається зрозуміти й проаналізувати... причини» негативних явищ. Оскільки поет є членом навколишнього суспільства, то й вважає себе частково винним за його гріхи, за те, що «терпить наругу» людської злоби.

В сучасності, здається, вже важко сказати, чи всі вірші збірки «Анатомія другого обличчя» є ще поезією, бо поезія – вічно жива, а багато віршів цієї збірки перестали «жити», тобто – діяти на почуття читача, коли зникли явища, які їх викликали. Та, мабуть, поет не горює за ними, бо ж цілком було – викоренити людський бур'ян з життя. Те, що один тип бур'яну щез, а другий зродився з новими умовами, – це інше діло. Поет,

мабуть, знайде поетичну зброю й проти нового типу бур'яну.

Не варто закидати поетові, що в його поезії забагато скепсису, бо в нього домінує не скепсис, не песимізм і безвихідність, але впевнена надія, що зло кінець-кінцем буде повержене. Тому його намагання подолати зло – не даремні. Ні! Переконання поета в можливості побороти зло є внутрішнім смислом усієї його поетичної праці. Тому він з ним бореться не на життя, а на смерть – во ім'я життя. Але на такій путі і в такій боротьбі поет втрачає краплі крові свого серця. Бо це тернова путь. Інакше би поет так вперто не викривав потайні шляхи носіїв зла та їх брудну совість.

Ясна річ, що Гостиняк спостерігав у складному життєвому процесі не тільки негативні явища. Він там зустрічав не лише бюрократів, злодіїв, брехунів та демагогів і наївних лінивців. Борючись проти різноманітних проявів зла поетичним словом, він виходить з позитивного ідеалу. Та цей свій ідеал він не формулює теоретично, але ми його відчуваємо в окремих його віршах чи вже в сатирично-публицистичних, або ліричних, які є його специфікою. Поет не очікує пасивно день, «...який би можна йменувати // спробою появи сонця», яке би зігріло душу, але своєю поезією наближував цей день. Метафора «скурвлена зима», яка наводить мертвеччину на все живе, є образом тодішніх умов, де все життєздатне було під підозрою всюди притомного шпигунства за людьми. Поет є за горду людину, яка нікому й нічому не поклоняється, ні перед чим і ні перед ким не понизить свою гідність. Він любить волю і вміє її цінити в людях. Тому суверенно заявляє:

*«Можливості
сидіти й співати в клітці –
не поклонюсь».*

І читач йому вірить повністю, як і словам, що він не боїться й палиці, яка ходить світом і лякає людей, «...а я не боюся», запевняє нас поет. Ніяке нарощування м'язів не може його налякати, хоча навколо нього «великий регіон великого насилля». Поет собі усвідомлював важкість своєї ролі, та наперекір усім перепонам завзято посилював в людей віру й надію, що зло буде демонтоване спільним людським зусиллям. Для цього він вживав ось які вдалі засоби: працюючи в музеї, він залучив у вірш аксесуари своєї щоденної праці для поетичного образу, яким виявляє своє відношення до суспільно-політичних умов казарменого соціалізму. Демонтаж «старої музейної експозиції» від кам'яного віку по капіталізм легко було реалізувати, але сучасність – це щось важливо небезпечно, тому набагато важче буде «реалізувати демонтаж останнього періоду, // оданк, заявляє поет, »ми сповнені рішучості“. Демонтаж музейної експозиції – це ніби звичайна щоденна праця в музеї, але в дійсності йдеться про демонтаж існуючого ладу. На такій суміжності музейної експозиції з процесами життя побудована одна з найвдаліших метафор Гостиняка.

«У ключі до буття» йдеться про глоси з глибини віків, голоси, які озвучують мембрану сучасності. Та йдеться теж про животворні соки рідного краю з відношенням до тих, на кого безпосередньо в'яжуться зв'язки й відносини особистого життя поета. І тут поет вміє викресати поетичний вогонь, який завжди гріє гарячим людським подихом любові й дружби, або вболіває почуттям співучасті з-за нестерпного болю або втрати близької людини. Ці якості характерні для особистої лірики поета, яка є в нього завжди оригінальна й своєрідна, гостиняківська. Вона побудована на індивідуальних, не раз аж занадто особистих почуттях, але

відбиваючих ширший соціальний досвід. Те дає їм незвичайну неповторність і разом з тим ширшу значимість. Така здібність проникнення в людські почуття й вміння їх виявити для читача є рідкісна. Примножена поетичним узагальненням пережитого, вона витворює високо художнє враження.

Навряд чи в цій збірці можна було бачити соціалістичний ідеал, але дехто про це писав. Правда, тут треба відчувати фактор часу. В рік виходу збірки з друку ми інакше бачили нашу перспективу й характер наших ідеалів. Кореляти часу змінили й критерії сучасного ідеалу. Наперекір мінливому часу проблему буття, існування людини в тодішніх умовах і взагалі у світі поет рефлектував як центральну проблему життя. Причому ця рефлексія в нього створювала стержень його поетичних текстів. Гостиняк вміє поетичним образом захопити саму суттєвість відкривання процесів дійсності, їх динаміку. Процесів, які не можна заперти в «корсет конвенційності».

Останні роки Гостиняк не перестав поетично творити. В його поезії й надалі звучать гострі публіцистичні ноти й прямо сатира, звісна з попередньої його творчості. Крім того пряма публіцистика стала для нього виразом актуальних інтересів в нашій пресі, яка поширює діапазон його творчості на проблематику нашого національного життя, розвитку культури в минулому й в сучасності. Цими якостями Гостиняк є найактивнішим літератором і громадським діячем, та як такий є добре звісним не тільки в контексті української літератури Східної Словаччини, але й далеко за її межами. Немає сумніву, що він і в наступному часі ще збагатить нашу поезію новими якісними творами.

Олена Рудловчак

Йосиф Гаганець і чотири товариства закарпатських українців

/продовження, початок див. у «Дуклі» № 2, 1996/

73 дні ділили дату ухвалення статуту Товариства св. Йоанна Хрестителя від установчих загальних зборів. Залишилось приблизно 70 днів на підготовчі праці, позначені напруженою, продуманою, строго організованою роботою, яку очолив особисто владика при допомозі невтомного Олександра Духновича, якого омолодило здійснення його мрій про Товариство, та дальших натхненних співробітників. Розпочалась тривала роз'яснювальна агітаційна робота між народом за придбання членів Товариства – рядових та основоположних, збирання пожертв, праця, спрямована на активізацію руської громадськості. Застосовувались різні форми агітації, багато було зроблено прямо з церковного амвона. Були дані владикою конкретні завдання священникам, було визначено строки їх виконання і контролю, який проводив особисто архієрей⁴⁵. Важливу роль відіграли пастирські листи владики, в яких він просто і дохідливо, з великою любов'ю та запалом пояснював значення Товариства і будив довір'я народу у свої сили, піднімав духа, після заснування Товариства розкривав результати його діяльності, звернені на користь матеріального і духовного розвитку руського народу. Гаслом стало: все робити

«сами собою, силами соединенными»⁴⁶. Владика у пастирському листі підкреслював: «Вся надежда наша в нас самих, самое движение наше, добра воля и народное ревнование суть жерелом нашей будущности и добробыта».⁴⁷ Віру у власні сили вселяв владика у серця своїх братів, власну віру у сили народу і його спроможність боротись та будувати свою майбутність. Розкривши благородні завдання Товариства і потребу матеріальних ресурсів для їх реалізації, підкресливши, що «без всякого различія... будто священнической, дяковской, учительской или земледельческой... діти» знайдуть притулок у виховному закладі Товариства, владика пояснював: «Еден человек, хоть и богатый, того не может съдлати /забеспечити матеріальні потреби Товариства. – О. Р./, но много люди, хоть только по крихточь дадут, то много могут... Если хотим, все съдлати можем, и Господь Вседержитель поможет нам, только берьмесья до дьла завчасу, еще не поздно стойме еден за всьх, а всь за одного, вьдь ми брата родные, мы едного племени, едной Матери дьти... /розр. наша. – О.Р./».

Так, возлюбленны чада, спойте всь руки на так благое дьло, не жалуйте тот крайцарь или дудок, или жменьку того, что Бог зародил, удьльте на допомогу бьдным студентам по силам вашим так, чтобы каждая душа из своей стороны имьла часточку в итх оферах по возможности. Но и чесни громади вкупь да постараются быти членами Общества того, которое им и потомкам их будет благоприятное от рода в род.

Таким способом подкрьпится нынь бьдный руский народ, поднесется духом і будет на хосен Отечеству, будет на славу Богу и всьм народностям на радость».⁴⁸

Заклик Владики будив русинів епархії, залетів і за її кордони, підхоплювали його публіцисти, і зазвучав він з сторінок преси, дав нечувані результати в організаційній, матеріальній, духовній сфері. Піднялись

народні маси на допомогу Товариству, включились у роботу, поряд зі священством, державні службовці, учителі, сільські та церковні громади, школярі. Шариський жупан Ян Главач виголосив збір пожертв по всій жупі і сам ходив по хатах вибирати їх.⁴⁹ Допомагають «латинники, лютри і жиди», – писав списький кореспондент «Слова», – щоб «інтелігенцію з народа добути, постаратися о стипендії».⁵⁰ Все живе піднялося на ноги, щоб довести світу право русинів назвати себе народом, рівноправним з іншими народами імперії. Бажанням владики було, щоб сам народ створив своїми дрібними лептами храм народний для своїх синів. І добився цього.

Стараннями підготовчого комітету, особливо Духновича, який засипав листами-закликами широкий світ з метою придбання жертводателів, Товариству вдалося здобути щедрих спонсорів-фундаторів серед вищого кліру та політичних діячів Угорщини, навіть імператор вніс значну жертву у Фонд Товариства. Як зауважив Й. Шелепець, цими високого рангу жертводателями-фундаторами, які піднімали авторитет Товариства, воно створило захисну стіну, якою забезпечило себе від нападів ворожих сил.⁵¹

В ході підготовки до установчих загальних зборів були розіслані по всіх соборах статут та інші матеріали, в яких пояснювались спосіб обирання делегатів на загальні збори та інші організаційні справи. В кожному соборі було обрано двох делегатів – одного світського та одного з рядів кліру. Установчі загальні збори були виголошені відкритими, тобто кожний бажачий міг взяти участь у них, чим скористалось багато патріотів, так що збори були багатолюдними, мали характер всенародного свята. Вже згадуваний П. Феєрчак /Матисов/, що був присутній на зборах Товариства у перші роки його історії, згадував: «На общее собрание приезжают из отдаленнейших уголков Пряшевской епархии как бы на на-

родный праздник. Город Пряшев оживляется в это время ... Сам епископ, после торжественной литургии, открывает заседание. Священники толкуют о народных делах, обмениваются мыслями. Там они встречают Адольфа Ивановича, председателя общества, слушают Александра Павловича, хорошего оратора, народного поэта Угорской Руси. В Пряшеве же видались с покойным «батком» Духновичем ... В Пряшеве тогда все равны: и епископ, и каноник, и дьячок: все они борются за одну идею».⁵²

Як свідчить цей очевидець і як можна вчитати з сторінок преси, значення товариства, крім основних його завдань, полягало в тому, що на його зборах представники русинів могли легально сходитись і «потолкувати» про справи народні, про проблеми і завдання щодо роботи на народній ниві, про актуальні питання боротьби на політичній арені.⁵³ Відомо, що з загальних зборів, що відбулись 18/30 липня 1863 року і на яких було до 100 присутніх, в тому числі також представники сільських громад,⁵⁴ була обрана делегація до цісаря у справах народних. На цих загальних зборах було підняте питання про повернення русинам церковної, а з нею й культурної автономії, за яку організована боротьба, очолена А. Добрянським і всебічно підтримана Й. Гаганцем, розгорнулася на межі 60-их і 70-их років. Можна гадати, що ноштовхи до цього, до тзв. автономічного руху, вийшли з середовища Товариства. Перед загальними зборами як правило сходилося вужче коло місцевих діячів, а після зборів, на урочистому обіді, що його давав епископ, в дружній атмосфері продовжувалось обговорення пекучих проблем.

Знаменно, що установчі загальні збори Товариства відкрив і заключив владики щирими, батьківськими, розумними промовама. «Призри на раби Твоя, Господи, и на дѣла Твоя, и настави их» /Псал. 89/, – розпочав владику молитвою до Всевишнього історичний перший такого роду з'їзд руського народу під Карпатами. Він

підкреслив: «Днесь положили мы основной камень нашей лучшей народной жизни!» Цей камінь єпископ Гаганець клав особисто, і в цьому одна з великих його історичних заслуг. Закриваючи установчі загальні збори Товариства св. Йоанна Хрестителя, владику присутнім, передусім підлеглому священству, дав такий наказ: «Любовь народа да будет святышею вам задачею.»⁵⁵

О. Духнович в газеті «Pešťbudínske vedomosti» словацьким читачам про установа загальні збори Товариства сповіщав: «Rusíni vstali zmrtyvych. Ožili a oživotvorili sa... To bolo prvé zhromaždenie národné, lebo nielen ako pred tým sami kňazja, ale i národ bol reprezentovaný, a tak vyplnilo sa, že národ ruský nielen v cirkvi, ale i na poli občianskom žije; národ pokázal iskru života a žiť bude!»⁵⁶

На установчих загальних зборах було ухвалено з невеликими доповненнями статут Товариства, було обрано його керівництво строком на три роки. Головою став Адольф Добрянський, якого потім переобирали. Виконував він цю функцію до смерті єпископа Гаганця. Востаннє Добрянський обирався на загальних зборах у 1874 році /23.IX-5.X./. У склад головного комітету увійшли щедрий спонсор Товариства протоієрей Михайло Герберій, секретар Намісницької ради Антон Рубій і вишньо-списький намісник, литманівський приходник, літератор Іван Вислоцький – як заступники голови. Останнього замінив у наступних виборах Олександр Павлович. Фактично справами Товариства відав працівний або керівний комітет. Головою його було обрано Олександра Духновича, який своєю невтомною працею став запорукою успішного і славного розквіту Товариства. Обрано водночас 16 дальших членів керівного комітету, заступником голови – Йосифа Ройковича, а секретарем – молодого гімназійного професора Йосифа Рубія /1838-1919/, який на довгі роки залишився активним функціонером комітету і вже в останні роки життя, у 1911 році,

був обраний головою комітету Товариства. На загальних зборах Товариства у 1863 році комітет було поширено на дальших 6 членів. Це поширення вимагало потреба включення у роботу по будівництву Товариства дальших активних працівників, бо завдання зростали. Прибувало адміністративної роботи, передусім у зв'язку з успішним нарощуванням капіталу, який укладався з крейцарів народу, з членських внесків, з вкладів членів – засновників, які платили одноразово 50 або в розстрочку 60 гульденів, з пожертв спонсорів, яких кількість теж поступово зростала. На других або, фактично, на перших загальних зборах, бо установчі загальні збори вважались позачерговими зборами або з'їздом, у 1863 році Духнович міг звітувати про те, що капітал Товариства становить 12.000 гульденів. На підставі цього загальні збори зобов'язали керівний комітет зосередити всі сили на заснування гуртожитку для студентів і ще у 1863/64 навчальному році видати стипендії для п'яти студентів, що було виконано. У 1864 році куплено будинок для гуртожитку, який названо Алумнеєю, з двома городами, на тодішній Променаді /зарз Кметьово строморадіє/, на кращому у Пряшеві і здоровому місці. Будинок зразу же перебудовано і пристосовано до потреб інтернату. У 1864/65 навчальному році було прийнято у новозаснований гуртожиток 20 інтерних студентів, з яких кілька юнаків отримувало повну стипендію. Дочасно, з метою поповнення каси Товариства, були прийняті у гуртожиток також стипендіати єпархії, майбутні богослови, їх стипендії поступили у Фонд Товариства. В Алумнеї, яку Духнович назвав «Джерелом води живої», було подбано про виховання студентів у світлі «Правил для воспитанников Общества св. Иоанна Крестителя и Предтечи», крім релігійно-морального, було старанно розроблено методи національного виховання, якому у перші місяці існування Алумнеї з любов'ю присвячувався Духнович, з останніх сил реалізуючи

свої гарячі бажання стати наставником рідної молоді. Вихованці ж не тільки брали подану їм допомогу, вони намагались послужити Товариству хоча б тим, що влітку вибирались на збір пожертв по Пряшівщині, по Закарпатті, по всій Угорщині, по Галичині, і зібраними грішми поповнювали капітал Товариства. Щоб міцно поєднати своїх руських діточок з рідним народом і традиціями предків, владика, який не спускав з очей виховну роботу в Алумені, згідно з Духовником, вважав потрібним пов'язати їх виховання з прагдінню руською вірою і зі східним обрядом, який за «Правилами» вихованці Алумені органічно, в усій неповторній красі і глибинності повинні були засвоїти і яка в умовах мадяризації послужила їм захисною стіною від денационалізації. Виховані в цьому дусі випускники Алумені ставали захисниками не лише свого народу, але також його прагдінної віри, оберігаючи її від латинізації.⁵⁷ Так дух великого єпископа довго залишився жити в стінах заснованого ним виховного закладу, хоч як виганяли його звідти мадяризатори, хоч як підкопували ці горезвісні «реформатори» саме Товариство. Міцний, гранітний, незборимий був фундамент, покладений єпископом-засновником. Тому сучасники єпископа Гаганця, які особливо глибоко відчували значення великого владика після його смерті, порозуміли і розголошували, що Товариством св. Йоанна Хрестителя і його Алуменею єпископ Гаганець побудував собі «Пам'ятник незборимий».

Пряшівські успіхи викликали жвавий відгомін серед закарпатських, а також прикарпатських українців, серед слов'ян Угорщини взагалі, передусім серед словаків. Владика Гаганець став світлим прикладом щодо вірності і щодо служіння своєму народу. Марамороські русини після установчих загальних зборів надіслали владичі укладений у Марамарош-Сиготі адрес. «Учрежденное Вашим Пресвященством Общество св. Иоанна Крестителя для вспомошествова-

ния учащейся бедной русской молодежи столь благотельно и многозначительно, что оно должно вызвати признательность до всех сердцах, искренно преданных человечеству и благу русского народа, – читаємо в адресі. – Нам не достает слво для выражения наших благодарственных чувств, родившихся в сердцах наших от признания высокодоблестных подвигов Вашего Пресвященства для пользы нашего народа... Да укрепит Всевышний силы Вашего Пресвященства, чтобы, под своим предводительством соединив всех нас русских, живущих в Венгрии, Ваше Превосходительство успели образовати едиодушное русское Общество для всеобщего блага и народного благоденствия!»⁵⁸

Як бачити, сподівання руської інтелігенції були такі, що єпископу Гаганцеві на базі успіхів і досвіду, здобутого в будованні Товариства св. Йоанна Хрестителя, вдасться об'єднати всіх русинів Угорщини, побудувати всенародне товариство і очолити його, бо авторитет владика між патріотами зростає. Щоправда, саме тому помножувались і перешкоди на шляху його будівничих зусиль, організовані ворожим до русинів табором. До того ж владика вважав, що мукачівський єпископ має першість щодо всенародних справ як голова старшої і більшої за Пряшівську єпархії. В дійсності владика, разом з Духовником, у цей час вже зробили кроки щодо заснування центрального товариства, як про це вже згадувалось.

Бажанням владика було, щоб робота Товариства св. Йоанна Хрестителя велася взірцево, щоб все йшло в ньому по висхідному шляху, щоб зростає капітал, поширювався членський актив і придбавались нові жертводавці. Товариство являло собою живий організм, який планомірно зростає і мужнів за життя владика. Безперервно організувались у перші роки депутації до визначних осіб та представників церковної та світської влади, за отримані більші жертви посилались жертводавцям дипломи з по-

дякою, або депутація висловлювала їм словесну подяку. Всі фінансові справи велися точно і були під колективним контролем. Ще Духнович писав про те, що «заведенієм сим управляет цѣлый народ посредством своих ежегодно посылаемых в общее собрание представителей из духовных и мирских людей, и так имѣние общества есть под строгим надзором цѣлого народа».⁵⁹ Чого саме владика бажав. Й сьогодні гідна подиву фінансова політика Товариства, яке зуміло і при значних витратах на Алумнею постійно помножувати свій капітал і забезпечувати систематичний приплив внесків.

Проте не обійшли Товариство, тобто владика, у зв'язку з будуванням Товариства, й перешкоди. Були також всередині єпархії сили, які були ладні підточити його. Відомо, що вже на установчому з'їзді викликав скандал неназваний канонік, який ніби запротестував проти заснування Товариства і його з обуренням вигнали присутні з залу засідання.⁶⁰ У 70-их роках, коли настав скрутний час для владики і взагалі для русинів, анонім підняв свій ворожий голос проти Товариства. Людина, що добре знала обставини в єпархії, закинула владичі і Товариству, що вони приймають в Алумнею лише дітей простих людей. Не дбають про священничу молодь. Автор статті з погордою висловився про вихованців Товариства, з яких, на його думку, ніколи не будуть справжні інтелігенти, бо з простих хат вийшли грубими, а Алумнея не може їм дати панський норов. Строга дисципліна, як панує в ній, не може прищепити молоді витончену поведінку. Ці та інші закиди накопичив анонім. Це були злонамірені наклепи. Проте в них підтвердились два важливі факти: що Товариство і його гуртожиток, згідно з первісним задумом владики й Духновича, служили передусім найбіднішим шарам населення і що ці настанови владики ніщо не могло похитнути; що в Алумені панувала сувора дисципліна.⁶¹ Саме її посередництвом виховувались сильні характери, проте

застосовувались тут гуманні методи виховання, про що свідчать вже згадані «Правила». А про добре виховання вихованців Алумнеї свідчили кореспонденції в тогочасних газетах, передусім в газеті «Свет», про зустріч з ними на їх мандрівках за пожертвами для Товариства за межами Пряшівської єпархії.⁶²

Особливі турботи мав владика про загальні збори, які він бажав бачити добре підготованими і багатолюдними, скликаними і реалізованими за вназівками Статуту. Він сприяв тому, щоб чим більше членів могло взяти участь у них. Для цього, крім іншого, він скликував наради священників на день перед або після зборів Товариства, на час, коли батьки приїздили у Пряшів за своїми дітьми на початку або наприкінці навчального року. Так, наприклад, у 1867 році він скликав нараду на день після зборів Товариства у справі фонду удовиць, згодом скликав клір з-за інших фондів, в останні роки – у справі заснування дівочого виховного закладу тощо.⁶³ Але хоч як прагнув владика, щоб все в Товаристві йшло «по чину», тобто за ухваленим порядком, не виходило щороку скликати загальні збори, як це становив Статут. Проте це не було на шкоду організації. Органи Товариства працювали акуратно, керівний комітет діяв безперервно, все в Товаристві йшло за встановленим порядком. До 1869 року, як це можна довести даними виданого Товариством звіту про свою 12-річну діяльність /"Отчет..." / та матеріалами тогочасної преси, загальні збори Товариства відбувались щороку. Це був період, коли престиж владики зростає. Особливо підсилили його авторитет події 1868 і 1869 років. Маються на увазі відвідини віденського апостольського нунція Марія Фалчінеллі /+29. V. 1874/, який побував у Пряшеві у вересні 1868 року і був гостем єпископа три дні, виїхавши з Пряшева з прекрасними враженнями про роботу владики і про високий рівень культури руського священства.⁶⁴ Результатом його відвідин було іменування владика

свої гарячі бажання стати наставником рідної молоді. Вихованці ж не тільки брали подану їм допомогу, вони намагались послужити Товариству хоча б тим, що влітку вибирались на збір жертв по Пряшівщині, по Закарпатті, по всій Угорщині, по Галичині, і зібраними грішми поповнювали капітал Товариства. Щоб міцно поєднати своїх руських діточок з рідним народом і традиціями предків, владика, який не спускав з очей виховну роботу в Алумені, згідно з Духовником, вважав потрібним пов'язати їх виховання з прагдінню руською вірою і зі східним обрядом, який за «Правилами» вихованці Алумені органічно, в усій неповторній красі і глибинності повинні були засвоїти і яка в умовах мадяризації послужила їм захисною стіною від денационалізації. Виховані в цьому дусі випускники Алумені ставали захисниками не лише свого народу, але також його прагдінної віри, оберігаючи її від латинізації.⁵⁷ Так дух великого єпископа довго залишився жити в стінах заснованого ним виховного закладу, хоч як виганяли його звідти мадяризатори, хоч як підкопували ці горезвісні «реформатори» саме Товариство. Міцний, гранітний, незборимий був фундамент, покладений єпископом-засновником. Тому сучасники єпископа Гаганця, які особливо глибоко відчували значення великого владика після його смерті, порозуміли і розголошували, що Товариством св. Йоанна Хрестителя і його Алуменсю єпископ Гаганець побудував собі «Пам'ятник незборимий».

Пряшівські успіхи викликали жвавий відгомін серед закарпатських, а також прикарпатських українців, серед слов'ян Угорщини взагалі, передусім серед словаків. Владика Гаганець став світлим прикладом щодо вірності і щодо служіння своєму народу. Марамороські русини після установчих загальних зборів надіслали владіці укладений у Марамарош-Сиготі адрес. «Учрежденное Вашим Пресвященством Общество св. Иоанна Крестителя для вспомошествова-

ния учащейся бедной русской молодежи столь благотельно и многозначительно, что оно должно вызвати признательность до всех сердцах, искренно преданных человечеству и благу русского народа, – читаємо в адресі. – Нам не достаает слово для выражения наших благодарственных чувств, родившихся в сердцах наших от признания высокодоблестных подвигов Вашего Пресвященства для пользы нашего народа... Да укрепит Всевышний силы Вашего Пресвященства, чтобы, под своим предводительством соединив всех нас русских, живущих в Венгрии, Ваше Превосходительство успели образовати единоедушное русское Общество для всеобщего блага и народного благоденствия!»⁵⁸

Як бачити, сподівання руської інтелігенції були такі, що єпископу Гаганцеві на базі успіхів і досвіду, здобутого в будованні Товариства св. Йоанна Хрестителя, вдасться об'єднати всіх русинів Угорщини, побудувати всенародне товариство і очолити його, бо авторитет владика між патріотами зростає. Щоправда, саме тому помножувались і перешкоди на шляху його будівничих зусиль, організовані ворожим до русинів табором. До того ж владика вважав, що мукачівський єпископ має першість щодо всенародних справ як голова старшої і більшої за Пряшівську єпархії. В дійсності владика, разом з Духовником, у цей час вже зробили кроки щодо заснування центрального товариства, як про це вже згадувалось.

Бажанням владика було, щоб робота Товариства св. Йоанна Хрестителя велася взірцево, щоб все йшло в ньому по висхідному шляху, щоб зростає капітал, поширювався членський актив і придбавались нові жертводавці. Товариство являло собою живий організм, який планомірно зростає і мужнів за життя владика. Безперервно організувались у перші роки депутації до визначних осіб та представників церковної та світської влади, за отримані більші жертви посилались жертводавцям дипломи з по-

дякою, або депутація висловлювала їм словесну подяку. Всі фінансові справи велися точно і були під колективним контролем. Ще Духнович писав про те, що «заведенієм сим управляет цѣлый народ посредством своих ежегодно посылаемых в общее собрание представителей из духовных и мирских людей, и так имѣние общества есть под строгим надзором цѣлого народа».⁵⁹ чого саме владика бажав. Й сьогодні гідна подиву фінансова політика Товариства, яке зуміло і при значних витратах на Алумнею постійно помножувати свій капітал і забезпечувати систематичний приплив внесків.

Проте не обійшли Товариство, тобто владика, у зв'язку з будуванням Товариства, й перешкоди. Були також всередині спархії сили, які були ладні підточити його. Відомо, що вже на установчому з'їзді викликав скандал неназваний канонік, який ніби запротестував проти заснування Товариства і його з обуренням вигнали присутні з залу засідання.⁶⁰ У 70-их роках, коли настав скрутний час для владики і взагалі для русинів, анонім підняв свій ворожий голос проти Товариства. Людина, що добре знала обставини в спархії, закинула владичі і Товариству, що вони приймають в Алумнею лише дітей простих людей. Не дбають про священичу молодь. Автор статті з погордою висловився про вихованців Товариства, з яких, на його думку, ніколи не будуть справжні інтелігенти, бо з простих хат вийшли грубими, а Алумнея не може їм дати панський норів. Строга дисципліна, як панує в ній, не може прищепити молоді витончену поведінку. Ці та інші закиди накопичив анонім. Це були злонамірні наклепи. Проте в них підтвердились два важливі факти: що Товариство і його гуртожиток, згідно з первісним задумом владики й Духновича, служили передусім найбільш широким шарам населення і що ці настанови владики ніщо не могло похитнути; що в Алумені панувала сувора дисципліна.⁶¹ Саме її посередництвом виховувались сильні характери, проте

застосовувались тут гуманні методи виховання, про що свідчать вже згадані «Правила». А про добре виховання вихованців Алумнеї свідчили кореспонденції в тогочасних газетах, передусім в газеті «Свет», про зустріч з ними на їх мандрівках за пожертвами для Товариства за межами Пряшівської єпархії.⁶²

Особливі турботи мав владика про загальні збори, які він бажав бачити добре підготованими і багатолюдними, скликаними і реалізованими за вназівками Статуту. Він сприяв тому, щоб чим більше членів могло взяти участь у них. Для цього, крім іншого, він скликував наради священників на день перед або після зборів Товариства, на час, коли батьки приїздили у Пряшів за своїми дітьми на початку або наприкінці навчального року. Так, наприклад, у 1867 році він скликав нараду на день після зборів Товариства у справі фонду удовиць, згодом скликав клір з-за інших фондів, в останні роки – у справі заснування дівочого виховного закладу тощо.⁶³ Але хоч як прагнув владика, щоб все в Товаристві йшло «по чину», тобто за ухваленним порядком, не виходило щороку скликати загальні збори, як це становив Статут. Проте це не було на шкоду організації. Органи Товариства працювали акуратно, керівний комітет діяв безперервно, все в Товаристві йшло за встановленим порядком. До 1869 року, як це можна довести даними виданого Товариством звіту про свою 12-річну діяльність /"Отчет..." / та матеріалами тогочасної преси, загальні збори Товариства відбувались щороку. Це був період, коли престиж владики зростав. Особливо підсилили його авторитет події 1868 і 1869 років. Маються на увазі відвідини віденського апостольського нунція Марія Фалчінеллі /+29. V. 1874/, який побував у Пряшеві у вересні 1868 року і був гостем єпископа три дні, виїхавши з Пряшева з прекрасними враженнями про роботу владики і про високий рівень культури руського священства.⁶⁴ Результатом його відвідин було іменування владика

ки у 1869 році Папою Пієм IX «в достоїнство римського графа, прелата и ассистента при св. Папском престоле», про яке владика у відповіді на «Адрес общества св. Василия Великого» писав: «В **привременном почестном отличении** ліча моего ... **настолько** **нахожу удовольствия, насколько** **знаю и вижу, что озарением моим озаряется наша православная угорусская церковь, прославлением моим прославляется мнѣ всего любезнейший наш русский народ**». ⁶⁵ Другою знаменною подією було іменування єпископа Гаганця у 1868 році «дійсним тайним радником його імператорського величества Франца Йосифа», поштовок до чого послужив розпочатий Римом процес відзначення владика.

Ці відзначення викликали піднесення серед національно свідомого українського населення Пряшівщини. Пряшівський кореспондент газети «Свет» /1869, № 3, с. 3/ Йоанн Артим підкреслював, що ці почесті, хоч прийшли пізно, проте вони сприймаються «як сонце, за гору заходящее», яке «яркими лучами озаряет оставляемую природу». Він твердив: «Но особенно отличия те пусть служат нам щитом и ополчением против враждующих на нас, которые в каждой бороде священника ужасную шизму и в каждом, ревнующем по народности своей русской, людоода-москала видят. Такие суть не только вне нас, но и внутрь нас, даже некоторые начальники. Против тех лучами свыше сказанных отличий, на нас распространяющихся, как острейшим оружием пользоваться будем, да постыдятся и посярмятся мыслящие и творящие нам злое». Молитися будем за нього, проголошував автор і щоб жив многая літа, «честна, и благоденствующа и правоправяща своею епархией..., ведуще нас, как столб огненный израильян, в землю обетованную», – закінчує артим свою статтю З надією на краще майбутнє свого народу /розб. наша. – О.Р./.

Підбадьорений цими подіями, з великою енергією і сподіваннями на ус-

піх включився владика у процес підготовки до Автономічного конгресу, у рух русинів за автономію греко-католицької церкви Угорщини. У другій половині 1869 і в першій половині 1870 років він присвятився роботі по обираю до делегатів, нарадам з делегатами та іншим завданням, пов'язаним з конгресом, який проходив у Пешті у 1870-1871 роках. Нагадаємо, що в Пряшівській єпархії делегатами від світських віруючих були обрані Адольф Добрянський /1161 голосом/ та Антон Рубій /1047 голосами/, від священства – секретар єпископа Михайло Молчан /36 голосами – голосувало 134 священники в присутності владика,⁶⁶ який вже раніш був звільнений від своїх функцій у Товаристві для виконання завдань, пов'язаних з роботою на конгресі і підготовкою до нього.⁶⁷ Знаменно, що М. Молчан першим виступив на конгресі від імені пряшівської делегації у світлі настанов владика щодо автономії руської церкви в Угорщині.⁶⁸

Ці важливі історичні події, очевидно, не дозволили владіці скликати загальні збори Товариства у 1869 і 1870 роках. Їх важко було скликати вже й тому, що вся єпархія жила в напруженні у вирі підготовки до конгресу, слідкування за драматичним ходом його посилення «адрес довір'я» делегатам, що відстоювали автономію, тощо у ці роки в пресі, замість інформації про збори Товариства, які появлялися щороку, знаходимо лише короткий звіт тодішнього заступника голови керівної комісії Віктора Ладомирського про господарювання Товариства за 1869 рік⁶⁹ і більш детальний звіт помічного скарбника Йосифа Рубія за 1870 і 1871 роки. Дані цих звітів свідчать про значні успіхи як на полі економічного зростання Товариства, так і в розквіті Алумнеї.⁷⁰ У 1871 році загальні збори Товариства пройшли за статутом, вони були пов'язані з виборами функціонерів. Якщо склад керівки Товариства залишився без змін, у керівному комітеті настали певні

зміни, якими було підсилено оперативність цього органу. Головою комітету став Віктор Ладомірський, секретарями – Олександр Ройкович, у даний час права рука владики, який в єпархії користувався значним авторитетом, та професор Михайло Вальковський; Іван Артим, який лише заступав Молчана у попередньому виборчому періоді, був обраний господарем Алумнеї.⁷¹ Скоро він зайняв посаду секретаря єпископа, так свої єпархіальні обов'язки міг пов'язати з обов'язками в Товаристві, безпосередньо контактувати владику з Алумнеєю. Все це були молоді люди, які вносили свій ентузіазм у Товариство і сприяли зміцненню молодечого духу в ньому. Крім іншого, згадувані функціонери та взагалі члени Товариства також своїм пером, іноді дуже гострим, включилися у боротьбу, яка розгорнулася в закарпатоукраїнському суспільстві на захист прав народу. Активні діячі були дуже потрібні в даний час, бо наступив період важких років як для владики, так також для єпархії, і взагалі для закарпатських українців. Настав жорстокий наступ на русинів Угорщини. Дуалістична влада розпочала широко розложену акцію, спрямовану на те, щоб видалити з їх культури основні національні атрибути, витруїти з пам'яті народу усвідомлення його національної ідентичності, випалити почуття єдності з етнічною родиною за кордонами Угорщини. Ініціатором у цій справі виступив вже згадуваний єпископ Мукачівської єпархії Степан Панкович.

Як повідомляла центральна малярська газета «Magyar Politika» /цитовано за газетою «Карпат»/, «єпископ мукачевский Панкович реформує виступил в своей Епархии, чтоб в писанин рутенских учебников не московские, но латинские буквы употреблялись... Панкович в союзе с сею реформою вместо Юлианского месяцослова Григорианский вручает и разом тамо стремится, чтоб немощное унгарское Общество св. Василия Великого влилось в Общество св. Стефана». Далі

газета пояснює, що перешкоджає в реалізації цієї «благородної реформи», яка б з рутенів могла зробити «цивілізований народ», «руссофилопанславистическая партия», яка міцно тримається «кириллических букв, хотя знатоки и дело точно разумеющие ясно довели, что их кириллические буквы решительно московские суть, а не кирилловские». З таких позицій трактувалась необхідність введення в письменство «рутенів» латиниці, бо коли вони пишуть «московськими буквами», то це вже політика, а саме політика, звернена проти інтересів Угорщини. Цим абсурдним твердженням отруювала тодішня малярська преса своїх читачів і натравлювала громадську думку угорщини на русинів. Газета ще зауважила: «Правительством сильно подпирает: возавождаемое его /Панковича. – О. Р./ стремления, и основательные причины имеем веровати, что он наконец одержит победу».⁷² Справді, Панкович пожинав успіхи. Розхитав Товариство св. Василя Великого, наклав санкції на його представників, розбив пресу Товариства, добився того, що руським богословам було заборонено навчатися у Відні, де, як писав кореспондент Пряшівської єпархії, вони могли в усій повноті і красі, в досягненнях світових композиторів засвоїти східний обряд. Розподілили їх, передусім пряшівських, по латинських семінаріях, де не викладався у той час їх рідний обряд, і владику Гаганець надсилав їм обрядові книги, щоб не підпали повністю латинізації. Серед народу вдалось Панковичу своєю «календарною унією» розвести справжнє пекло. Він підкопав своїми підкупленими перекинчиками автономічний рух, що особливо гостро торкнулось пряшівського єпископа Гаганця, який зазнав, крім іншого, й особисту поразку. Своїми інтригами Панкович добився того, що секретар єпископа Гаганця, прапороносець автономічної боротьби, активний функціонер Товариства Михайло Молчан напочатку 70-их років повинен був покинути свій рідний край й емігру-

вати в Росію. Все, здавалось, йде на руку «реформатору». Проте акція латиники виявилась твердим горішком й на залізні зуби «цивілізатора» /що правда, втрутилась також смерть, яка раптово – у 1874 році – погасила його неславне життя/.

А «реформа» «політично шкідливої азбуки» вдарила, як грім з ясного неба. Наприкінці 1873 року Угорське міністерство освіти неочікувано вирішило видавати підручники для руських шкіл латиницею. Першим мав вийти за пропозицією міністерства підручник, укладений відомим на той час освітнім діячем Йосифом Чосином, азбукою писаний текст якого, підпорядкований нечуваній метаморфозі, мав транслітеруватись латинкою і малярською орфографією. Міністр освіти Трефорт звернувся листом /22-ого грудня 1873 р., № 18894/ до двох єпископів, запитуючи їх погляду на цю справу і очікуючи їх згоди з «реформою».⁷³ Проте прашівський єпископ у своїй відповіді, датованій 10 січня 1874 року, категорично відкинув пропозицію міністерства. Він передав справу опрацювання відповіді секретарю керівного комітету Товариства св. Йоанна Хрестителя Олександрі Ройковичу, який це завдання виконав з усією відповідальністю. Очевидно, роботу над відповіддю він вніс у комітет, бо укладений документ – це колективна праця, для якої потребувались педагоги, історики і філологи, а такі були саме в Товаристві. Також малярська дослідниця Марія Маєр підкреслює той факт, що укладення відповіді було доручено функціонеру Товариства.⁷⁴ Очевидно, працювали над укладеним трактатом педагог Ройкович, бо він був катехитом довгі роки, філолог Йосиф Рубій, історик Михайло Вальковський, який саме закінчив роботу над підручником історії Угорщини, та інші обізнані з проблематикою спеціалісти. Оскільки відповідь являє собою обширний трактат, ми звернемо увагу лише на кілька думок владика в ній. Захищаючи права кожного народу, він сміливо нагадав міністерству, що ко-

ли б уряд замінив азбуку латинкою, «то значило бы, не только застановити хотети дотеперешнее, хотя и скромное, литературное и культурное действование угро-русского народа, но вместе хотети у него отняти то, уже по самой природе ему принадлежащее и право, по которому всякий народ сам образует и развивает свой родной язык и народность». /Оригінал написаний по-угорськи, це переклад, опублікований у пресі/. Владика протестував проти того, що становило основу тодішнього ставлення уряду Угорщини до русинів: негування природних прав народу. А це саме найкраще характеризує владика як провідника русинів, і те Товариство, якому він був за батька. Владика нагадав також про шкідливість і абсурдність намірів міністерства з точки зору церковного життя русинів. Він з впевненістю заключив, що «угро-руський народ относится с таким благоговением и преданностию, придерживается с такою верностию к наследствованному от своих прадедов и в течение многих столетий верно сохраненному языку своей святой веры и обряда и к его буквам, что от них, как от дражайшего сокровища и внешнего признака своей народности не откажется никогда, и так всякую попытку к их отнятию не считал бы иным, как стремлением, направленным к уничтожению своей народности, языка и обряда, – чтобы к тому еще и сам самовольно содействовал, предположить невозможно»⁷⁵ /розбивка наша. – О. Р./.

Гаганець і його сучасники ясно бачили і знали, що скасування азбуки і введення латиниці у писемність русинів є зусиллям, спрямованим проти їх національності, мови і обряду, проти існування народу як такого. До речі це добре знають ті, що сьогодні вводять латиницю в писемність нашу. Але вже немає в нас Гаганця, щоб виступив проти зблизства власного народу.

Захист азбуки – це дальший «пам'ятник незборимий», який побудував собі владика. Своєю чесністю, від-

вагою, своєю любов'ю до рідного народу він відсунув на півстоліття введення в організм нашого народу смертоносної отрути нав'язанням йому латиниці.⁷⁶

Примітки

- 45 Зберігся лист владика Гаганця, адресований Собору верхньо-спиському: «В Соборъ В. Спишском собирателями членов, основывающих и спомоществующих, поставляем в. [ысока] пр. [еподобного] намѣстника, преп. [одобного] Николая Михалича и Иоанна Такача, приходников, и пр. [еподобного] Бернарда Деака, мѣстоприходника, которых долиностию будет о успѣхъ своем еще пред держаніем общаго собранія нам отписать, альбо на том самом собраніи лично о нем реферовати». /А. 'Шлепецький, цит. робота, там же, с. 195 – 7/. Очевидно, подібні конкретні накази отримали всі собори прашівської спархії.
- 46 Звернення до громадськості «Иосифа Владыки, надзирателя общества, та Александра Духновича, председателя Выбора» від 6/18 грудня 1862 р.
- 47 Пастирський лист єпископа Гаганця 1863 року, № 1318/1863. В кн. Олександр Духнович. Матеріали наукової конференції. Прашів, 1965, с. 198.
- 48 Цитати почерпнуті з матеріалів, опублікованих у збірнику КС 1 і з згаданого звернення владика та Духновича/див. примітку 46/.
- 49 С, 1863, № 61, с. 242 – 4. «Наш Великий Жупан г. Иван Главач, кромѣ своей значительной жертвы, по столицѣ расписати соизволил зборку, которая большую принесла грошевую суму».
- 50 Г. Бескид. З-над Попрада. – С, 1863, № 27, с. 109.
- 51 Йосиф Шелепец, цит. робота, там же, с. 37.
- 52 П. Феерчак /Матисов/, цит. робота, там же, с. 225.
- 53 Ю. Ю. И. /Юрій Юрійович Ігнатков/. Из Пряшева, 21 юлія /2 авг./. Первое общее собрание руского общества с. Иоанна Крестителя в Пряшевь. – С, 1863, № 59, с. 234 – 5. «Вѣсть о держати имѣвшемся /собраніи/... всѣм върным сынам народа неисповѣдимую радость причинила; ибо знали, что только тогда, когда вкупѣ потолкуют, разбирают дѣла, касающіяся общаго блага народа, могут нѣкій успѣх произвѣсти челоуѣчеству».
- 54 У тогочасних інформаціях про це засідання наводяться дві дати загальних зборів: 18/30 і 19/31 липня 1863. Беремо як правильну дату 18/30, яку наводить О. Духнович у своїх статтях /С, 1863, № 66, с. 262 – 263; Мѣсяцослов на 1864 г., Унгвар, с. 65 – 66 і в щоденнику /Записка 1863, с. 33 – 34/, хоча в «Отчете» подано 19/31 липня.
- 55 С, 1862, № 92, с. 357 – 359.
- 56 PBV, 1862, № 92, с. 1 – 2. V Prešove, dňa 30. okt. / 11. nov.
- 57 І. Созанський щодо виховання в Алумней писав, що в ній Адольф Добрянський, який «після Духновича став його /Товариства. – О. Р./ председателем» /sic!... «деспотично ширив між вихованцями »Заведенія св. Іоанна" московськi фiльські iдеї" /І. Созанський, цит. робота, с. 13/. Відомо, що Добрянському навіть на загальних зборах Товариства рідко вдавалось бути присутнім, абсурдним є твердження, що він знайшов час для виховної роботи в Алумней, і ще для «деспотичної». Так повниться наша історія вигадками. А таких вигадок у літературі про Товариство багато.
- 58 Прашівський державний обласний архів – ŠOBA – Prešov, GKB, 1863/135. Адрес датований 19/30 грудня 1862 р. Він був опублікований О. Духновичем. /С, 1863, № 6, с. 27/.
- 59 С, 1863, № 66, с. 262 – 263.
- 60 В, 1862, № 113, с. 451; PBV, 1862, № 93, с. 1 – 2.
- 61 К, 1875, № 22, с. 2 – 3. Наш Алумней в Пряшеве.
- 62 Свет, 1868, № 35, с. 4. Далі – Ст. Алумнея вперше вислала своїй вихованців на збір пожертв [на т. зв. квесту] у 1865 році. – Отчет, с. 8.
- 63 С, 1868, № 30, с. 4. Загальні збори, – читаємо, – «совершились прекрасно и, как всегда, с большим воодушевлением. Участъ огромна... Седоголавыи старец, Его Преосв. Иосиф, как всегда, так и сего года, весьма деятельно участвовал в собрании да еще и труд председателя на себя взял... по чисто сердечной любви своей к народу... Приятнейшим долгом считали благодарить его за труд и желали искреннейшим сердцем, чтобы Всевышний Архiereя нашего в пользу паствы своей русской долго так здорового и довольного, как

мы видели его на собрании, на многая лета в утешение непритворных почитателей Его подержал».

- 64 Ст, 1868, № 39, с. 3. Из Пряшева. На прийомі говорилося на класичній латині, по-німецьки, по-італійськи, що особливо приємно вразило гостей.
- 65 Ст, 1869, № 20, с. 1. Ответ Его Высокопревосходительства и Римского Графа на адрес, поднесенный Ему Обществом св. Василия Великого по случаю произведения Его свят. Папою Пием IX в достоинство Римского Графа, Прелата и Ассистента при св. Папском престоле.
- 66 Выборы проходили у Пряшеві тайним голосуванням 30. III. – 11. IV. 1870. /Ст, 1870, № 13, с. 114/. А. Добрянського та А. Рубія владика особисто повідомив про результати виборів. Лист – Добрянському: «Ваше Высокородіе! Русский народ как прежде, так и при последнем избирании депутатов на церковно-автономической конгрессе проуказал: что к драгоценной особе Вашего Высокородія самое большое доверіе имѣет, зная, что вы первый подвижник народного русского дѣла, и протом всѣ надежды свои во Вас, как опытному вождю полагают, выборный округ Гуменный Ваше Высокородіе как единственного представителя своего 1161 общим голосом избрал, о котором радостном событии уведомляя Вас, имѣю честь в прибавление переписать Вам протокол комиссии о считании голосов и провозглашении избрания составленный, питаюсь надеждою: что Ваше Высокородіе, услыша глас народа своего, заступления не откажете; но как всегда, так и на будущем автономическом конгрессе народ и церковь свою заступите. Объявляя глубокое к Вам уважение, подаю Вам к новым подвигам Архирейское Благословение, пребываю. Пряшев, 5 апреля 1870. Вашего Высокородія преданныйшій Иосиф Гаганец, епископ пряшевский». – Ст, 1870, № 13, с. 107. Из Пряшева. Підпис: А. П. Очевидно, Александр Павлович.
- 67 Отчет, с. 10. Місце хазяїна в Алумнеї перебрав від Молчана Йоанн Артим, який став активним функціонером Товариства, увійшов в історію нашого народу як громадський, культурний і церковний діяч.
- 68 «Борьбу за неопровержимые права нашей церкви начал наш доблестный о. Михаил Молчан, священник

Пряшевской епархии и секретарь преосвященного владыки Иосифа, представивший собранию в четвертом заседании 31 октября по нов. стилю просьбу о восстановлении прав нашей церкви», – писала газета «Свет» /1870, с. 338/, подавши текст виступу М. Молчана.

69 Счеты фонда Общества св. Иоанна Крестителя за 1869 год. – Ст, 1870, № 24, с. 273.

70 На 1871/72 навч. рік були прийняті у гуртожиток Товариства 43 студенти – 41 гімназист і 2 юристи, слухачі місцевого протестанського колегіуму. З них 21 інтерніст, решта отримувала обіди і вечері, одні безплатно, інші за невелику плату. Наприкінці 1871 року капітал товариства становив 17. 109 гульд. 47 кр. На гуртожиток було витрачено 1270 гульденів 51 кр. Найбільший прибуток у цьому році становили пожертви /1179 гульд./ і «проценти» /1420 гульд./. Нерухоме майно оцінювалось на 10.000 гульд. – Новый свет, 1872, № 4, с. 3. Далі – НС.

71 Там же.

72 Magyar Politika від 12 лютого 1874 р.; К, 1874, № 7, с. 4. Газета повідомляла також про те, що міністр Трефорт запросив погляд єпископа Гаганця на об'єднання календарів та свят і отримав негативну відповідь.

73 Мукачівський єпископ виїхав у Будапешт, не відповів на запит міністерства, передав справу консисторії, яка дала заперечливу відповідь. Текст її був опублікований у додатку до 5-го номера газети «Карпат» за 1874 р.

74 М. Майер, цит. робота, с. 56. Авторка підкреслює, що відповідь єпископа мала «протестний характер».

75 Ответ пряшевского епископа на предложение Угорского министерства просвещения касательно замены кириллицы латинскими буквами. – К, 1874, № 4 і 5, с. 1, 2, 3. Оригінал був написаний мадярською мовою, газета подає його у перекладі.

76 Газета «Magyar Allam» від 6-го лютого 1874 р., реагуючи на негативну відповідь єпископа Гаганця, писала: «... не откажемся той надежды, что тем /видповіддю владыки. – О. Р./ не есть отвержено. Его Превосходительство Панкович решительно при том /введені латиниці. – О. Р./ стоит.» /Цитовано за газетою «Карпат», 1874, № 7, с. 4/.

Боротьба триває...

Д-р Августин Волошин, Прем'єр Карпатської України.

✓ Коли, і не так давно, один український інтелектуал розглядав складну обстановку національно-культурного життя українців Словаччини, то заявив, що одною з наших бід є те, що ми не маємо своєї церкви. І він мав рацію. Бо якби обидві церкви /греко-католицька і православна/ мали й певне позитивне ставлення до наших національних справ, то напевно можна було б розв'язати багато наболілих питань. Та яке ж там може бути почуття національної співналежності, коли у церквах «Апостол» і «Євангеліє» читають по-словацьки, та й проповіді звучать цією ж мовою. Мовляв, щоб люди краще порозуміли. Чи справді представники церкви думають, що наші люди такі затуркані й безграмотні? Шановні, не те столліття! Ще один момент, який

вважає. Ану, загляньте у їхні періодичні видання і побачите, як зникла звідти кирилиця.

Нещодавно ужгородське видавництво «Гражда» випустило у світ твори Августина Волошина, де у його «Споминах» знаходиться і розділ «Борьба за кирилицю». Оцей розділ пропонуємо нашій читацькій громаді й тому, бо у багатьох випадках ніби історія насправді повторювалась. І саме тут хочеться запитати, чи знайдуться у наших церквах священики, які б відстоювали кирилицю – одну з наших національних ознак.

Августин Волошин оцей розділ кінчає словами: «Сим і докінчилася боротьба за кирилицю, котра в 1915, 1916 и 1917 роках грозила нам цілковитим ізолюваном від закарпатських наших братів, від нашої народної культури». Так воно було. Але в наш час боротьба триває... Тільки з перемоги над кирилицею /і не тільки над нею/ буде тішитись, як завжди, хтось третій...

/ія/

БОРЬБА ЗА ЦИРИЛИКУ

Мадярська імперіалістична політика світову війну хотіла використати для цілковитого уничтоження немадярських народностей. І сю роботу начала з найслабшим, з півміліоновим руським народом Підкарпаття. Вже в 1914 році видало міністерство розпорядження /чис. 114.000/914/, котрим научання руського язика в церковних народних школах обмежило лиш на III, IV, V класи. В Державних школах руський язик і не був предметом науки, даже по розп. мін. Аппоні, і наука релігії во вищих класах мала вестися по-мадярськи.

Знаючи то, що кирилица найсильніше сохрanyaє традиції слов'янської культури серед русинів і в'яже їх до їх закарпатських братів, мадярське правительство рішило зовсім віддалити букви кирилики із школи і церкви. Так ся видить, що міністерство не раховало з тяжкостями сеї вивисекції. Референтом тої справи був в міністерстві статс-секретар граф Куно Клебелсберг, котрий опирався на поради прясівського епископа д-ра Ст. Новака, і будапештянського гр.-кат. пароха Еміліана Мелеша. Но і сі або не знали історії боротьби за кирилицю в Галичині і на Підкарпатю, або не хотіли числитися з історичними досвідами, або народ наш уважали на тільки ослабленим, що противостати і не буде годен.

Знати треба, що у Галичині ще в 30-тих роках XIX ст. порушували поляки реформу письма русинів і хотіли завести азбуку даже і в церковні книги. Но церков гр.-кат. енергічно противостала тому і з помістю Римського престола удалось відбити поляків.

На Підкарпаттю также ще в 1880 р. зроблено проби для введення латинки у руськое письмо. Первий руський молитвенник, видрукований латинськими буквами, видав бл. пам. о. Николай Чома, капелан кошицької гр.-кат. церкви, в друкарні Барф. Ієгера в Ужгороді.

Міністер президент Дезидерій Банфі около 1898 року воззвав був правительство епархії Мукачівської, щоби усиловалося замінити кирилицю латинськими буквами. Управителем єпископської канцелярії був тогди бл. п. каноник д-р Александер Микита, котрий по елабораті о. А. Волошина відповів Банфієві, що реформа письма руського не є так легкою роботою, бо має за собою тисячрічну традицію, а усунення кирилиці із церковних книг викликало би много небажаних наслідків і вороги церкви використали би се для своїх цілей.

Тогда малярськое правительство почало іншаку політику. Із державних шкіл і зовсім усунуло науку руського язика. Так само не учили руський язик в повторительних вищих народних косподарських промислових і горожанських школах.

От учителей церковных шкіл требовали інспектори такий самий успіх, як в державних, так і сі починали науку з латинською азбукою, а руськое письмо-чтеніє пересунуло лиш на III рік науки, лиш ревніші патріоти русини учителя начинали науку в II класі.

Таким способом із народу руського виросла верства, більшинство котрої не спознавало кирилиці. Для таких потребно було видавати руські молитвенники латинкою. Так в 1890 роках видруковав В. Ієгер і «Ангел Хранитель», составлений Євгенієм Сабовим.

Усунення кирилиці не помогло много маляризації, но тим ліпше прискорило словакізації русинів. Бо не знаючи читачи по-своему, научившийся в малярській школі латиники, русин став читати словацьку газету, словацьку книгу. Сему можеме приписати огромный успіх словакізації в послідних 30 роках. От 1871 до 1900 р. вище 160 руських сіл пересловакізовалося.

На се я і указав був в одній статті, написаній в ужгородській газеті «Gr.-Kat. Zemle», проти насильственного впровадження латиники в руськое письмо.

Під час війни, взимі 1915 р. приходили перші вісті о том, що міністерство шкіл хоче зовсім стерти кирилицю. На день 1 юнія 1915 р. міністер скликав конференцію, в котрій брали участь остригомський княз-примас Чернох і гр.-кат. єпископи. Там рішено завести латинику у руські учебники, молитвенники і церковні книги і то по малярський фонетиці. Тогди рішено составити дві комісії, одну для азбуки, другу для перероблення церковных книг.

В комітет азбуки консисторія епархії Мукачівської вислала А. Волошина. Ся комісія лиш одно засіданіє мала і то 15 юнія 1915 р. в Будапешті у статс-секретаря гр. Куна Клебелсбергера. В тій комісії брали участь: проф. славістики на университеті д-р Оскар Ашбот, профес. /словак/ д-р Меліх, проф. д-р Ал. Бонкало, із Пряшева Степан Семан, а із Ужгорода А. Волошин.

Перед засіданьом посітив я профес. Ашбота для приобритення евент. інформацій. Ашбота, як філолога інтересовав вопрос, як желеє міністерство примінити латинку до руського язика. Бо в тім і він согласився зо мною, що малярська фонетика не одповідає руському язика. Так ми і порозумілися. Ашбот принесе з собою на засідання I том Ягичової енциклопедії, в котрім науково толкуєся вопрос розличных слов'янських азбук.

Но перед засіданьом прикликав Клебелсберг проф. Ашбота на вислухання і заявив йому, що міністерство не желеє научного установлення азбуки, но хоче лиш примусити малярську азбуку на русинів. Так Ашбот і не приніс

з собою Ягича і заявив мені, що він к такому ділу не придається і прото і слова не скаже на засіданню.

Зібравшись у Клебелсберга дня 15 юнія, запримітив я, що перед кождим членом комісії знаходиться один примірник плану азбуки « для переписання кирильських / старослав'янських/ букв по мадярській фонетиці. Составив д-р Стефан Семан».

Є то, власне кажучи, абсурдум, є висміваньом всяких наукових засад, переписовати руське письмо по мадярській фонетиці.

Для того і я став нападати на реформу із сього наукового боку. Правда, что Клеберсберг, вже знаючи то, що я не єсм другом реформи, і не хотів мені позволити заговорити у науковому вопросу, бо по його думці, комітет мав лиш технічно перевести рішення коференції подержаної дня 1. VI. 1915, коли єднако я заявив, що тогда я оставлю залю, наконець позволив і мені заговорити, і тогда я предложив свій елаборат, в котрім требовав я, щоби реформа зовсім не відносилася ко церковним книгам, і щоби латинське письмо руських учебників було научно установлено, відповідно тому, як то природа языка требує, як є то у других слов'янських народів, або як у наших американських емігрантів, котрі прийняли чесько-словенські букви. Із історії кирилиці я указав на то, що при кирилиці правопись дуже легка і що по мадярській фонетиці руський текст не мож писати, особливо осудив употреблення двойних мадярських согласних в руськім письмі.

Розумієся, що комісія мій протест відкинула, також не прийняла і тот проект проф. Ашбота, щоби комісія була реорганізована, доповнена славістами, спознаючими виговір русинів.

Между сим вже прийшло розпорядження міністерства ко єпархії о том, що і церковні книги мають бути переписані латинськими буквами, і що і текст їх має бути перероблений відповідно «патріотичним» цілям цілої акції. Прислані і елаборати, плани, по котрих кожна книга мала би ся переробити. Сі елаборати виробив по всій віроятності Еміліян Мелеш. Із тих реформ, якими хотіло міністерство наші церковні книги відірвати від закарпатського руського обряду, лиш слідуючі припомну: Праздник св. Кирила і Мефодія і праздник «Покрова Пр. Діви» скасовали, бо сі праздники мають слов'янсько-народну прикраску /szláv nemzeti szinezet/. Впровадили офіції святих із Арпадської династії, не уживати слова «цар», не називати обряд наш «руським» і пр.

Для перепозерання сих планів єпископ Антоній Папп вислав одну комісію, котра состояла із 4 членів: Петро Гебей, д-р Симеон Сабов, д-р Георгій Шуба і Авг. Волошин. Ся наша комісія сейчас виділа, що має енергічно виступити проти того насильственного акта. Розділили'сьме між собою працю, кождий виробив відповідь на єдну часть проектів і потому составили'сьме єдно обширное предложення до Риму, де просили'сьме оборони проти опасних експериментацій. Наш меморандум з дня 22 юнія 1915 р. лично поніс кан. д-р Георгій Шуба до Відня апостольському нунцію.

По сеому скликав міністер на день 5 августа 1915 р. до Будапешту висланників всіх трьох гр.-кат. єпархій на совіщання. Предсідателем того був сам остригомський княз-примас д-р Іван Чернох. Там був мукачівський єпископ Антоній Папп, прясівський єпископ д-р Стефан Новак /дороцький єпископ Ст. Міклошій не прийшов/ і висланники єпархії, і то із Ужгороду вище згадані 3 каноніки і дир. А. Волошин, із Пряшева д-р Николай Руснак, Іван Кизак, д-р Стефан Семан і д-р Сим. Смандрай; із Гайдудорогської Еміліян Мелеш і Єв. Баняй. В бесіді своїй Чернох, котрою одкрив совіщанє, указав на потребу скріплення общности релігійної, для котрої гр.-кат. духовенство має принести і жертви. Споминав і опасности державної реторзії. Указав на то, що буква може бути средством яду, так руська кирилика приносить опасность шизматичького яду.

Із висланників єпархій первий раз заговорив А. Волошин, указавши на то, що латинська азбука не є способною для руського языка, особливо по ма-

дярській фонетиці. Запротестовав проти рішень, азбукової комісії, котрі протривляться науці. Виразив своє підозрінє, що пан княз-примас є не добре інформован, іншак би був сю роль свою /a limine/ одкинув. Обвиняв тих гр.-кат. /думав на Е. Мелеша і тов./, котрі так інформовали правительство, що з нашим народом і нашим язиком таку паскудну ігру мож позволити. Таку ігру, на яку історія не знає прикладів, бо ні турок не нав'язовав свої букви своїм грецьким і слав'янським підданам і Росія оставила в покою своїх поляків і німців з їх буквами. Указав на то, що із єдного дня на другий не мож витворити нову азбуку, що каждая азбука має свою еволюцію. Не то важноє, казав, щоби русин новими буквами писав, но щоби дух релігійности був углублен, щоби руський язик був чистий, народний, щоби дати руському народу свою літературу,тогда не буде сягати за великорусскою, шизматицькою. Напоминав опасности, які можуть повстати із тої реформи і накінець позвідав: Cui prodest? /Кому хоснує?/. Бо дійсно не хосновала би ні церкви, ні народу, ні самій державі. Бєсїду свою докончив так: «Отзиваючися на мудрість Вашої Еміненції і на провозголошену любов Вашу ко руському народу, также членів совіцання, предлагаю, щоби комісія з вопросом усунення цїриликы із церковних книг, як з формою зовсім не доцільною, не занималася, а міністерству щоби дали знати, що переміни в церковних книгах можуть статися лиш з дозволом Апостольського Престолу».

На сю бєсїду, як ужалений став Ем. Мелеш і нападав на А. Волошина, підчеркнувши то, що сей «образив і первого священника Угорщини». А. Волошин по заслуги відповів йому, но прєдсїдатель примас відібрав у нього слово. На то розвилася дуже остра борьба. Рїшучо виступив проти реформи сам єпископ Антоній Папп, обвиняючи нещиростію єпископа прїшівського Ст. Новака. Говорили ще кан. Петро Гебей, і д-р Симеон Сабов, котрі указали на церковні перепони і на трудності переведення реформи. Із прїшівчан говорив лиш Іван Кизак, котрий, не уважаючи можливим прїма виступати проти свого єпископа, робив то індиректно, відзиваючися на Духновича і на традиції руського народу. Коли потім каноник д-р Георгій Шуба заявив, що апостольський нунцій пообіцяв «imponere silentium» /приказ мовчанья/, тогда дальше і не радилася комісія, но розійшлася без успїху, щоби бїльше раз ніколи не зійшлася.

Після тої неудачі правительство начало іншаку тактику. Не говорило вже з комісіями або консисторіями, но стало притисковати лиш єпископів, із котрих прїшівський д-р Стефан Новак скоро пристав і вже в 1915 р. запретив употребляти в школах учебники, катехизи і бїблїї, друковані цїрилицою. Но ужгородський єпископ Антоній Папп і надале вірно обороняв інтереси своїх вірників і в довгих дописах толковав недоцільність і опасність тої реформи.

На то будапештські великі газети, якби на розказ стали сильно нападати на Ужгород, на ужгородських професорів як ворогів поступового патріотизму.

Вже дня 10 октобра 1915 р. видала газета «Pesti Hirlap» статтю «A cyrill betű alkonuя» /"Змеркання цїриликы"/, в котрій хвалить прїшівського єпископа д-р Стефана Новака, котрий, не чекаючи на то, що буде робити друга гр.-кат. єпархія, не чекаючи дозволення своєї церковної власти, видав розказ, котрим для всіх шкїл своєї єпархії заборонив уживати цїрилицу. «Pesti Hirlap» допоручає і ужгородському єпископу робити тоже. Крім того требує, щоби і «Неділя», руська господарська газета, видавана правительством, була друкована латинськими буквами. Стаття кінчиться так: «Таким способом могли би зробити з руського простака чоловіка, котрий до сих пор вегєтує жизнію маржини».

Дня 15 января 1916 року друга найрозпространєннїша газета «Budapesti Hirlap» напала на ужгородського єпископа в статті «Азбука ужгородського єпископа». Критизує становисько ужгородського єпископа, котрий не хоче прїняти мадярську азбуку, но требує наукову, котра не була би інше «як ко-

пія ненависної кирилиці, зберігаючи її дух». В Ужгороді, – пише «В. Hirlar», – хочуть лиш поставити міст між кирилицею і латинкою, щоби тим мостом могли хоть коли вернутися ку кирилиці. Стаття оп'ять требує, щоби правительство притисло остріше на ужгородського єпископа і щоби «Неділю» іздало латинкою.

В тім самім дусі писав «Budapesti Hirlar» дня 23 января 1916 року. О нашім ділі подає таку інформацію: «Є в отечестві нашом єдна народность, числяча около 300.000 душ, котра в теперішних военных обставинах заслугує нашу увагу: се русини». «Народностью вже і не зовуть себе, но лиш мадярами; політичних аспірацій не мають ні в українськім, ні в русськім напрямі. Інтелігенція їх змадяризовалася так, що днесь і не знають по-руськи говорити...» Кирилицу зове стаття «сильним мостом ко москалізму». Восхалює д-ра Новака і остро нападає на ужгородського єпископа Антонія Паппа, за то, що «оддаляє діло і розриває єдинство з Пряшівчанами». Требує, щоби і в Мукачівській єпархії чим скорше завели реформу букв.

Между сим Ужгородська комісія вислала до Риму і друге меморандум, в котрім описалисьме совіщаніє дня 9. VIII. 1915 і просилисьме оборону. Узнав то і Будапешт, і началися переговори між апостольським нунцієм і мадярським міністром шкільн. Результатом сих переговорів було то, що міністр діло перепечатання церковних книг відділив від вопроса шкільних учебників, но со взором сих рішительно заявив, /числа 169/1916 през/, що із всіх шкільн даже і із науки релігії оодалить уживаня кирилиці. На що єпископ відповів, що за евентуальні злі наслідки не бере на себе одвічательности і ще і дальше требовав, щоби мадярська азбука була приспособлена науково ко фонетичі руського язика.

За все то із Будапешту дув тогди проти Ужгороду дуже студений вітер і много нападів приносили газети проти єпископа Паппа.

Дня 2. II. 1916 р. писав мені Мих. Балог, марм. сигітський вікарій, бувший посол парламенту, щирий наш патріот: «В Будапешті ведесе сильна боротьба проти нас, ізовсім не довіряють нам і в найяснішій правді нашій. Против нас є і гарда Мелешов, котра тепер з Новаківцями дуже підкріпилася і правительство зовсім проти нас настроїла. Требуєся довгий час і много витривалости, щоби сьме причekali, доки се зміниться... Я вірю, що з помічю Божією се зміниться..., що Новак зовсім утратить поважанє...»

Тота боротьба держала аж до начала 1916-17 шк. року. Тогда правительство рішительно виключило кирилицу із всіх шкільн, і тогда і ординаріат єпархії Мукачівської, отзиваючися на міністра, видав розпорядженя о новім учебнім плані руського язика і дав передруковати «Азбуку» і «Читанку» А. Волошина по латинській азбуці, котра для Мукачівської єпархії не була цілком принята по духу мадярської фонетики, но подешо змінено, так напр. руська буква «и» і «ы» мали свій окремий латинській знак і пр. Єднако міністерство не дозволило установити наукової латинської азбуки для руського язика.

Як глибоко підупала у нас народна свідомість під час війни, се ясно доказує тот факт, що проти усунення кирилиці із шкільн народ не указовав жадної опозиції.

На щастя новий порядок не довго пановав, бо вже влітку 1918 р., після побіди антант, ординаріат єпархії Мукачівської, скоро відкликав розпорядженіє, видане проти кирилиці, і самое правительство графа Каролія /міністром шкільн був Мартин Ловасій/ видало розказ, котрим признало права руського язика во всіх народних школах.

Сим і докінчилася боьба за кирилицу, котра в 1915, 1916 і 1917 роках грозила нам цілковитим ізолюваньом від закарпатських наших братів, від нашої питомої народної культури.

Про що писали наші предки

В Ужгороді 5 травня 1897 року появилася перший номер двотижневика «Наука». Була це «поучительна новинка для угро-руського народу». Хоч можливості друкування для русинів Угорщини в той час не були сприятливі, газета протягом свого багаторічного існування відіграла чималу роль у піднесенні національної свідомості населення. На її сторінках друкувалися різні статті, в яких порушувались історичні, релігійні, культурні, господарські та інші проблеми української етнічної території Угорщини. Автори виходили з тогочасної суспільно-політичної ситуації, але порушували також, уже в той час, пекучі проблеми національної приналежності. Одну зі статей, яку написав священник Пряшівської єпархії Іван Бунганич, пропонуємо до уваги читачів «Дуклі».

Стаття Івана Бунганича /друкувалась на продовження в «Науці» ч. 11 з 4 червня 1903 р., ч. 12 з 18 червня 1903 р. і ч. 13 з 2 липня 1903 р./ була написана мовою тогочасної публіцистики, яку повністю зберігаємо. Текст статті передано за першоджерелом з певними змінами в орфографії. Не подається написання йор /ъ/ в кінці слів, «ять» /ѣ/ замінюється на і, ы на и, прикметникові закінчення -ій, -скій, -ое на -ий, -ський, -ое, сполучник и на і, прийменник из на із, в дієсловах 3-ї особи однини -ет на -ет /бесідуєт/, вживається если /замість если/, есть /єсть/, єдном /єдном/, Україна /Украина/, свої /свои/, сії /сіи/, случаї /случаи/, апостроф у словах слав'янський та п'ять. Крім того міняється и на і в словах іншомовного походження, напр. історія, інтересує тощо. Слово руский модифікується на руский.

Любиця Бабота

Руський язик

Часто случилось, что я ходил гді-нибудь по ярмарках, послушал людей. Каждый человек своим свойственным языком говорил, так, что на одном ярмарці по п'ять, шесть, языков било чути. Но чтось ми ся дуже врзало в сердце, ибо я виділ там і иноє! Били там і руськи люди, котори не говорили по-руськи, на примірсь с словаком. Они уже руськое слово на лад словацкий ламали. Ану словак, ци викривлял би свою бесіду на лад руський! То никогда не мож слышати. Но русин всегда викривляет свой язык на лад словацкий, хотя словак і руськое слово поразуміет. Что то может сему причиною бити? Ничь иноє, яко то, что руськи люди думают, что наш язык такой слабенький, что без стыда не мож ним говорити. Но если би ми знали, який славний, який богатий наш язык і сколько людей бесідуєт ним, тогда би ми не стидилися, но славились і гордились. Не лишь здієт по ярмарках случится то, что руський язык викривляют, бо здієт еще есть мала причина; но особенно случится то по таких селах, гді разни племена в едно живут. В таком случаї руськи люди не лишь викривляют свой родний язык, но мало по мали забивают, отвергаются от него і к чужому ся приліпляют. Про сію причину я взялся, что дачто нибудь напишу о руськом язичі, насколько я в силах то писати, чтобы ми познали по крайней мирі мало, який славний, який красний і богатий наш язык, ибо «познай себе, буде с тебе» говорит пословица.

Дві велики родини суть в языках I. Индоевропейська, II. Семитська. Як родина индоевропейська, так і семитська, разділяється на разни голузи. Родина семитська разділяється на єврейську, арабську, арамайську, етіопську і т. д. Родина индоевропейська разділяється на сії велики голузи: на слав'янську, германську, романську і т. д. Голуза слав'янська разділяється на слі-

дуючи части: 1. Язык російський, либо маскальський, либо, як учени люди кажут, велико-руський. 2. Язык руський, либо українсько-руський, либо мало-руський. 3. Язык польський. 4. Язык чеський. 5. Болгарський. 6. Хорватський. 7. Словацький. 8. Словенський. 9. Вендський і т. д. Із сих язык велико-руським, либо маскальським бесідуют до 60 милліон народа. Язиком мало-руським, котрим і ми бесідуем, бесідует до 28 милліон. Язиком польським до 15 милліон. Чеським 6 милліон. Болгарським коло 4 милліон. Словенським коло 2 милліон. Словацьким коло 2 милліон. Вендським коло 200 тисяча. Із сих язык виймим лишь наш мало-руський язык, ибо сей язык нас боліе інтересуе, як всі ини язики.

Наш язык учени люди називають мало-руським, чтобы отличити от велико-руського либо маскальського і чтобы отличити от білоруського, котрий уже перелялся до великоруського. Наш язык називають учени люди і українсько-руським. І то прото, ибо нашим языком боліе от 20 [милліон] людей бесідует, народ живущий на землі так називаеомой «Україна». Та земля тепер под властію Россіи, царя маскальскаго есть. Но власний наш язык називается угро-руським в знак, что ми в Угорщині есми. Через долгое время, мало ино звучит наш угорсько-руський язык, як язык людей бивающих в Україні і в Галиції, но прото, як наш угорсько-руський, так і українсько-руський, одним словом називается мало-руським.

Так, як видим, не лишь ми сами бесідуем руським языком, но коло 28 милліон народа. Касательно сего множества, между слав'янськими языками, наш мало-руський язык другое місто иміет, а между языками европейськими, седмоє.

Скажет кто-нибудь, что ми прото пренебрегаем свой родний язык, ибо убогий, ибо не красний! І сіе не мож сказати.

Суть язики, слова котрых не мож виразити, лишь чрез зуби, звук других же чрез нос выпускает человек; а даже есть такий язык, слово котораго не виголосишь, лишь тогда, если рот отворишь от уха до уха. Правда, таки язики не могут зватися красними, ибо і слухати тяжко, не лишь бесідовати ним. Но наш язык к сим ніяко не принадлежит. Числится наш язык между найкрасшими. Между языками слав'янськими, прямо першое місто иміет. Каждый ученный человек, но і селянин, котрий і ини язики знает, принужден сказати, что нашим руським языком дуже легко бесідовати. Яко би человек і не силувался, так легонько і мило звучит слово. Як когда в осені зашумит вітрик, листья так мило зашелестіет, что человек, не знаю, доколи би дослуховался. І языком не надо так викручовати, чтобы даяк виразити слово. Язиком только рушишь і слово милозвучно, звонко виразится, что лишь мило слухати. Такий язык і не знаю, доколи би человек послуховал. Як когда соловей защебечет в весні на корчу, і чудними піснями славит Всемогущаго, человек і дихати станет, лишь би послуховатися. Прото нашим языком пісьнь красніше звучить, як иним. Наш язык дуже способний на пініе. Кедь дівочка випустит голос тихонько в дубрявом лісі, яко би лісовий поточек журчал; кедь подхватит високо, яко би вітер зашумил верхами, полонинами, так хвачется до сердца. Ни котрий народ не можется хвалитися такими красними піснями, як руський народ. І чужому народу надо сказати, что руськи пісні найкрасши, что чувствительное руськое сердце найліпше ся знает виразити у своєюм платю, у своєюм языку, ибо чувствительні, лирические пісні, лишь мягонький язык люблят.

Сей милозвук дуже улегчает то, что в нашем язиці не сходятся согласни буквы часто, як на примір в иних слав'янських бесідах. Русин говорит: «палец», а словак кажет: «prst». Либо на примір сіе предложению: «sztres prszt szkrz krk». Человек если сіе предложение виговорити хочет, очень му надо крутити языком і очень му надо затинати зубами. В нашем язиці такое не находится. Либо, на примір, польськое «wrzecziono», як легонько звучит поруськи: «веретено». Либо когда маляр скажет: «pávava vaivan», тогда на-

до му рот от уха до уха утворяти, чтобы даек виразил слово. А когда сіе скажет: «legeslegmegnemszentségtelenithetlebbeknek», мало, же язык ся не зломит. В нашей бесіді такое не находится.

Украшает даже наш язык і тот польний голос, который в нікоторих словах виразится. На примір чеський «hlas», польський «glos», по-руськи: «голос».

Теперь надо ми дачто сказати о богатстві нашего языка. Язык тогда богатий, если достаточно слов иміет выразити свої думки, свої мысли, і не требует на помоч прибгати к иным языкам, чтобы иними, чужими словами выразил свою мысль. Наш язык, касательно і богатства, весьма сильный, так, что дчужі языки прибгают на помоч к нашему, і пользуются ним. Так на примір, язык волохський /румунський/ слово: «пивница», взял от слав'ян, и кажет: «pivnicia», слово: «гной» кажет: «gnoiu», слово: «пійте», кажет: «piete». Так і угри очень много взяли от слав'янского языка, особенно же от нашего. Слово: «витязь» угри говорят: «vitéz». Даже: «холм» угри кажут: «halom». «Грабли», угри зділали с него: «gereblye». Безчисленно таких слов, котория угри взяли от слав'ян і пользуются нима, но котория я не могу здісь викласти.

Таки то языки, что принуждени пользоваться чужими словами, называются убогими. Но наш руський язык не требует пользоваться чужими словами. Не лишь иміет достаточно слов выразити свої думки, но на одну мысль словш-слов иміет, як ниякий иний язык. На столько словарь, на примір, составленный Александром Митраком, такой богатий, яких мало чужих. Содержит в себі коло шестьдесят тысяча слов. Прото ніяким способом не надо нам прибгати на помоч к иным языкам. Но жаль, очень часто мож слышати, либо читати, что нікотори чужи слова употребляют. На примір, вместо «державный» говорят: «алломський», вместо «город» говорят: «вареш», вместо «посланник» говорят: «кивет», вместо «маетность» говорят «бирточек». Безчисленно би мож таких слов примітити, но не то моя задача. Руськи люди, прочто заміняем свої собственни слова с чужима? Чей наше изреченіе не хорошее? Чей чужое слово ладнійшее на руський язык? Я не знал би то рішити.

Теперь надо ми дачто і о совершенстві нашего языка сказати. Но сіе яснійше явится нам, если примір будем видіти. Сравним прото сіи два слова: Руськое «добрий» а мадьярское: «jб».

Русин говорит:
добрий, доброе, добрая

Мадяр говорит:
jб, jб, jб

либо

работал, работало, работала dolgozott, dolgozott, dolgozott

Як видим, русин виразит і род, кто работал, ци муж, ци жена, ци дитя. Мадяр то не в силах выразити. Он лиш скажет «dolgozott», но із сего не мож знати, кто «dolgozott» /работал/, ци муж, ци дитя, ци жена. Ибо ясно есть, что руський язык в сем ділі совершеннійший.

Виділи ми, сколько народа бесідует нашим языком, який красний, богатий наш язык, виділи, який талант получили ми от Бога милостиваго. Господь Бог каждому народу дал язык, дал талант. Нікоторий народ боліе талантов получил, ибо богатший, краснійший его язык: другий меньше, ибо его язык не есть такой совершенный. Богу слава, ми богато получили талантов, наш язык красний, славный. Но Бог милостивий, не прото дал нам такой талант, чтобы ми его закопали в землю, но прото, чтобы ми пользовались ним, чтобы ми развивали его, ибо горе тому рабу, кто свой талант до землі закопает, а не развивает, майже горе тому, кто отвернется от своего таланта, языка, кто висмивает его!

Кто лишь не хочется стати лжеучителем, юдом своего рода, языка, не найдет ніяку кпричину, отвергаться от своего пренебрегаемого роднаго языка. Нашое любое отечество, Угорщина, наше правительство не забороняет

наш язык, но могу і примітити боліє міста, гді еше побуждаєт нас. Наш язык не противний отечестволюбію. Ми можем і с своїм языком хорошима патріотами бити своєму отечествук, і так надо! Отечестволюбіє не вождєліваєт отрицаніє свого рода, свого роднаго языка. І, напротив, такі «рєнегати», что знают продати свою кровь, еше скорше продадут свое отечество; із таких никогда ніт пользи, ибо такі лишь свою личну пользу, свое користьлюбіє і тщєславіє смотрят, а не пользу общу, пользу отечєства. Кто не вірний к своєй матери, як будєт вірний к отечеству?

Ясно, что ми можем научитися чужий язык, і то так хорошо, но никогда не вольно отвергаться от своего, ибо такой человек грішит против свою кровь, против свой род. Ніт в історії світа примір, чгоб даякий народ самовольно отверг свой язык, ибо язык собственный, неоплатний подар Бога. Хотя особи находятяся, як Юда, кто продал своего Учитєля за 30 сребреников, Ефіальтєс, кто продал свой народ, но народа ніт такого. Прото говоритє стихотворец:

«Мова родна, слово родное,
Кто вас забиває,
Тот у груди не сердєнько,
Але камень має.»

Прочто же свой талант закопаєм в землю, прочто отвергаєм, прочто ним не говорим по хаті, по селах, по городах? Чєй прото, ибо познают тя люди, же ти із тих русин, которіі в Угорщині суть без своего свойства, без своего світла? Відь прото сміються, ибо ми не пользуємся своїм світлом! Чєй наші праотци не били славни? Чєй ми за свою проляту кровь не имієм право до живота? Ніт причини стидитися своїм родом, своїм языком! А не знаєм-ли то, что без своего родного языка не живєт народ?

Прото пієт поєт:

«Не отцуравсь того слова,
Что мати співала,
Як малого повивала,
С малим розмовляла!»

Закон захищенний до природи кажет: любим свой род, любим свой язык. А Иисус Христос не пришол закон истєрти! Кто лишь маленько чувства имієт, в кого лишь хотя тлієт то чувство, которое с ним родилося от матери, не может бити, чтобы не закипіла єго хладна кровь, чтобы не познал тот природний закон, чтобы не поразуміл слово матери:

«Соколеньку сивий, роднєнький мой сину,
Прочто не затужишь? Ци видишь, я гину!
Мать твоя родна, чтом ты породила
На той світ білєнький, і так уходила
Чтось взрос здорово, тілом і душою,
Днєсь гордишь словом і віров моєю.»

Руськи братя, руськи сєстри, водоворот пред нами, если і дальєше будєм ити тим стєзьком, что год, неотмінно посчєзаєм. Пришол уже час, возбудимся із той лєтаргії, бо если ніт, тогда ми чорну, трогательну роль пожили.

Такі обстоятельства кому би не тронули сердцє! І прото не кажу я, что надо нам ділати, не кажу: любим свой пренебрегаємий язык! Най каждый руський человек на сердцє положит свою руку і най то ділаєт, что сердцє єму скажет! І

«Тогда весь мір ся дознаєт,
Что род руський ще живєт,
Родну віру в сердці маєт
І над землю ю взнесєт.»

Іван Юр. Бунганич

Музейна презентація культур національних меншин

З нагоди 40-річчя виникнення Державного музею українсько-руської культури в Свиднику, в рамках 42-го Свята культури русинів-українців Словаччини 14-16 червня 1996 року відбувся цілодержавний семінар з міжнародною участю «Музейна презентація культур національних меншин в Словаччині». Суспільне значення цієї акції було підкреслене тим, що опіку над нею перевзяв міністр культури Словацької республіки пан Іван Гудец.

Крім представників Уряду влади СР, Міністерства культури СР, Міністерства закордонних справ СР, Повноважного та Надзвичайного Посла України в Словацькій республіці пана Дмитра Павличка, представників місцевих державних органів, на семінарі взяло участь понад 80 фахівців, в тому числі 12 спеціалістів з України, Чеської республіки, Угорщини, Польщі, США, а також гості з Німеччини, Австрії, Ізраїлю та Югославії.

На протязі двох днів було зачитано 19 доповідей, з того 9 від заграничних авторів. Реферати і дискусія аналізували сучасний стан музейної документації та презентації меншинних культур у Словаччині, а також в деяких інших країнах, вказали на існуючі проблеми та висунули пропозиції на нові форми роботи в області музейництва етнічних меншин.

Учасники семінару заслухали доповідь представника Уряду влади СР д-ра Міхала Калявського, к.н. про рішення становища національних меншин Словаччини, зокрема, з аспекту існуючих законних норм. Автор до-

торкнувся теж декотрих питань, пов'язаних з реальними проблемами розвитку етнічних груп та їх інтеграції в рамках політичного, суспільного й культурного життя в Словацькій республіці.

До питання концепції розвитку музеїв, повірених документацією культур національних меншин Словаччини, говорила д-р Злата Турчанова з Міністерства культури СР. На жаль, декотрі її інформації не відповідали дійності.

Після цих двох загальних виступів слідувала доповідь «40 років діяльності Державного музею українсько-руської культури в Свиднику (д-р Мирослав Сополіга, д.і.н.). Крім детального аналізу багатогранної діяльності музею автор накреслив основну концепцію дальшого розвитку цієї найстаршої такого роду інституції в Словаччині.

Проблематиці презентації етнічних груп у музеях Словаччини в загальному та теоретичному плані присвятив свою доповідь д-р Мартин Мешша. Він звернув увагу на дві основні форми музейної документації національних меншин. Перша з них реалізується посередництвом спеціалізованих установ. Друга полягає в загальних дослідженнях в рамках діяльності музеїв краєзнавчого спрямування. Доповідач підкреслив, що виклад про власну, ближчі та віддаленіші культури сприяє порозумінню та взаємній толеранції. Ця думка в різних констеляціях та модифікаціях домінувала на протязі цілого семінару.

Сучасний стан та перспективи документації народної культури національних меншин Закарпатської області України були предметом аналізу Павла Федаки, к.н. з Ужгороду. Згідно з переписом населення в 1989 році в Закарпатській області нараховується 1,3 мільйона жителів, з яких 78,4% творять українці, 12,5% угорці, 2,4% румуни, 0,6% словаки, 0,3% німці, 0,1% роми. Само собою зрозуміло, що дана дійсність до певної міри відбивається і в діяльності поодиноких музеїв, а також інших культурно-суспільних організацій. В області збереження культурної спадщини помітну роль відіграють різні товариства, між ними, наприклад, Матиця словацька, Товариство словаків та Товариство Л.Штура.

Можливості та межі документації єврейської культури в Словаччині проаналізувала д-р Габрієла Габаньова. Від 1991 року в рамках Словацького національного музею в Братиславі розпочало свою діяльність відділення єврейської культури, яке від 1994 року отримало статут спеціалізованої музейної установи СНМ. Після 40-річного замовчування тем з єврейською проблематикою заснування такого музею вважається дуже вагомим та позитивним актом. Однак можливості документації єврейської культури в Словаччині зараз аж занадто скомпліковані, зокрема, внаслідок порушення континууму культурних та духовних традицій осіб єврейського походження, зникненням первісних міжлюдських взаємозв'язків, розсіяністю населення, зміною власницьких відносин, але й під впливом соціально-психологічних факторів, які відчутні передусім в невеликих замкнених суспільних скупченнях, або в групах із негативним соціальним та історичним досвідом.

Про діяльність Подунайського музею в Комарні, зокрема його відділення для документації угорської культури в Словаччині (1991-1993), розповів д-р Йозеф Чурторки. На базі цього спеціалізованого відділення незабаром виникне самостійний Музей угорської культури. Побудова нової музейної установи становить собою фінансово, технічно та фахово дуже складний процес, який відбуватиметься поетапно (1996-2010). Реалізація цього проєкту буде визначною віхою в історії музейництва меншинних культур у Словацькій республіці.

Дуже цікаву доповідь про діяльність Українського музею в Празі (1925-1948) та про долю його збірок зачитав д-р Микола Мушинка, д.н.. Цей музей, який називався також Музей визвольної боротьби України, уже в 1944 році власнив понад мільйон експонатів. У 1945 році майже четвертина збірок була знищена внаслідок бомбардування. В 1948 році музей насильно зліквідували, але все-таки основна частина його фондів чудом опинилася на Україні.

Культура ромів (циган) у польських музеях була предметом викладу д-ра Адама Бартоша. В сучасному в Польщі живе біля 30 000 ромів, що становить 0,8% усього населення. Перша виставка на тему ромів у Польщі була зорганізована в 1979 році в Обласному музеї у Тарнові. Дана виставка дала імпульс до заснування спеціалізованого відділення ромської культури в рамках цього музею. І так у 1990 році була влаштована постійна експозиція ромської культури. Даною проблематикою цікавляться також інші польські музеї. На споріднену тему, тобто про Музей ромської культури в Брно (Чехія) говорила д-р Ілона Лазнічкова. Цей музей виник у 1994 році на громадських засадах, однак отри-

мує від держави фінансові дотації. Можливості культурно-виховної роботи музею обмежені, зокрема тим, що він не має постійної експозиції. Влаштування такої експозиції – одне з найактуальніших завдань колективу працівників цієї установи.

З проектом музейної документації ромської культури в Словаччині познайомив учасників семінару д-р Іван Лукач. На основі програми розвитку музеїв національних меншин Міністерство культури СР в 1993 році прийняло рішення про заснування відділення ромської культури при Краєзнавчому музеї в Гуменному. Наразі це відділення забезпечує документацію традиційних ромських ремесел та музичного фольклору. Одночасно готується сценарій постійної експозиції ромської культури в Словаччині. Для того необхідно забезпечити реконструкцію каштелю в Снині.

Про історію словацького заселення Бекешської області та музейну документацію матеріальної й духовної культури словаків Угорщини розповів д-р Юрій Андо. Найбільшу роботу в цьому відношенні виконує Словацький музей в Бекешчабі, який є складовою частиною Музею Мігали Мункачі. Одним із завдань музею є підвищувати національну свідомість словаків в Угорщині.

Початки етнографічних досліджень національних меншин на території Угорщини сягають періоду т.зв. австро-угорського вирівнювання. З доповіді д-ра Ганса Фатуски ми довідалися, що вже Етнографічне товариство Угорщини зразу ж після свого виникнення в 1880 р. поставило собі за мету досліджувати й інші національності з метою взаємного пізнання один одного, розвивання братського порозуміння та співжиття. З подібною програмою розпочав свою роботу й Угорський етно-

графічний музей у 1882 році. Після другої світової війни внаслідок депортації, обміну населенням та різних ідеологічних впливів дослідження національних меншин в Угорщині стагнувало. Особливо відчутно це було у випадку німецької етнічної групи. Аж у 1972 році в Таті заснували Німецький національний музей, який в сучасному власнить біля 20 тисяч експонатів. Німецьку культуру документують також інші музеї в Угорщині.

Учасники семінару з великим інтересом заслухали ретельно опрацьований реферат д-ра Данути Влін-Олберт на тему «Музейна документація лемків у Польщі». Крім короткої історико-етнографічної характеристики цієї етнографічної групи русинів-українців, авторка пред'явила пластичний образ проблематики документації наведеної меншини. Найбільші музейні збірки лемківської культури знаходяться в Музеї народного будівництва в Сяноку та в Обласному музеї в Новому Сончі. В сучасному в польських музеях знаходиться біля 8 000 експонатів, які відносяться до історії та культури лемків.

Хоч характеристика фондів Музею лемківської культури в Зиндрановій (Польща) була частково предметом попередньої доповіді, Федір Гоч проаналізував цілу діяльність цього музею-скансену, який саме його заслугою успішно розвиває свою багатогранну роботу вже від 1966 року.

«Музейна документація карпатських німців: минулість, сучасність і плани» – це була тема внеску д-ра Ондreja Песса та д-ра Маргарети Гарватової. Як відомо, карпатські німці в Словаччині після війни були дискриміновані. Музейна документація цієї національної меншини була започаткована аж у 1994 році, коли в рамках Словацько-

го національного музею в Братиславі виникло відділення культури карпатських німців. В його статуті наведено: «Крім зберігання традицій культурної спадщини та ідентичності карпатських німців, музей буде підтримувати ідею толеранції, міжнародний діалог, взаємне поважання, порозуміння та співпрацю між усіма громадянами Словаччини, незалежно від їх етнічної, культурної, мовної чи національної приналежності...». На основі договору між представниками Карпатонімецького культурного товариства та Міністерством культури СР були встановлені етапи поступового створювання Музею карпатських німців у СР з місцем перебування в Братиславі та експозитурами в Банській Шцавниці, Кежмарку, Нитрянським Правні й Левочі. Німеччина вже відкупила для цього в Словаччині 7 будинків.

Д-р Любов Волинець із США привернула увагу учасників цього міжнародного форуму детальними інформаціями про роботу Українського музею в Нью-Йорку, який виник у 1976 році. Хоч це по суті громадський музей, він отримує значні кошти з державного бюджету. Багата є, зокрема, виставочна та публікаційна діяльність музею. В стадії підготовки є розсягла модерна постійна експозиція. Неподалік від Нью-Йорку, в м.Стемфорд вже від 1935 року успішно розвиває свою діяльність дальший український музей церковного характеру, який власнить прекрасні колекції, а також порівняно велику бібліотеку.

Програму семінару неочікувано збагатив д-р Мирон Жирош, який подав широку інформацію про національно-культурні намагання русинів-українців Югославії та Хорватії. Предки цієї національної меншини переселилися в дану область ще в половині 18 століття. Найвизначнішим культурним

центром є Руський Керестур, де від 1968 року виник також руський музей.

Останній внесок, який із-за нестачі часу не був зачитаний, однак буде опублікований у спільному збірнику, охоплює дуже актуальну проблематику словацько-українських відносин у контексті діяльності Державного музею українсько-руської культури в Свиднику. Його автором є Микола Русинко.

Семінар, без сумніву, виконав своє завдання. Крім рішення деяких фахових музейних проблем, це була також неабияка нагода представити на прикладі розвитку національних музеїв, зокрема свидницького музею, національну політику Словацької республіки, можливості розвитку культур національних меншин, як і співжиття словаків та інших етнічних меншин у спільній батьківщині. Посередництвом таких спеціалізованих музеїв є можливість створювати цілісну картину словацької культури з її надзвичайно барвистою мозаїкою етнічних, конфесійних, споріднених та спільних ознак. В діяльності таких музеїв дуже наочно проявляється також виконання міжнародних конвенцій та обов'язків нашої держави. А якраз з даного аспекту домашні та заграничні учасники семінару дуже позитивно оцінюють Словацьку республіку. Про це свідчать також ухвалені заключні документи.

В рамках урочистостей з нагоди 40-річчя Свидницького музею, в його просторах була відкрита виставка «Свадьба на Словаччині» а також салон національних музеїв Словаччини. Крім цього відбулася презентація найновіших видань, фольклорна програма «Скарби народу» в ареалі скансену та дальші супровідні акції.

М.Сополига

Микола Мушинка

322 дні в камері смерті

(Життєвий шлях полковника Павла Бабця)

Під час Шевченківських свят у Пряшеві в березні 1996 р. колишній посол України у Празі письменник Роман Лубківський передав мені 214-сторінковий машинопис із зауваженням: «Це надзвичайно цікаві спогади вашого земляка – закарпатського січовика, який зазнав мадярської неволі, радянського ГУЛАГу, з боями пройшов шлях від Бузулуку до Праги, щоб знов потрапити під суд, який засудив його на кару смерті. Та він все витерпів і нині живе десь у Канаді. Мені цей рукопис передали в Празі. Там я не зміг його надрукувати, а зараз в Україні, при нинішній економічній скруті – тим більше. Почитайте! Може, обнародуєте його у Пряшеві, бо це річ варта друку!»

Це – рукопис, старанно переписаний на машинці (40-45 рядків на сторінці, кожен рядок по 70-75 літер). На його титульній сторінці зазначено: «**Полковник мгр. Павло Бабець – СПОГАДИ**». Замість мотто під назвою твору подано його ідейну спрямованість: «Карпатські українці століттями мучились у ярмі чужих володарів, а вороги раділи, що нас уже нема. Вони помилялись, бо наші предки, коли раз пробудилися, вже ніколи не заснули...». Тут же на титульній сторінці наведено й зміст спогадів: «Бурхливі роки у Закарпатті. Закарпатські українці у чехо-словацькому війську. Бої закарпатців під Харковом, Києвом, Білою Церквою, Рудою та Дуклею. Трагедія другої чехо-словацької парашутної бригади в Словаччині.

Військовий парад фронтовиків чехо-словацького війська у Празі. Зустрічі й співпраця з воїнами УПА на Волині й Чехо-Словаччині».

Прочитавши «Спогади» П.Бабця, я переконався, що Роман Лубківський мав рацію: йдеться про надзвичайно цікавий і цінний рукопис, вартий друку. Це – не лише біографія автора, але й детальний опис його рідного села, визвольних змагань Карпатської України 1938-39 рр., життя в'знів у таборах ГУЛАГу, воїнів чехо-словацького корпусу, бійців на фронтах, емігрантів у чужому середовищі тощо.

Та як зв'язатися з автором? Як розшукати його в далекій Канаді? А може, він повернувся з Канади у Прагу або на рідне Закарпаття?

На щастя, в рукописі згадано, що коли автор після 17-річного ув'язнення повернувся у Прагу, то часто зустрічався зі своїм давнім другом (також в'язнем воркутських таборів) Ільком Шеленком, якого я добре знав. Він мені надіслав канадську адресу Павла Бабця, а той 28 квітня 1996 р. відповів на мого листа: «З Вашого листа бачу, що Ви дивитесь на мої спогади, як на спільну працю НАС ВСІХ, які хочемо, щоб наша **Батьківщина** не була під загрозою авантюристів, шовіністів та комуністів. Я хотів би, щоб наші люди, які не знають правду про комунізм та вбивства і мучення наших невинних людей в бившому СРСР, прочитали правду про НКВД та московських «братів», які чекають, щоб Україну загарбати, а народ поставити на коліна... Куди дісталася наша мова? Я радію, що мої спогади опинились у Ваших щирих руках... Погоджуюсь на їхнє видання і даю Вам

вільну руку. Надіюсь, що Вам удасться довести «Спогади» до друку.”

Вже перша моя стаття про П.Бабця, опублікована у прашівській газеті «Нове життя» (1996, №19-20, с.1 разом із фрагментом його «Спогадів», с.3), викликала велике зацікавлення, зокрема на Закарпатській Україні. Особою Павла Бабця там зацікавилися науковці, журналісти, працівники телебачення і багато інших людей, яким довелось прочитати цей матеріал.

Це спонукнуло мене до написання ширшої розвідки про складне життя вірного сина Срібної землі, загартованого в жорстоких боях, в'язницях і таборах.

Павло Бабець народився 17 червня 1925 р. в с.Боронява Хустського району в селянській родині (шестеро дітей). Початкову освіту здобув у рідному селі. В 1937 р. вступив у Хустську українську гімназію, де його вчителями були Небесник, подружжя Балицьких, Чичура (з Пряшівщини) та інші. Тут він вступив у «Пласт», пізніше в організацію «Молодь Карпатської Січі». Під час канікул в Бороняві познайомився з місцевим учителем Іваном Рогачем, пізніше провідним діячем ОУН, розстріляним німцями в Бабиному Яру у Києві. В гімназії він став національно свідомим українцем. Був свідком усіх революційних подій у Карпатській Україні та її ліквідації угорськими військами. За участь в національно-визвольній боротьбі угорські органи восени 1940 р. звільнили його з гімназії.

Саме тоді повернувся із угорського концентраційного табору Варюлапош його батько Михайло, страшенно збитий, хворий, виснажений і голодний. Щоб уникнути нового арешту, батько вирішив разом з двома синами – 15-річним Павлом і 17-річним Іваном таємно втекти до «країни щастя» – Радянського Союзу. Радянські пограничники на самому кордоні всіх трьох арештували й «забравши від них цінні предмети та навіть одяг і взуття, відправили до в'язниці у Надвірній, де їх цілий місяць допи-

тували, морили голодом і ... били, змушуючи признатися до шпигунства. Те саме повторювалося теж в Івано-Франківській в'язниці та Старобільському концтаборі під Харковом, де вони «відсвяткували” великдень 1941 р.

Після вісьмох місяців ув'язнення їм зачитали судові вироки – кожному за нелегальний перехід кордону дали по три роки: батька з братом направили на Воркуту (де батько скоро загинув), 16-річного Павла – в «малолітку» у Карело-Фінії, де він пережив неймовірне пекло: голод, холод, тиф, знущання кримінальних «урків», карцери. Після **27-місячного ув'язнення** його направили в м.Бузулук, де формувався Перший Чехо-словацький самостійний батальйон в СРСР під командуванням генерала (тоді ще полковника) Людвика Свободи, а в недалекому Новохоперську Чехо-словацький корпус, 85 проц. складу якого становили закарпатські українці. В Новохоперську Павло зустрівся з братом Іваном, який розповів йому про трагічну смерть батька та свої поневіряння по таборах ГУЛАГу і теж вступив у корпус Свободи.

Разом вони з боями пройшли весь бойовий шлях корпусу. Воювали за визволення Києва, Білої Церкви, Руди, Жашкова, Рівного, Дубна, Луцька... На Волині сотня Павла зустрілася із загонами УПА. Три місяці (від жовтня 1944 до січня 1945 р.) він воював на Дуклянському перевалі. Потім з боями пройшов цілу Словаччину, Моравію й Чехію і на початку травня 1945 р. опинився під Прагою. Кілька разів був поранений. Нагороджений кількома орденами та медалями.

Після закінчення війни Павло Бабець був зв'язковим офіцером між Корпусом ген. Свободи і новоствореною дивізією Чехо-словацької армії в Празі. Від листопада 1945 р. він командував сотнею. В розмові із солдатами Павло не таївся своїм негативним ставленням до Радянського Союзу та його тоталітарної політичної системи, в якій йому довелося пере-

жити п'ять років. Його знов арештували «за антирадянську пропаганду» і рівно через сто днів слідчої тюрми – в лютому 1946 р. – звільнили. Тоді ще демократична влада ЧСР зберігала яку-таку законність. З тюрми витягли його друзі із Чехо-словацького закордонного війська в Англії і допомогли перебратися із Праги в Пльзень, де він командував «закарпатською» сотнею УНРРА, в якій служили виключно закарпатські та прашівські українці: Ю.Ципкало, Ю.Гаврилко, В.Барна, П.Сотак, І.Шепик та інші. Сотня транспортувала збіжжя з Франції, Голандії, Данії й Західної Німеччини до Чехо-Словаччини, у зв'язку з чим йому доводилось бувати і в Західній Європі. В Німеччині він побував навіть у таборах «переміщених осіб» (DP), де він нав'язав стосунки з українцями та ... американською розвідкою.

В кінці серпня 1946 р. П.Бабець демобілізувався з армії і, здобувши атестат зрілості та диплом учителя російської мови в гімназіях і середніх школах, певний час працював судовим перекладачем з української, російської та чеської мов. Згодом викладав російську мову, географію та історію в реальній гімназії м.Аш, будинок якої знаходився лише пару метрів від німецького кордону. Через кордон у тому часі пройшла не одна група воїнів УПА та інших втікачів із «комуністичного раю». Його учнями в гімназії були здебільшого вихідці з Пряшівщини, батьки яких масово приїжджали сюди на місця виселених німців.

Брат Павла – Іван Бабець, демобілізувавшись з армії, працював на відповідальному посту в Уранових рудниках Мостецького округу, зокрема в Яхимові. Яхимівські шахти всю продукцію урану вже тоді постачали Радянському Союзові, який інтенсивно працював над виготовленням атомної бомби. Ясна річ, що американська розвідка цікавилася, скільки уранової руди вивозять в Радянський Союз, в які лабораторії її направляють, якої якості є ця руда і т.п. Цими ж питан-

нями цікавилася й керівництво УПА, щоб зупинити вагони з урановою рудою й таким чином сповільнити процес виготовлення радянської атомної бомби.

Іван Бабець був втаємничений у справи видобування й експедиції уранової руди. Інформації подавав братові Павлу (який в Аші тішився загальним довір'ям), а той спеціальним кур'єром переправляв їх в американську зону Німеччини. Все йшло гладко, поки кур'єра не зловили органи державної безпеки разом із секретними даними про постачання урану та акції УПА в Чехо-Словаччині. На чотирнадцятий день інтенсивних допитів, супроводжуваних страшними фізичними й психічними тортурами, кур'єр «розколовся» і сказав правду: конверт з документами він одержав від Павла Бабця.

11 листопада 1947 р. Павла арештували і в кайданах доставили до в'язниці в Хебі, де він побачив брата Івана, Степана Карланка та інших людей, причинених до цієї справи, пізніше названої «Мостецькою аферою». Всіх їх перевезли в горезвісну празьку слідчу тюрму на Бартоломейській вул. в Празі, а 30 листопада у колишню в'язницю гестапо на Панкраці. В обидвох в'язницях П.Бабця та його спільників було піддано неймовірно грізним тортурам. Ось один з допитів, описаних у «Спогадах» П.Бабця: «Вночі з 28 на 29 листопада 1947 р. слідчі попробували зі мною хрестовий допит, а коли їм не виходило так, як вони бажали собі, почали з позиції сили. Один, що хромав, вдарив мене палкою до плечей так міцно, що я впав на підлогу. В той момент я подумав, що він розбив мене на дві половини. Вони підняли мене й посадили на табуретку... Розлютившись, почали бити мене кулаками, а один вдарив до зубів й виломив два зуби верхньої щелепи на правому боці».

(с.114).

Після захоплення влади у Чехо-Словаччині комуністами в лютому 1948 р. і до того часу суворий режим у в'язниці став ще грізнішим. В'язни-

ці були переповнені політичними в'язнями. П.Бабець про це пише: «У 1947 р. в камерах були в'язні по одному, в кожній було одне залізне ліжко. В 1948 р. в тій же камері було по чотири в'язнів, а в 1949 – по вісім. Державна безпека перевиконувала план праці, що відбивалося на в'язнях, натиснутих мов оселедці в камерах. Мене постійно тримали в самотності, лише тут-там всували донощиків, але скоро їх забирали як безуспішних. Харчів було мало, і настав голод» (с.117).

5 травня 1948 р. 10-членну групу Павла Бабця було поставлено перед судом в рамках т.зв. «Мостецької афери», широко освітлюваної засобами масової інформації. П.Бабцю було ясно, що йому не минути вищої міри покарання, тому він на суді, як і під час слідства героїськи брав усю вину на себе, твердячи, що ні його брат, ні інші обвинувачені не винуваті. Секретні дані про уран він ніби одержував не від брата, а від інженера-геолога, який між часом емігрував на Захід. Слідство встановило, що в названого геолога був доступ до секретних матеріалів, а він справді емігрував на Захід.

13 травня 1948 р. П.Бабця за державну зраду, співпрацю з УПА та інші «злочини» було засуджено на кару смерті, двох його спів'язнів – на довічне ув'язнення, інших сімох – від 16 років до шістьох місяців. Івану Бабцю дістався півторарічний строк покарання.

В пресі було повідомлено, що П.Бабця повісили в той же день. Його, однак, не стратили, бо адвокат подав відкликання проти суворого вироку до найвищого суду, і він 322 днів сидів у камері смерті, кожної хвилини чекаючи на страту. Ось як описує він у «Спогадах» тодішні свої почуття: «Лише заскреготав ключ в дверях моєї камери, мені вже приходило на думку, що прийшло рішення Найвищого суду, а з ним і мій кінець. Після замкнуття дверей на три замки я заспокоївся, і в кімнаті мов би завидніло світло. Я зустрічався зі смертю

на фронті – в боях, але то було зовсім по-іншому. Там і смерть була іншою, бо ніхто про неї не думав. А тут людина відчуває її кожної хвилини... В камері смертників найтяжчими бувають вечори, бо у вечірню темряву смерть наче би підкрадалася ближче до тебе... З таким почуттям я чекав смерті кожної Божої ночі – повних 322 днів і ночей.» (с.121).

Після 322 днів П.Бабця «помилували» – кару смерті замінили досмертним ув'язненням у найважчому жаларії. Кару він відбував на найгірших каторжних роботах: в Пльзні-Борах, в концтаборах «Війна» та «Битіз» у Пржібрамі (уранові шахти), Леопольдові у Словаччині та інших. В кожному з тих таборів він щодня зустрічався зі смертю, але й пізнав сотні цікавих людей. В Леопольдові, наприклад, він зблизився з єпископом Павлом Гойдичем, його помічником Василем Гопком, празьким священиком Туркиняком та Гучком, «бандерівцем» Бураничем тощо.

В 1964 р. в гості до нього приїхала мати із закарпатської Бороняви. Про долю батька вона нічого не знала й вірила, що він живий.

Після 17 років ув'язнення – 8 квітня 1964 р. – Павла Бабця «передчасно» звільнили на підставі амністії, однак сім років він повинен був жити під доглядом поліції. В Пльзні він відвідав брата Івана, який вмирав на рак від радіації. «Я відвідав його в лікарні, – читаємо в «Спогадах», – а він відкривав і закривав очі, ледь чутним голосом просив поздоровити маму і всю рідню в Україні. Йому дали дихати кисень, а мені сказали почекати в коридорі. Через пару хвилин медсестра сказала, що брат помер. Я закрив його очі та обняв ще тепле тіло. Було тяжко мені розлучатися з ним. Я згадав наше спільне дитинство, рідну школу, втечу через Карпати до СРСР, фронт та нове ув'язнення в ЧСР. Помолився «Отче наш» і подумав, що його душа напевно зустрілася з душою замученого в Сибірі батька. В цю мить переді мною з'явився весь фільм нашого

спільного життя, і сльози покотилися з жалю і болю. Брата віднесли, а я ходив чужим містом і ніде не знаходив спокою. Тисячі людей проходили біля мене, а поговорити не було з ким." (с.155).

Поховавши брата, він зустрівся з друзями свободівцями та «бандерівцями» у Празі, відвідав знайомих, які знайшли для нього роботу зварника на одному з празьких торгових підприємств. Зокрема щирою і радісною була для нього зустріч з фронтним другом-закарпатцем Федором Піпою, з яким він колись колись мешкав у Празі. Зараз у нього було шестеро дітей. Одна з чотирьох доньок – Христина, народжена 25 червня 1939 р. у Колочаві на Закарпатті, була ще незаміжньою: за чеха вийти не хотіла, а українців в Брні не було. «Я побачив Христину, – пише Павло в «Спогадах», – гарну мов квітку з полонини і в ту мить рішив одружитись з нею" (с.156). Вони повінчалися у брненській православної церкві під Шпілбергом 24 грудня 1965 р.

В кінці того ж 1965 р. Павло, після великих клопотів і немалих зусиль мами, добився дозволу відвідати рідну Бороняву, яку не бачив 25 років.

«Мос рідне маленьке, мому серцю миленьке, село Боронява», – так він назвав один з розділів своїх «Спогадів» (с.4-5). Зустріч з рідними після вимушеної чвертьстолітньої перерви була зворушливою: «Мама з горсткою людей чекали мого приїзду в хустській станції. Я думав йти пішки до Бороняви, як ще будши студентом ходив, але указалося, що тою скороченою дорогою вже ніхто не ходить... Я подивився на Тису, туди, де мадяри кидали вбитих січовиків, а там вже побудовано якийсь деревообробний комбінат. Розбитою і давно не ремонтованою дорогою ми їхали старнським боронявським автобусом, переповненим жінками й чоловіками, що поверталися з базару. Час від часу ми виходили, щоб випхати автобус з ями або калюжі... В Бороняві знали, що я приїду. Діти вітали мене щирим співом, але я їх взагалі не знав. Мої

співкласники з гімназії були здивовані, що я живий, бо радянська пропаганда оголосила, що мене як буржуазного націоналіста та ворога народу повісили чеські комуністи. Увечері в хаті мами зібралася вся боронявська родина. Я ще не встиг з нею привітатися, а вже прийшов секретар компартії та священник, який, як мені сказали, утримував зв'язки з КГБ. Він швидко поблагословив горілку і хотів випити. Тоді я встав і попросив присутніх встати. Голова колгоспу із секретарем компартії надіялися, що я хочу всіх привітати, а я перехрестився і голосно молився «Отче наш». Вся родина та сусіди приєдналися до мене, а священник також... Родина переконувала мене, щоб я зістав жити в Бороняві. Голова колгоспу із секретарем партії обіцяли мені побудувати хату і допомогти стати директором школи-технікуму в Хусті. Я нічого не говорив, згадавши приповідку «Гарно пташкові співають як його лапають». (с.159).

В Бороняві він оглянув кожен куточок, побував у запушеному монастирі, перетвореному у колгоспний склад, в школі, церкві, відвідав хати колишніх друзів, зайшов у ліс, на полонину. Органи КГБ пильно стежили за кожним його кроком та не зважаючи на те, він без офіційного дозволу влади полетів у Львів та Київ. В столиці України він побував на Дніпрі, Володимирській гірці, Хрещатику, Софійському соборі, Лаврі, вклонився пам'ятнику Шевченка. Всі міста він добре знав ще з війни. Тоді все було розбите, знищене. Зараз Київ був відбудований, сяяв красою й чистотою.

Повернувшись на Закарпаття, він у Хусті відвідав запушені могили своїх загиблих друзів – січових стрільців. На жаль, вони були зрівняні з землею і перетворені в парк. «Я помолвився за всіх і залишив синьо-жовті квіти у лавок парку. Думками я прощався з нашими героями, які впали в нерівному бою проти загарбника найменшого клаптика Срібної землі, Мама України, і від'їхав до Чехо-Словаччини». (с. 164).

В Чехо-Словаччині саме тоді відбувалися великі політичні зміни, започатковані Олександром Дубчеком. Здавалось, що після довгих років комуністичного терору у чехо-словацькому суспільстві запанує свобода й демократія. Павло Бабець, який більше, ніж хто інший відчув на собі комуністичний терор, щиро привітав ці зміни. Як учасникові руху опору та довголітньому в'язневі радянських і чехо-словацьких таборів, йому часто доводилось виступати на зборах і мітингах. Він переконливо розвінчував тоталітарну комуністичну систему, побудовану на брехні й обмані. Після повернення з в'язниці він весь час працював робітником на заводі.

В липні 1968 р. Павло Бабець вдруге відвідав рідне Закарпаття, на цей раз і з коханою дружиною Христиною. Їх прийняли не менш радушно, ніж три роки тому. Та у повітрі вже висіла якась непевність... В Карпатських горах всюди знаходилися військові машини, танки, броневики – з дулами направленими на Чехо-Словаччину. В рідній Бороняві він довідався, що 21 серпня Радянська армія, разом з військами чотирьох інших країн Варшавського договору, зайняла Чехо-Словаччину. Радянська пропаганда представляла окупацію як «інтернаціональну допомогу», та цій пропаганді ніхто не вірив, найменше Павло та його дружина. Попрощавшись з матір'ю і ріднею, обоє вони 22 серпня 1968 року вибралися з Бороняви додому – у Чехо-Словаччину. І в Брні, і в Празі одна і та сама картина: тисячі радянських танків, озлоблене населення й безрадіні чужі солдати. На заводі друзі прийняли Павла як героя, однак «Московської» пити ніхто не захотів. Її урочисто вилили в канал, а «ветерана комуністичних криміналів» вгостили чеським пивом.

Павло знав, що «нова влада» не залишить його в спокої. А йому вже не хотілось черговий раз потрапити у комуністичну в'язницю. Добившись офіційного дозволу на «туристичну» подорож в Австрію, він 6 грудня ра-

зом з дружиною та цілою її родиною (батьками, братами та сестрами) вирушив у Відень. 13 грудня 1968 р. Павло з Христиною щасливо приземлилися в Канаді, яка стала їх новою домівкою.

З перших же днів свого перебування в Монреалі вони нав'язали стосунки з українською громадою, яка прийняла їх до свого гурту як патріотів, що від дитинства боролися і страждали за волю України. Новий 1969 рік вони святкували вже в українському товаристві. Ось як П.Бабець описав свої перші враження від зустрічі із земляками: «Панство Лукіянів взяли нас до себе на помешкання, а панство Марунчаків запросили нас відсвяткувати кінець 1968 року разом з українською громадою в залі Української церкви. Боже, то була краса: всі музиканти одягнені в українських вишиваних сорочках, грали українські пісні в залі окрашеній українськими прапорами та золотими тризубами. На стінах портрети Шевченка, Грушевського, Петлюри, Коновальця та Бандери. Столи накриті вишиваними скатертинами й переповнені шинкою, ковбасою та пирогами. Музиканти на наше привітання заграли українське танго «Гуцулко Ксеню», а нас із Христиною визвали танцювати соло. Довкола свої люди, своя мова, ми вільні казати все, що прожили під комуністами-злочинцями. Тут ніхто не слідить за нами і не підслуховує. Слава Всевишньому Богу, що нам допоміг дістатись з комуністичного пекла у цей вільний світ. З нас впав тягар життя вічного примуцвання в так званому соціалізмі. Ми відчули повну свободу між своїми братами й сестрами – українцями Закарпаття, Буковини, Галичини, Волині й Наддніпрянщини, бо всі ми хочемо і прагнемо до своєї Мами України.» (с.171).

В березні 1969 р. обоє переселилися у Вінніпег, де з'єдналися з багаточленною родиною Пипів (батьків Христини). Там Павло працював у компанії Манітоба брідж, а Христинна соціальною працівницею. «Великдень 1969 р. ми святкували у Вінні-

пезі,- згадує Павло. – Церкви переповнені народом, і всі співали «Христос воскрес», а на закінчення Служби Божої – «Боже великий єдиний, нам Україну храни». І всі до одного плакали". (171).

Навесні 1970 р. вони переселилися в столицю канадських українців Торонто. Обое заочно вчилися на славістичному відділі Манітоського університету і, здобувши відповідні кваліфікації, працювали в Торонто: Павло – інспектором в будівництві, Христина – бібліотекарем. Павло не задовільнився дипломом викладача української та російської мов і літератур. Зголосившись в аспірантуру при університеті у Ватерлоо, він протягом двох з половиною рока двічі на тиждень їздив машиною на навчання з Торонто у Ватерлоо (100 км). Здобувши знання магістра філології, він став директором Української школи св. Володимира у м. Віндстор, в якому живе понад сім тисяч українців.

Нині він на пенсії, однак і надалі бере активну участь в громадському житті українців Канади.

«Спогади» – його дебют на ниві літературної творчості. Їх головна цінність полягає в документальній достовірності. Як відомо, після придушення Карпатської України, в Радянській Союз ілегално емігрувало кілька десятків тисяч національно свідомих патріотів. Майже всіх їх арештували як шпигунів і заслали в Сибір. Лише небагатьом з них вдалося вижити. Та й ті, що вижили (здебільшого «свободівці»), навіть найближчим родичам боялися говорити правду про страхиття, пережите в сибірських таборах ГУЛАГу. В мемуарній літературі України та комуністичних країн ця тема або замовчувувалася, або освітлювалася неправдиво. Я пригадую, як один із в'язнів ГУЛАГу, пізніше офіцер Чехо-Словацького корпусу та комуніст доц. Ілля Волощук на прилюдних зборах викладачів і студентів Пряшівського філософського факультету заявив: «Радянські табори – най-

гуманніші табори у світі» і цю тезу доводив конкретними «фактами». Це була явна брехня, однак частина молоді вірила цій брехні, бо вона виходила з уст очевидця. Лише пізніше ми збагнули, що коли б він сказав правду, був би змушений попроситися з кар'єрою викладача вузу.

П.Бабець із інших позицій дивиться на «гуманність» комуністичних таборів. Свої спогади він написав у демократичному суспільстві, де його за правду ніхто не карає. А таких правдивих спогадів у нашій мемуарній літературі майже нема.

Спогади П.Бабця привабливі й високохудожньою формою. Стиль автора стислий. На невеличкому просторі він розкриває широкі полотна і робить це напречуд просто і переконливо. Вузко регіональні чи власні переживання він часто подає на широкому фоні, здійснюючи екскурси в історію, економіку, статистику.

Червоною ниткою ними проходить глибокий патріотизм автора, його щира любов до рідного Закарпаття й України.

«Спогади» Павла Бабця заслуговують на те, щоб їх видати друком окремою книжкою. Вони стануть значним збагаченням закарпато-української мемуарної літератури, бо небагато людей дожило до часу, коли такі спогади можна було писати.

«Спогади» П.Бабця появились вже окремими книжками по-чеськи (у престижному празькому видавництві «Мелантріх») по-англійськи (у видавництві Колумбійського університету у Вашингтоні). Обидва видання були дуже швидко розпродані. У квітні ц.р. автор здав до друку третю книжку своїх спогадів під назвою «On all fronts» («На всіх фронтах»). Спогади заслуговують на те, щоб їх видати окремою книжкою теж по-українськи. Книжка би стала значним збагаченням закарпато-української мемуарної літератури, бо небагато людей дожило до того часу, коли такі спогади можна було вільно писати і ... друкувати.

Збирайте марки України!

Так, Україна, бо в них – її історія, культура, матеріальні й духовні надбання. На міжнародному філателістичному ринку на них щораз більший попит. Замість ж. "Вісті СУФА" (Спілки українських філателістів Австрії) з грудня 1995 р. виходить у Відні престижний альманах «Австрійсько-Український Огляд – «Österreichisch-Ukrainische Rundschau». Його кольорові ілюстрації, крейдянний папір відразу притягують увагу. Перше число цього двомовного альманаху охоплює 250 стор. (21 x 30 см) і є присвячене 400-річчю народження Б.Хмельницького, портрет якого оздоблює титульну сторінку. Разом із СУФА видає цей чудовий альманах Австрійсько-українське товариство, яке очолює федер. міністр Віктор Кліма. Його привітанням він і відкривається. Між репродукціями українських різдв'яних марок довідуємося з нього про 25-у різдв'яну філателістичну виставку СУФА, Український камерний хор «Оранта» з Києва, що недавно гостював у Відні, відслонення пам'ятника українським політ'язням з нацистських концтаборів у Ебензее, де промовляли федер. канцлер Австрії Франц Враніцький, Повноважний посол України в Австрії Микола Макаревич та ін. З цієї нагоди публікується тут теж Післання Президента України Леоніда Кучми. Пам'яті жертвам цього концтабору була 26 жовтня 1995 р. влаштована у м.Ебензее філателістична виставка СУФА.

Різноманітний зміст альманаху складають цікаві матеріали: Договір Українського національного банку з Монетним двором Австрії, Перші монети вільної України, стаття керівника СУФА Бориса Ямінського про композитора А.Гнатишина, який разом із інж. І.Жупником очолював Українську громаду

в Австрії, Уривки з хроніки Посольства України у Австрії, Участь українських мистецьких колективів у Австрії на Міжнародному фестивалі 1995, гастролі оперного співака А.Кочерги, виставку картин В.Зарецького та ін.

Особливу увагу заслуговує гуманітарна акція СУФА «Діти-дітям», влаштована австрійськими українцями разом із «Червоними соколами Австрії» для літніх вакацій чорнобильських дітей у Австрії. Керівником їхнього табору, що його відвідав також федер. канцлер Франц Враніцький, був А. Мрkvічка.

Альманах збагачують теж статті про Б.Хмельницького, побут Лесі Українки у Відні, українські музичні інструменти, участь України на Дунайському фестивалі 1995, модель Софії Київської у Австрії, Ю.Медвецький – основоположник галицької геології, Україна випереджує Росію (у вступі до Ради Європи) та ін. Авторами цих статей є переважно співпрацівники з України.

Для філателістів особливо цікавою є стаття голови СУФА Стефанії Марцінгер-Романишин про співпрацю СУФА з Асоціацією філателістів України. Понад 60 стор. займають репродукції української філателії, між ними ювілейні марки, конверти, листівки та ін. В окремому відділі бачимо теж найновіші австрійські марки, графічному оформленню котрих можна позаздрити.

При цій нагоді варто згадати дві ювілейні марки, що їх 1995 р. видано у Києві: передтечі Рентгена І.Пулюєві та слов'янському будителю П.Й.Шафарикові. А ще за Чехословаччини у 1961 р. було у Празі видано ювілейну марку Т.Шевченкові. Всі три марки були видані з ініціативи українців Словаччини (див.: Українське Слово, ч.2748, Париж 16.4.1995). На черзі тепер – поштові марки до 100-ліття від народження Є.Маланюка (1897-1968) і Л.Мосендза (1897-1948). Отже, як бачимо, поштова марка є важливим чинником популяризації національної культури. А молода українська держава саме це сьогодні й потребує. Стисло зреферований тут альманах свідчить про творче життя українців у Австрії і є цінним внеском до української філателії.

- МН -

Україна в Атланті

Вперше під синьо-жовтим прапором виступала Україна на передостанній олімпіаді в Барселоні (1992). Але тоді вона марширувала ще в складі СНД, де під своїми національними прапорами йшли теж Росія, Білорусія, Грузія, Казахстан та інші недавно підневільні країни Російської імперії. Вперше, однак, репрезентувалась Україна, як незалежна і суверенна держава, аж тепер на міжнародній XXVI-ій літній олімпіаді в Атланті (США). Для її олімпійців, змагунів, що здобули відповідні медалі, піднімався синьо-жовтий прапор і виконувався гімн «Ще не вмерла Україна». Ці незабутні хвилини наповнювали серця українців у всьому світі любов'ю і гордістю за свою країну та за її найкращих синів і дочок. Зворушливо було спостерігати, чи то вже на місці в Атланті, чи з телеекранів, як в урочистих церемоніях очолював Україну один з її олімпійців, що ніс синьо-жовтий прапор, за котрий ще недавно гинули патріоти в тюрмах і гулагах. Не одному з глядачів, довлячись на цей церемоніал, заросилися очі сльозами радості. Це були дійсно величні дні в історії молодії, ще ледве п'ятилітньої держави. На цю історичну хвилю чекали українці не роки, а століття, бо ж найвищий ідеал кожного поневоленого народу – власна держава, бо й сам Шевченко писав – «в своїй хаті – своя правда, і сила і воля».

Україна відправила на олімпіаду в Атланті аж 235 змагунів з 25 видів спорту. Разом зі своїми тренерами, масерами, журналістами і т.д. вони склали екіпаж спеціалу Київ-

Атланта майже в 300 осіб. Щасливого польоту, міцного здоров'я й успіхів побажав своїм олімпійцям Президент України Леонід Кучма. Тільки великій країні, народіві з багатими культурними традиціями й потужним матеріальним і духовним потенціалом було це під силу. Здійснити підготовку українських олімпійців у сучасній не цілком, м'яко кажучи «сприятливій» ситуації на Україні, коли не вдалося в повному обсязі придбати необхідне спортивне обладнання і т.д., допомогли Національній олімпійській команді спонсори, з яких особливо заслугу має відома фірма «Кокка-Кола». Немалу допомогу подала також західна діаспора.

Відзначити треба особливо те, що Україна за кількістю здобутих золотих (9), срібних (2) і бронзових (12) медалей увійшла до **першої переможної десятки світу** (а їх було аж п'ять десятків!). Цей факт у сучасному світі переростає суто спортивне значення і має свою вагу також у сфері міжнародних, соціально-політичних відносин. Про це промовно писав на сторінках офіціозу «Голос України» (№133, Київ 20.7.1996) Президент НОК України Валерій Борзов:

«Не слід забувати про те, що на етапі утвердження України як незалежної держави у світовій спільноті наші спортсмени зробили чи не найвідчутніший внесок у становлення її авторитету. Свідчення цьому хоча б те, що протягом останніх років близько 200 разів на найавторитетніших міжнародних змаганнях на їхню честь піднімався державний прапор і лунав гімн України.

А засоби масової інформації розносили ці вісті по всьому світі. Наших видатних атлетів Сергія Бубку і Оксану Баюл знають усюди».

Здобуті для України у впертій боротьбі і великій конкуренції 23 медалі треба якнайщиріше привітати! Вони свідчать не тільки про високий рівень поодиноких спортивних дисциплін на Україні, але й про любов і відданість українських олімпійців до своєї батьківщини, їхнє глибоке розуміння гуманних миротворчих ідеалів олімпіади.

Першим в історії незалежної України олімпійським чемпіоном став у Атланті український борець греко-римського стилю В'ячеслав Олійник, прізвище якого, як і прізвища деяких інших українських змагунів, було на превеликий жаль на таблицях у Атланті... зрусифіковане, в чому завинили відповідальні функціонери НОК України. Та ж саме на олімпійських іграх ідеться найбільше про національну ідентичність кожної команди і окремого її члена. Було б абсурдом, якби це сталось з поляками, чехами, словаками... Включаючи на світовий форум список учасників, треба було їхні імена і прізвища подати латинкою, давши це перевірити в Інститут мовознавства НАН України. Це справа державної ваги, аж ніяк її підцінювати не можна, бо інакше Україна буде понижена, з неї насміхатимуться. Бо хто не любить і не шанує своє, того в світі не поважають. Бронзову з грецько-римського стилю одержав для України Андрій Калашників. У вільній боротьбі здобув для нас бронзову Ельбрус Тадеєв.

Найбільші оплески в Атланті заслужено здобули дві українські художні гімнастки – «золота» Катерина Серебрянська й «бронзова»

Олена Вітриченко, якій – за висловом словацької тренерки Лібуші Шенової – знизили неправом показники. Стається, як бачимо, й таке. Не менше оплесків одержала й талановита 17-річна гімнастка з Донецька Лілія Подкопаєва, яка в Атланті вибоювала аж 3 медалі – дві золоті й одну срібну. Перед своїм виступом вона, кажуть, просила допомоги у Бога. Одним з перших привітав її з блискучою перемогою Президент США Білл Клінтон. Відзначити треба теж «золоту» перемогу боксера тяжкої ваги Володимира Кличка над своїм на 35 кг важчим суперником з Тонга. Подібний випадок у боксі вельми рідкий. Здобуття десятої (а може, й одинадцятої) золотої медалі завинили поранення найкращого на Україні, але і в світі, висотного скакуна Сергія Бубки. Але таку гірку долю зазнали й інші команди.

Як бачимо, в деяких видах спорту Україна здобула перше місце. До них треба додати золоту медаль у вітрильному спорті, що її одержали Євген Браславець та Ігор Матвієнко. З жінок у цьому спорті дістали бронзову Руслана Таран і Олена Пахольчик. Бронзову у спортивній гімнастиці здобула команда (І.Коробчинський, О.Косяк, Г.Мисютин, В.Шаменко, Р.Шаріпов, О.Світличний, Ю.Єрмаков). В академічному веслуванні Україна була на другому місці, діставши срібні для О.Ронжинової, І.Фролової, С.Мазій і Д.Мифтахудінової. У важкій атлетиці здобув для нас золоту Тимур Таймазов, а бронзову Денис Готфрід.

Незважаючи на тимчасові матеріальні труднощі, Україна своїх переможців з Атланти зуміла нагородити. Для премій найкращим олімпійцям з Атланти Президент України виділив 50,000 дол., а мер Києва

розпорядився надати кожному киянинові, який завоює ту чи іншу медаль, помешкання в столиці України, додавши до нього ще й грошову винагороду. («Голос України», Київ 18.7.1996). З нагоди олімпіади в Атланті Національний банк України випустив 4 ювілейні монети. Дві з них означені: «100-річчя Олімпійських ігор сучасності», а дальші дві відзначають участь України в Атланті: «Перша участь у літніх Олімпійських іграх».

Як кожна інша велика країна, що має також національні меншини, Україна між своїми олімпійцями мала не лишень українців, але й представників інших національностей. Досить при цьому нагадати борців з олімпійської збірної України Ельдара Асанова, Володимира Тогузова, Ельбруса Тадеєва та інших. Аналогічно цьому, чимало українців було теж у командах інших країн. В Росії було їх найбільше (напр. Шевченко, Тищенко, Пищенко, Горобій, Гундаренко, Коршаненко, Стеценко, Кириєнко, Логвиненко, Герасименко, Василенко, Монченко та ін.), бо ж там проживає понад 10 мільйонів українців. Єдиним критерієм відбору олімпійців була передумова бути громадянином України і – насамперед – першовидим змагуном у тому чи іншому виді спорту. Те, що на літній олімпіаді 1996 Україна не була репрезентована деякими спортовими дисциплінами (між ними, напр., футболом, тенісом, поземним хокеєм), має свої поважні причини, пов'язані в основному з процесом стабілізації молоді української держави. Високі досягнення першої Національної олімпійської команди України з Атланти будуть враховані в наступній XXVII олімпіаді, що за 4 роки відбудеться у Австралії.

Найновіші олімпіади викликають певні рефлексії. Античні ідеали – калос і агатос – у них деколи пригасали, переходили у бізнес, на якому наживалися тренери, масери, спортивні клуби й корпорації. Згадується мимоволі Достоєвський: універсальні ідеї інколи починаються ідеалом мадонським, а кінчаються... содомським. Огульно це, звичайно, Атланти не стосується, але вибухи в її парку, трагедія літака з 230 людьми, понад 10,000 поліцаїв для охорони ігор, допинги та ін. – все це спонукує до роздумів. Маратонський бігун Греції був гордий за лавровий вінок, деяких сучасних бігунів нагороджують мільйоном доларів. Завидувати за це аж ніяк не можна. Змагуни це заслужили, бо ж чимало витратили сил на тренуваннях часу, здоров'я, в дечому собі відмовляли. Корінь справи тут у тому, що агональний принцип антики – бути першим – сьогодні зловживається, переходить у рекорди, де самоціль першості підламує здоров'я, деколи навіть допроваджує до каліцтва. Все це – моральна криза нашого шаленого віку.

Засада, висловлена Ювеналом, *mens sana in corpore sano* – здоровий дух у здоровому тілі – набуває поволи у модерному технократичному світі комерційне зафарблення, бо ж часто спорт на оздоровлення людини переходить у рекорди для збагачення... незмагунів. Заперечувати, що дещо з цього не було в Атланті – було б невірно. Але й так, Америка – країна протиріч, Америка, яка вона є, в історії України матиме своє місце. За її гегемонії Україна, яка багато витерпіла, здобула самостійність, стала незалежною і суверенною державою. Шевченкова туга за своїм Вашингтоном – здійснилася.

Микола Неврлий

Ян Замбор

З передзимових заміток про поезію

Вона тримається на бджолиних крилечках,
чимдалі вужчих і прозоріших.
То – холодніючий пташиний свист.
Снігові пушинки над водою.
Яворовий лист, що перед зникненням
вибухає промінням.
В безвітряному, морозному повіті
пара хитливих листочків
у висотах крони.

Яблуко, виявлене на грудневій деревині.

П'ятниця – посвятниця

Так начебто все світло,
що ховалось од мене протягом багатьох сірих днів,
ринуло на неї:
на незнайоме дівчатко на кошицькому вокзалі –
в коротких штанах,
з очима іще небесно дитячими,
але з викличним усміхом повних губ,
з дозрілими, сильними колінами,
що переходили на внутрішньому боці в граціозність,
яка метала сліпучі ножі.
Хоч це майже правда,
що я ніколи не порину в її блискотливі озера,
не вдихну пахоців її плодів,
які мають ось-ось розлускнутися,
що вона ніколи не обійме мене
своїми міцними ногами,
але явина повнокровної дівочої вроди
з такою непорочністю і хтивістю водночас –
яка ж оновлююча подія!

Буря

Ти, мов земля, чекала дощу.

Тут, в цьому домі, в цій кімнаті
ти тремтіла,
коли пристрасні блискавиці
з'єднували вічних коханців –
небо і землю,
коли сливу шарпала буря,
а подвір'ям гналася злива.
Швидкі поцілунки дощу,
тисячі дотиків його вуст, пальців, плоті
пробігли кожним листком у твоїй кроні.
А злива гналась жолобом твоїх тендітних стегон.

Блискавично ти вибігла під плову
і запищала під ударами крапель.

Після бурі ти побачила
задоволену, спокійно дихаючу, зміцнену землю
з чистими, сяйливими крапельинами в очах.

Мій батько в місті

Не може він перейти біля людини,
щоб її не привітати,
не може стояти біля когось,
щоб не заговорити до нього
своїм приятельським, правдивим наріччям.
А люди переважно стають зачудованими,
усміхненими і раптово гречними,
але знаходяться й такі, що вдають байдужість.
Він про них так само думає своє.

Все уважно він розглядає,
ніби вранці досліджує небо,
чи на стозі сіна скручує цигарку.

На тротуарах його оминають
квапливі міські ноги,
що красиво не надаються до його стилю.
Коли він спроквола входить до автобусу,
волосатий шофер нервується.
Я киваю батькові довго-довго.

Ода останнім дням яворового листя

Як проміниться
в затемнених ранках, в надвечір'ї,
в похмурих днях
останнє квітування і листя.

А чи помічали ви досі,
перебуваючи за містом, чи – хоч би з вікна атомобіля
яворове листя?

Коли з незахищеної сторони вдарить його мороз,
збереться воно на силах, як ніколи,
вибухне ясними пломенями,
королівськими тріумфальними пурпурами.

Пригорщі зір
марноратно роздає,
допоки не стече кров'ю.

Тяжке

Легка полова,
легкий шлак,
а ми скаржимося
на тяжке.

Про що мова?

Мати казала невістам:
Пологи – то така болящість,
про яку забувається –
задля дитини.

Вітер

Цілу ніч вітер, моє безсоння.
Сто разів я надаремно вкладався,
скручувався в клубок, намарно намагаючись
пригадати собі солодкий стан перед народженням.
Знову грюкає,
зубилом стукає у вікно,
б'ється об шиби великими крильми.
Ця темна пристрасть
знову і знову розгоряється голосисто.
В навалах шаленства
ламає березові конари,
вивертає старі дерева,

вириває черепицю з дахів
і розбиває її, наче тарелі.
Лякає на горищі.
Безпорадно плаче на віконній рамі.
Цілу ніч добивається до дому,
безпритульний –
шаленець,
до місця оманливої втіхи.
І цілу ніч кидає мені у вікна
минулорічне листя:
неясні спогадання
про сни, за якими я не подався,
про кохання, яких я навіть спробував,
про їхні наповнені чеканням очі,
за якими час захлопнув двері.

Я – циган

На відкритті виставки міжетнічних взаємин
став незнайомий зухвало переді мною,
з ненавистю на мене подивився
і кинув мені в обличчя, немов харкотиння:
„Гидотний циган!“

„Так, я – циган“, -
заявив я в ту мить,
хоч про те нічого не відаю.

Дерево

Ціле небо а чи багрянє на його
вітрах спочиває

Вінсенте Александре

Конарами занадто тяжкими для польоту
(ах, мій близнюк)
надаремно шарпає, ніби велетенськими крилами.
Листя – не пір'я.

Вітер те дерево скоро перекине.

І листки не літають,
лиш спадають на землю.

Дерево – не птах,
але ж і небесний птах – не блакитні висоти.
Його політ обмежений.
Він відпочиває на землі.

На ній народжується,
звиває собі гніздо,
на землю падає, підкошений влітку.

Але ж ні, дерево – не тільки земля.
Цілою кроною воно в небесах,
з зорями обмінюється солодкими тайнощами,
а як листя його пересвітлює сонце,
не говорячи вже про осінні покрови,
його золоті крила спливають із сонячним золотом,
а в заграві заходу обертаються в світанкову блакить.

Ні, дерево – не вбоге, непорушне створіння!
А небо,
чим було б небо над землею без рослин,
без їхнього монарха?

Серпень

1

Серпень – інвазія голизни.
Я можу її прославляти.
Перед нею скапітулював би
сам Імператор Цезар *divi filius Augustus*.

Серпень. Шліфувальник овочів і жінок,
таємний підсолоджувач соків,
голизни, яка окупує сади,
пляжі,
вулиці.

О ніжна агресорко, вітаю тебе.
Твоє тіло – наладована зброя,
кожен твій порух – поблиск вистрілу.

Падати,
ніби скошений подвійним дулом твоїх ніг.

2

З теплого гумусу тьми
виходять зорі –
повня з Чумацьким шляхом,
а ще сьайниста біла брила біля ріки –
твоє тіло.
І струмуюча мрія.

Владарський місяцю Серпню!

З твоїх мушель і лангустів
Нам не дісталось нічого.

Закохані мусять морським м'ясом
і музикою нагодувати
своїх собак.

Але ти подарував нам словацьку сільську
тишину для кохання,
яку береже котячий мох на черепицях
і сади з настороженими вухами.

Серпень. Небо ніжності.
Шипучий метеорний келих сласного моку.

Солодка покора
перед агресією вроди.

Любив я

У хвилину найбільшого захоплення
красою буття,
любові
і праці
я собі записую слова,
що звучать, як епітафія:

...А любив я вітер
у листв'яних коронах,
у траві,
у збіжжі,
у волоссі жінок,
на своїх грудях,
у своїй крові,
вітер, що відносив
мене за межі мого ества,

Тремтливе серце
зелені,
вод
і повітря –
все те вигинисте й голе,
жіноче
ах, твоє сором'язливе
житіє.

Мати

Мати – це оселя –
стишена птаха з опалими крильми,
яка не годна злетіти.

Та все ж вона ненастанно відкриває до далечі
крила дверей
та вікон.

На їхнім хресті
мене, віддаленого,
раменами обіймає.

Відкриваю листа від неї –
пригортають мене
оті нечутні крила.

Містик

Гірське сільце відзначене присутністю святого
аскета-мужа
який живе в халупці дерев'яній з віконечками
сліпнучими

Коли в церковці скромній служить літургію
він очі закриває щоб усім і всьому
відкрити світ надмисельний
в якому все з'єдналося б у Божому естві

А на церковних лавицях сидять
кінь свинка вівці кури гусь
доречна тут і скриня із тяжкими засувами
коса крива й щербата

Часом прийдуть туристи зайці і сарни дики
олені загляне й вовк ведмідь гугнявий
і служники вертливі птахи що хочуть бути
пригорнуті ласкаво
терпелівістю священика
поважно
моцуються як муравлі
з евангелієм
Листя лип трави вівса бараболі і капусти
біля церковці
досліджувально вушками ворущать
а гризуни в дірках чи ті плоди на деревині
не зворухнуть хвостами
І не замукають автомобілі у дворах

Хатини й пагорби мовчать в задумі.

Священик
такий худий
що просто чистий дух
тій спільноті викладає
пасажі Біблії
оманливими лабіринтами тлумачень
їх веде
аж до оригіналу
до єдності із Божим провидінням

Вершини і долини речень губляться
в тумані
та він їх голосом своїм єднає
і мовчанням

Калюжа

Після дощу
поміж смереками спиняюсь
перед щойно народженим озеречком.

Глянь, скляні двері до вічності,
підвішені на завісах дерев.

В тій плиткій воді, яку може розбити й краплина,
так легко скаламучуваній,
зелень виразніша,
а яке глибоке,
високе небо –
прозоре
й близеньке.

Образ
начебто перевищує оригінал.

Я можу тільки заснути.

Увійти до нього
сміють лиш діти,
як воно, чисті.

Меланхолійний жеребець

1

Дощ обходить будинок.
Через вікно відчинене,
як злодій, вповзає до кімнати.
Меланхолійну танку починає
На машинці моїй друкувати.

2

Ковзаюся і загрузаю.
Колеса даремно шукають твердої землі.

Хапаюся
За стебла, за листя,
За квіти, що знову розквітли,
За обшивку одежі неба.

Дощ –
безперестанку.
Небеса
затримати його не в силі.

Краплини посягають
за стеблами, листями, квітами,
що гнуться, не маючи сили
такі тягарі носити.

Світ – суцільна калюжа.
Дощ.
Дощ
падає
у воду.

3

Сталева линва,
напнута між деревом і баржею, навантаженою щєбнем,
затялася в стовбур.

Єдиним звуком стало скрипіння.

Кохані лебеді, яким я хліб носив,
намагаються вдарити мене дзьобами!

Ще й горобці
насміхаються злорадно наді мною!

Ах, де ж поділися леготи твоїх вутлих рук
з країни лагідної зелені?

Любове,
чому ж ти мене
залишаєш самого
в найтяжчі хвилини,
подібні до години смерті?

4

Студені слова від чужих людей болять.
Але з уст своїх – так легко засвоювані – болять
найбільше.

Комарі безсонниці
бринять біля вуха,
п'ють мою кров.

5

Відгортаю перлини пташиного співу,
зоряного неба.
Як віко поштової скриньки,
гучно зачиняю вікно.

6

Від мого дотику чи скоріше його натяку
Здригаєшся
Але то несподівано зсунулась
черепиця, впала цеглина з димаря.

7

Наш стіл – звірина, що спотикається,
хитаються їй ноги,
підламуються коліна.

Зіжмакай мене, як непотрібний папір,
зітри мене, неначе пилюгу,
виведи, як пляму на килимі,
викинь до смітника.

8

А в теплі місячні ночі
закохані, хвилі або коні з білими гривами
шиями отирались один об одного,
радісно іржали.

9

Ніч. Її звуки. За стіною, наді мною, і піді мною
кохаються. Я, ув'язнений в самотності,

дряпаю мури і стелю
поламаними нігтями.

Ах, де та ніч, де ніч – корона шовковиці?

10

А інший голос мені нашіптує:

Чого ти ще від неї хочеш...?
Ви – двоє, хоч і разом.
Не озеро, а дощ.
Лиш він
Стече в одне водою.

11

Йде дощ до того дому,
завиває вітер в ньому.

Цілу ніч на горищі чути
перегони гризунів
і шкрябання –
от-от прогризуться до хати.

12

І знову голос наполягає:

Зміцни береги камінням,
бо можуть усунутись,
повінь переллється
і все спустошить.

Зазубели
того огира,
запряжи
до важкого воза,
бо схарпудиться,
доламає все надовкола.
Інших
і себе.

13

Монотонний звук.
Зачиню вікно надаремно.
Дощ, як літанія.
Його неможливо уникнути.
Похоронні дзвони
в ринвах гудуть.

Із словацької переклав
Дмитро Павличко

Юрій МАЛЕЄВ

Юрій Малеев – вчений. Професор. Доктор юридичних наук. Знавець міжнародних відносин. Але серцем поет. Чутливий лірик. Про це свідчить і добірка пропонуванних віршів.

ХТОСЬ

Там хтось був,
В кімнаті душі моєї.
Та вона давно уже пуста.
І я не заглядав у неї.

Не було для цього сил.

Та ось з'явилась ти.
Відчинила вікна,
Повитирала пил,
У вазі квіти розквітли.

До мене руки простягаєш,
Всміхаєшся і кажеш:
«Ану, іди сюди. Іди!
Ми – одні”.

А я навколо лиш блукаю.
І все боюся увійти.
І боязко крізь віконце заглядаю
У глибочинь
Своєї
Душі.

*** **

О, не журися, Наталі,
Лічба років – пуста омана...
Дай Бог, щоб всі ми так цвіли,
Як ти тепер розкішно в'янеш.

НЕ ХВИЛЮЙ

Не хвилюй. Не зови повсякчасно,
Бо даремні зітхання і чари,
Я і так все помітніше гасну
З кожним новим чуттєвим пожегом.

Я давно вже забув залицяння,
І любовні розмови, і жести,
І себе зберігаю, кохана,
На останню вже зустрів нарешті...

Не хвилюй. Намагання всі марні.
Не зови. А готуйся, в дорозі
Певно жде і тебе друг останній.
Будь щаслива з ним в спільній тривозі...

НАЩО

Нащо докірливі слова?
Навіщо зайві дорікання?
В любові є свої права,
І перші весняні пізнання.

Холодний розум не замінить
Її джерельні почуття.
Вони таємні і нетлінні,
Як відкриття свого буття.

А потім вмить настане літо.
Дозріє юності листва.
Розквітне в ньому соковито
Плід весняного торжества.

Коли ж осінні прив'ядання
Позначають квіти і гаї,
В тобі воскреснуть, мов страждання,
Нездійснені всі сни твої.

А як зима заскиглить грізно, –
Порозумієш. Та вже пізно...

У ТЕМРЯВІ

З дитячих літ
Я у темряві лежав
З руками під головою.
І слухав.
Слухав.
А люди за стіною
Плакали,
Сміялись,
Сперечались,
Стрілялись,
Влюблялись...

І до мене долинали
То розумні розмови,
То сміх дурня,
То зойки нещасних,
То довгі поцілунки,

Тривожно відбиваючись в серці.
А я все лежав і слухав.
І мовчки посміхався
Заворожений.
І міркував про те,
Що я крихкий і недотепний,
Що я не можу здолати
Оцю високу стіну.
Що я не можу піднятися
Зі свого ложа,
Навіть закричати,
Щоб хтось мені допоміг.

Отак я лежав довго, довго.
А зі стелі часу
Крапля за краплею
Падали хвилини,
Об'єднуючись в роки...
І чийсь тіні
Мерзлякувато хитались між стінами
То нервово посміюючись,
То істерично регочучи,
То безсило припадаючи
До льодової підлоги.

І незнайомий голос мені
одноманітно
шепотів:

«Терпи,
Надійся,
Вони вже близько!»

Навіщо ж терпіти?
Нащо надіятися?
І хто це ВОНИ?

Та, ось, щось надірвалось у темряві.
Перестали падати хвилини.
Запанувала тривожна тиша.
І таємниче заясніла імла.

Люди за стіною завмерли, затихли.
І я відразу бачу, виразно бачу –
Розсувається наді мною
Зоряна стеля часу.
Небо займається полум'ям,
І я виразно чую
Знайомий мені владний Голос:

«Пора, сину мій! Пора!»

БІЖИТЬ ЛЮДИНА ЩАСЛИВА

Коли б ти піднявсь над Землею
І зором окинув би ниви,
Ти би бачив –
По нивах жовтявих
Біжить

Людина

Щаслива.

Біжить весела людина.
Біжить людина, мов п'яна,
Птахів із долоні кормить,
П'є вечірні тумани.
Сміється в галях кучерявих,
В лунких купається річках.
Веде із квітками розмови.

Спить під горобиною в полі,
Під добрим покровом ночі.
Спить під покровом ночі,
Під її лагідним дахом,
І тихо блукає усмішка
По майже дитячим обличчю.
І ніжно блукає усмішка,
Як заграва снів безтурботних.

Коли ж юно – ясний світанок
Сонцю відкриє ворота,
І ринуть у простори світу
Небесні риби блакитні,
Стрибне вона з радісним сміхом,
І, чистою вмившись росюю,
Помчиться, немов очманіла,
Мов дикий голуб полине
По нивах, мов золото, жовтих.

Над нею згуртуються хмари,
Брудні та холодні хмари,
І грім, колихаючи гори,
Загостреним блискавок лезом
Ударить в живучее серце.
І хлинуть з померклого зору,
З очей, розтривожених болем,
Сльози невинні хлинуть.
І лежить ось вона, приголомшена,
Встромившись у землю вологу.
І злива холодна переїщить
Її обсмалені плечі.
І кричуть захрипло ворони.
І гнуться скиглячі дерева.

І тінь із косою чорнява
Небесні закрила ворота.
І тільки за нивою в далі
Біжать блакитні риби.

Ти скажеш: «Погибла дитина».
Ти запиташ: «Де ж правда?».
Ти крикнеш: «А хто винуватий?».
Ти станеш стогнати від горя.

Та час – філософ розважний
Підійде до тебе ліниво
І скаже: «Іди зі мною,
Наївна людино.
Підіймемось вгору, де зорі,
До височіні, де боги,
Туди, де нудиться вічність,
Де бродить місяць дворогий,
Де думи дримають сиві,
Де мовчки Сонце палає,
Тепло даючи загиблим”.

І коли б ти піднявсь над Землею,
І зором окинув би ниви,
Ти б бачив – по нивах жовтявих
Біжить

Людина
Щаслива.

*** **

Сутінок, тихий, наче ніша, погустів,
Спалахують у нім крізь таємничість вічну
Поперемінно очі друзів й ворогів,
Занесених у антологію Космічну.
Який то затишок! Яка то благодать!
Які то відкриття провісняно пророчі!
Даремно ж їм мені сигнали подавать –
Мені тягар марнот ще поки найдорожчий.
На пенсію небес в таємний небосхил
Летіти вчасно ще у спрямуванні раю.
Я ж всупереч тому, немов дурний мотиль,
Дивлюсь у темряву – і крила розправляю...

З російської переклав
СЕРГІЙ МАКАРА

Гей, хто в світі, озовися!

Ганна Костів-Гуска

✓ Молитва до поезії

Убережи мене, убережи
Від слів чужих і від чужої слави.
Допоможи мені, допоможи
Стежки й дороги обминуть лукаві.
Щоб не схибнутись на котрійсь із них.
Лицем не впасти у багно пекуче.
Допоможи мені від сліз і лих,
Від сумнівів, що часто душу мучать.
Допоможи мені, допоможи
В годину скрутну і хвилину спраглу.
Поезие! На твої береги
З буденності я так ступити прагну.

Відлетіло літечко, відболіло.
Вийшов уже вересень на стежки.
А до мене знов кохання прилетіло
Піснею забуттю з-за ріки.
Думала, посидить та й розвіється,
Думала, подивиться та й майне.
А воно в калинові надії
Закрутило міцно так мене.
А воно ввірвалося так непрошено.
Зоболіло серце, аж забіліло.
Покотилось яблуком по траві зарошеній,
Відлетіло, літечко, відболіло...

Знайомий голос в трубці: ти чи ні?
Роки? Віки? Як мить лиш, як хвилина...
Чийсь профіль на заплаканім вікні.
Лиш тупіт коней з далини долинув.

Куди мчитеся, коники, куди?
Кого везете в сідлах? Не пізнати...
Спиніться, карі, я подам води,
Коло воріт спиніться, коло хати.

Лиш гриви мають на вітрах, лиш звук.
Знайомий голос здалеку, як пісня...
Це ти чи ні? Упала трубка з рук...
І не спинились коні, пізно, пізно...

Старіють непомітно матері.
Лягають зморшки все впертіш на лица.
І от біда: не встигнеш зоглядіться,
Як постаріли наші матері.

І в нас самих вже дочки і сини
Так швидко, непомітно підрастають,
І їм нові, ясні шляхи лягають,
Стають дорослі дочки і сини.

Одвічний рух у всьому. І затам –
Це зветься мудро й коротко: життям.

Ніколи не пізно поставити крапку
І все розпочати начисто. Спочатку.
Ніколи не пізно. Не пізно ніколи
Покинути це зачароване коло,
Де жарко в морозі і холодно в спеку,
Ти – поруч, а я відчуваю – далеко.
Від тебе листи, а, здається, ти поряд,
І щось твої руки ласкаво говорять,
Іще твої очі мене обіймають,
А я відчуваю: тебе вже немає...
Здається, так просто: не пізно ніколи...
Та знов попадаю у рук твоїх коло...
Здається, так просто: поставити крапку.
Приходиш. І все починаєм спочатку...

ЗЛОДІЙСТВО

...І радості украденої жах
Великим болем стане у очах.
А перед ним, а перед ним – лиш дим
В душі стовпом підніметься їдким –
І туго здушить: скинешся раптово,
І оловом застине в горлі слово.

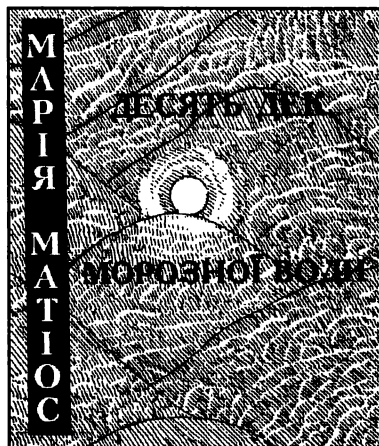
...І блискавкою згасне у очах
Твого злодійства неминучий жах.

І ти притиснешся до краденого дужче,
І зрозумієш: світ тобі повужчав
До цих стегон,
до живота,
плечей –
І сіль солена потече з очей,
І скам'яніє каменем.
І все,
Як повинь через гаті, понесе.
І ти заб'єшся головою в груди,
Як в лихоманці,
як в години блуду.

...І потрясе тебе смертельний жах:
До цих грудей невідповідний шлях.

Потік, наче коник, грає,
Стареньку скалу лупає
І гладить їй шерхлу шию...
Я ноги в потоці мию.
Коротка моя спідничина
Летить, як листок осінній.
Пасе жеребець в царинці.
І що мені, смілій жінці,
Що світ десь ридма-ридає?
А я собі грудь вмиваю.
Така в мене нині потреба.
І поки тереблять ребра –
Вмиваю живіт і стегна.

Я гарна – як афин стебла,
Як риба під каменем, гарна,
Як ще не впольована сарна.
Сміюся солодким сміхом,
Твердіють соски-горіхи,
І чорна між стегон квітка
Уже не встидається свідка –
Гривастого жеребця...
Най мить не смутніє ця.
Най я собі так втішаюсь:
З ніг до голови вмиваюсь.
І знов з голови до ніг.
І мій безпричинний сміх
Най стісує темні болі:
Радію ж бо я – на волі,
На клаптику не – ілюзій,
Де ні ворогів, не друзів,
Де я і лиш мій поклонник,
Де скаче потік, мов коник.

СПРОБА СУМНОГО ЛЮБОВНОГО РЕКЕТУ

Я согрішу у великодній піст –
В криміналістів це зоветься рекет, –
І про мій гріх сорока уповість
З цнотливої – аж прісної – смереки.
Я украду тебе.
Я рекетну.
Я поглядом зневолю – і підстрелю.
І приведу в палац – в одну стіну
Із лісу
Й з небом – голубою стелею.
Не бійся, що такий великий піст –
Ми лиш церковні питимемо трунки
Тут, в найбезпечнішому із можливих
місць,
Де комашня з'ясовує стосунки.
Поміж іще не квітлої трави
Щось, певно, й мурашиний клекіт
значить.
Ти притулись мені до голови
Чи до колін,
Бо я ось-ось заплачу.
Цього плачу не витримає ліс –
Він від жалю дуби повивертає.
І ми урвемо великодній піст,
Що майже півжиття уже триває.
Та що я плачу?
Я ж бо рекетир.

Я завстидаюся.
А ти на це засмійся.
Я сильна. Сильна.
В мене сильний тил:
Мій глузд. Мій глузд...
Безглуздий глузд.
Не бійся:
Ми знов печаль поділимо, як світ
Політики за чаркою чикрижать.
Але що я змарніла й ти поблід,
Ми змовчимо й розійдемося на тиждень,
Щоб в натовпах смутне лице шукать
І кликати твій голос ошаліло,
Дуріти,
мліти,
снити,
умирать,-
Бо лиш твоє тобою пахне тіло.
Та ми триматимемо цей великий піст –
Сумні, неговірки, але небідні.
І про наш гріх ніхто не уповість...
Хіба лиш знак мурашки на коліні.

Роздуми над прочитаним

ІСТОРІЯ УЧИТЬ... ТІЛЬКИ РОЗУМНИХ

Щоб історія була учителькою життя – її треба знати. Навіть найславніша історія, якщо її не знати, – мертвий капітал!

Невід'ємною складовою частиною історії нашого русько-українського народу є його боротьба за своє існування та за свою державу.

Після розпаду Київської Русі – першої могутньої держави українського народу, – який стався як внаслідок татаро-монгольської навали, так і внаслідок міжусобних незгод князів, український народ на довгі часи попадав під вплив та навіть під зверхність сусідів.

Зокрема Росія, яка вічно розпиналася і ніколи не дотримувала навіть підписаних угод, під час понад трьохсотрічного панування над українським народом, довела його майже до національної смерті. Ступінь русифікації України та залежності влади на Україні від влади російської імперії перевищує ступінь колонізації багатьох колоніальних країн світу.

Та український народ не здавався. Сторіччями він клав опір гнобителям, – козацтво та гетьманство тому яскравий приклад.

Коли більшовики Росії задушили Українську Народну Республіку, представники українського народу організували різні форми боротьби і аж до

проголошення незалежної України у 1991 році – у надзвичайно складних домашніх і міжнародних умовах та обставинах – не переставали боротися за свою волю та за свою державу.

Однак вся та боротьба аж до останнього часу висвітлювалася з точки зору російської держави та політики. І тому борців за волю України в багатьох державах, навіть у солідних наукових установах та навіть багато розумних людей до сьогодні вважають зрадниками українського народу. Якби українського гетьмана Івана Мазепу росіяни вважали зрадником російського царя Петра, все було б в порядку. Але чому того самого гетьмана Мазепу, який боровся за самостійну українську державу, протягом сторіч вважати зрадником українського народу – цього нормальна людина не може зрозуміти. А таких та подібних випадків в історії українського народу сотні та й тисячі.

Зокрема складною була боротьба українського народу за свою незалежність після 1917 року. Спочатку – з російської точки зору – її висвітлювано як боротьбу старих буржуазних елементів проти влади робітників та

селян, а пізніше, коли в Європі по-явився німецький фашизм, як боротьбу фашистських сил проти вільних народів Радянського Союзу.

Самі борці за волю й незалежність України багато зробили як для незалежності України так, і для об'єктивної оцінки їхнього внеску у цю боротьбу. Видано сотні книжок, в яких з тою чи іншою мірою об'єктивності, розуміння справи та й самооцінки, подано тисячі фактів, документів, свідчень про найрізноманітніші форми боротьби українського народу, фактів та документів з українських, німецьких, радянських та інших архівів, з яких, коли їх об'єктивно вивчити, починає вимальовуватися справжня картина справжньої боротьби та заслуг окремих держав, партій та найрізноманітніших угруповань, як і конкретних людей у боротьбі за волю й незалежність України.

Прочитати всі ті видання та й розібратися в них рядовому читачеві не під силу. Тих видань, як ми сказали, багато, окремі факти в них суперечливі, спроможності перевірити наведені твердження рядовий читач не має, отже переважна більшість названих видань – то сировина для спеціалістів, які мають у всьому тому розібратися і дійти до об'єктивної оцінки цього складного – одночасно героїчного й трагічного – історичного відрізка часу в історії України, Європи та світу.

Проте серед сотень книжок про історію боротьби українського народу за свою волю й незалежність вже сьогодні можна виділити кілька видань, які своїм підходом до справи можуть бути переконливим аргументом справжнього стану речей в той історичний час.

Йдеться, зокрема, про книги документів чи праць, написаних на основі документів.

З-поміж таких видань ми хотіли б сьогодні звернути увагу бодай на три книги, які на різному матеріалі подають основні інформації про боротьбу українського народу за свою незалежність.

Йдеться, перш за все, про книгу українського дослідника тої справи – професора Володимира Косика з Парижу «УКРАЇНА І НІМЕЧЧИНА У ДРУГІЙ

СВІТОВІЙ ВІЙНІ», (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1993р., стор. 660). Якщо в самому дослідженні автора ще можна знайти окремі місця, в яких він оминає активну участь тих чи інших сил антифашистської та антибільшевицької боротьби українського народу чи надає перевагу тим або іншим силам тої боротьби (залишки «партійного» підходу до справи тут ще бодай на окремих місцях відчутні), то у другій частині книги, (яка займає цілу третину книги), у документах німецького військового командування йдеться однозначно про роль, місце і значення тзв. «більшовицької» та «антибільшовицької» партизанської боротьби на Україні проти фашистської окупації України.

З наведених документів німецького військового командування однозначно випливає, що більшою загрозою для фашистів був не «більшовицький» партизанський рух, а саме «антибільшовицький», «націоналістичний» рух опору українського народу.

З цього факту та й з наведених документів далі однозначно випливає, що антибільшовицький український рух опору не був інспірований фашистами і не був спрямований тільки проти комуністичного Союзу, а проти гнобителів українського народу та за його визволення – і в тому розумінні був однаково протифашистський і протикомуністичний. Зрозуміло, різні угруповання борців українського народу проти його поневоловачів в різний час тою чи іншою мірою покладалися на співпрацю чи допомогу німецьких чи радянських сил, використовували виниклу ситуацію на свою користь, проте все то були лише тимчасові тактичні чи вимушені кроки воюючої української сторони, яка – а це дальша особливість боротьби українського народу, – не мала жодної матеріальної, моральної чи іншої допомоги від будь-якої держави чи якогось соліднішого угруповання сил чи бодай мінімальної підтримки світової чи європейської чи будь-якої опінії. Всю ту немаловажну та в переважній мірі героїчну боротьбу найсвідоміших частин українського народу було введено протягом років та десятиріч при повному її замовчуванні та при неймовірному її

перекрученні. З борців за волю роблено зрадників та вбивців, винищувано цілі родини та цілі села за найменшу підтримку борців за волю чи бодай за прояв найменшої симпатії до них та їхньої справи. (Лише протягом 1944 року та за перші чотири місяці 1945 року радянські каральні органи вбили та взяли у полон 218865 учасників та прихильників українського руху опору. Літопис УПА, нова серія, том перший, стор. IX.)

Зі сказаного випливає четвертий висновок про характер боротьби українського народу в боротьбі проти його гнобителів:

В рядах «антибільшовицьких» борців за волю й незалежність України було значно більше свідомих і самовідданих борців, героїв та й мучеників, ніж принагідних учасників-авантюристів, які, як відомо, знайдуться в кожній подібній військовій сутичці. Та була в тій боротьбі також неймовірно велика кількість провокацій більшовицьких сил, метою яких було здискредитувати український повстанський рух та відвернути допомогу та увагу населення цьому рухові. І тому брутальна дотеперішня «наукова» оцінка цього руху і цієї боротьби, ніби йшлося про боротьбу «сміття історії», залишків буржуазних, націоналістичних чи фашистичних сил, створена та поширена на весь цивілізований світ радянськими гнобительськими силами та їхніми центрами, не витримує жодної критики і як доказ їхньої антилюдської політики і практики має право зостати хібащо в архівах як приклад, що мав би лякати людство від такої правди на всі часи його існування.

Всі наведені висновки підтверджує інша книга документів про боротьбу УПА проти «фашистсько-більшовицьких поневолювачів».

Йдеться про книгу «ЛІТОПИС УПА, НОВА СЕРІЯ, ТОМ 1, Київ-Торонто, 1995р., стор.482).

Самі упівці вже давніше видають «ЛІТОПИС УПА» – серію документів, де з надзвичайною документарністю та навіть скрупульозністю занотують кожен крок своєї діяльності, своєї завязатої боротьби проти гнобителів свого народу і наводять як факти «позитивні», так і факти «негативні»,

(факти, як їх вбивали, і факти, як вони вбивали).

Таких літописів видано до сьогодні понад двадцять солідних томів.

Останнім часом Національна Академія наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського, Видавництво «Літопис УПА», Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України започаткували «Нову серію Літопису УПА». В першому томі цього видання зібрані тогочасні періодичні та військові публікації Головного Командування УПА. Отже, документи, – оригінали з часів війни, – недвозначно доводять, як верхівка УПА «тоді» розуміла себе і свої завдання, проти кого воювала і на кого спиралася.

Ось один лише приклад:

«УПА БОРЕТЬСЯ:

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ НА УКРАЇНСЬКІЙ ЗЕМЛІ,

ЗА НОВИЙ СПРАВЕДЛИВИЙ ЛАД І ПОРЯДОК В УКРАЇНІ БЕЗ ПАНІВ, ПОМІЩИКІВ, КАПІТАЛІСТІВ ТА БОЛЬШЕВИЦЬКИХ КОМІСАРІВ,

ЗА НОВИЙ СПРАВЕДЛИВИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЛАД І ПОРЯДОК У СВІТІ, ПОБУДОВАНИЙ НА ПОШАНУВАННІ ПРАВ КОЖНОГО НАРОДУ ТА ЙОГО НЕЗАЛЕЖНИЙ ВСЕСТОРОННІЙ РОЗВИТОК У ВЛАСНИХ ДЕРЖАВНИХ ФОРМАХ,

ПРОТИ НІМЕЦЬКИХ ТА МОСКОВСЬКИХ ІМПЕРІАЛІСТИЧНИХ НАІЗНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ,

ПРОТИ ІМПЕРІАЛІЗМІВ ЯК ДЖЕРЕЛА ВОЄН І ПОНЕВОЛЕННЯ НАРОДІВ. (Декларація УПА з 1943 року. Там же, стор. 3-4. Таку декларацію ще й сьогодні може підписати кожен демократ!).

Наведена книга незаперечно доводить, що у випадку УПА чи інших частин збройної боротьби українського народу проти фашистських та комуністичних поневолювачів народу, не йдеться про якусь групу головорізів чи убивць, як аж дотепер намагалася доводити радянська пропаганда та політика, але про могутню і добре зорганізовану силу, яка, не дивлячись на неймовірно складні й тяжкі матеріальні та всякі інші умови, довго давала собі ради навіть з двома такої по-

туги ворогами, якими були як німецька, так і радянська військові машинерії.

Якщо фашистська Німеччина мала свого ворога перш за все в комуністичному Радянському Союзі, а комуністичний Радянський Союз – у фашистичній Німеччині, то воююча Україна мала своїми ворогами як Німеччину, так і Союз, при чому не мала жодної підтримки навіть з боку офіційної Радянської України, яка, як васал Союзу, так само перешкождала боротьбі свідомих своїх синів за незалежність України, як і весь Союз.

З наведеного випливає дальша особливість боротьби українського народу за свою волю й самостійну державу: борці за Україну могли спиратися у своїй нелегкій боротьбі тільки на свою несхитну віру у справедливість своєї боротьби та на жертвену допомогу тих частин свого народу, які були так само переконані в справедливості боротьби народу за волю, як і самі борці народу.

Третя книга, про яку ми хочемо сказати слово, належить так само до документарних видань, як і згадані попередні. Одночасно вона є зовсім іншого характеру.

Йдеться про 28-ий том «Літопису УПА», (В-во Літопис УПА та Спільне українсько-канадське підприємство «Літопис УПА», Торонто-Львів, 1995р.) – величезний том споминів – 600 сторінок! – учасниці боротьби УПА Марії Савчин – «Марічки». Видавці підкреслюють, що «авторка перебувала в підпіллі понад дев'ять років, майже від початку збройної боротьби, від літа 1943", що спомини «написані жінкою й написані щиро", що вони написані «невдовзі після того, як авторка опинилася на Заході», написані «від першої особи манерою повісті, з частими діалогами й іншими притаманними цьому жанру атрибутами» та що «допомога Редакції в підготовці до друку цих споминів радше мінімальна.» (Ст. 9-10).

Зрозуміло, як в кожному жанрі, так і в споминах автор може бути тенденційним чи навіть неправдивим. Проте наведені спогади переповнені такою кількістю найрізноманітніших подробиць з особистого і військового життя

авторки та її співбійців, написані справді так щиро й безпосередньо, що вражають великою переконливістю та документарністю написаного. Зрозуміло, був то час надзвичайно складний, в якому багато чого загубилося, багато чого було засекречено, багато чого та й багато кого ще й в часі писання спогадів не можна було розсекречувати, рядова працівниця підпілля, навіть така, що працювала в колі керівних працівників підпілля, не могла знати всього, проте й так її спомини дають зрозуміти багато речей, пояснюють багато незрозумілого, відомого з інших джерел, розставляють крапки на «і» в багатьох складних питаннях боротьби українського народу за свою незалежність.

В той час, як все попередні томи Літопису УПА переповнені іменами та даними хронікального характеру та військової точності (з протоколами навіть про те, що такий-то боєць такого-то дня загубив пістолет такого-то виробничого числа чи допустився такого-то порушення Правильника, що робить названі томи дуже цікавими й корисними перш за все для дослідника тих справ), книга споминів «Марічки» подає переконливу загальну картину життя й боротьби упівців та рядових українців і є надзвичайно цікавою саме для рядового читача, зокрема такого, який щиро цікавиться боротьбою свого народу за його волю та незалежність, проте за величезною кількістю окремих фактів та документів про цю боротьбу не уявляв собі загальної картини та всієї тієї жертвенності, виносливості та й героїства, які мусили бути властиві переважній більшості активних учасників боротьби, якщо вони хотіли досягти того, чого досягли, але й трагізму українського народу, який всю ту неймовірно складну боротьбу виніс на своїх плечах і дорого заплатив за неї мільйонами не так героїв, як саме жертв.

Названі та їм подібні книги занадто важливі для кожного українця (та кожної іншої людини), який хоче знати правду про своє складне минуле та про боротьбу кращих синів українського народу за свою волю й незалежність.

Тому названі та подібні книги занадто корисно було б прочитати також нашим людям на Словаччині, оскільки й тут, заслугою радянської пропаганди та її чехо-словацької служниці, але й заслугою конкретних хньоупеків, фіялів та навіть патараків десятиріччями створювалася картина, що бандерівці чи інші українці то лише вбивці, вороги, націоналісти (тобто вороги всіх інших народів), які кожного зустрічного лише обікрадали, насилували, вбивали, кожному вбитому вирізували принаймні очі чи груди, якщо вже не статеві органи та не пороли живіт – чи не так, пане Патарак? (За сорок п'ять років існування соціалістичної Чехо-Словаччини не було сказано державою та її науковими установами жодного правдивого слова про завзяту криваву і безкровну боротьбу українського народу за його волю й незалежність, як і про голодомор на Україні чи про русифікацію України. За той сам час один лише фільм «Аксія В» чи одна лише книжка Богуша Хньоупека «Vanderovci» скільки натворила неправд та ненависті до тої справедливої боротьби народу за свою державу! До речі, навіть сучасні писання словацької преси та висловлювання словацької політики по відношенню до України не дуже змінилися. Все ще майже кожне слово про Україну тут пахне московським розумінням української проблеми. А часом можна навіть почути скарги окремих словацьких представників на те, що вони говорять про Україну так, як говорять, зі страху, щоб їх «хтось» не запідозрив у «любові до України».)

На жаль, названі чи подібні книги майже недоступні в наших краях. До того ще в наших «ідеологічних» умовах їх би і так мало хто прочитав, проте наведена проблематика саме в наших умовах дуже актуальна і погляд на неї конче необхідно різко міняти.

Але й на Україні та в іншому українському світі конче необхідно позбутися вузько партійного та упередженого погляду на кількасотрічну боротьбу різних сил українського народу за свою волю та незалежність.

Серце болить, коли бачиш та відчуваєш, що представники тої чи іншої партії чи організації, тої та іншої церк-

ви, університету та академії не можуть порозумітися між собою бодай в основних питаннях, що в результаті такого непорозуміння виникають нові партії, нові Просвіти, нові академії, що в результаті такого непорозуміння надалі ведеться негарна та шкідлива боротьба між представниками різних форм недавньої боротьби, що не можуть домовитися між собою бандерівці з мельниківцями, представники НТШ з представниками Академії Наук, професори Українського Вільного Університету між собою, колишні в'язні радянських концтаборів між собою, представники двох Просвіт між собою, що дрібнішають, розпоршуються та слабшають сили народу в часі, коли вкрай необхідна кожна розумна голова і кожна працездатна рука, бо вороги України – від недемократичної Москви до політичного русинства – не тільки не зникли і не спочили навіть, а мобілізують та примножують свої сили на свій останній та вирішальний бій...

Таким (не)розумінням сучасних завдань боротьби свого українського народу ми знеславлюємо свою історію, знецінюємо мільйонні жертви боротьби нашого народу та робимо сумнівною нашу недавню перемогу – виникнення незалежної України!

Однак, подібно, як ми не знаємо і не пригадуємо над нашою загальнонаціональною русько-українською історією, ми не знаємо і не дуже розуміємо навіть нашу найближчу історію, – історію Закарпаття чи навіть ще ближчої Пряшівщини. Хіба ми видали бодай короткий нарис своєї закарпатської історії чи бодай нарис своєї історії культури? Хіба ми належно використали бодай існуючу літературу і засвоїли її незаперечні докази про наше життя і нашу боротьбу за своє національне існування?

Іван Ванат видав два солідні, документами підтверджені томи «Нарисів новітньої історії українців Східної Словаччини» (том перший – Пряшів, 1979р., том другий – Пряшів, 1985р.) – хіба ми засвоїли бодай найосновніші висновки його дослідження? І хіба

ми виразно відрізняємо праці цього солідного і серйозного історика від праць «подібного» писака про наше життя – професора і члена різних КаКа та ЦеКа Івана Байцури?... Який «науково» доводив, що до 1960 року нам потрібно було «розвиватися», а від того року нам необхідно «зближуватися» тобто самоліквідуватися! Хіба ми – з нагоди минулорічного 50-річчя святкування «перемоги» – хоч спробували по-новому глянути бодай на деякі аспекти нашої участі у найрізноманітніших формах боротьби у другій світовій війні? (Писання сабадошів, грубовчаків та їм подібних – хіба вони чимось відрізнялися від таких самих писань з – перед десяти чи двадцяти років? Хіба ми – до сьогодні! – не намагаємося звалювати всякі воєнні та післявоєнні безчинства та вбивства лише на бандерівців? (Місцеві люди від самого початку знають і твердять, що вбивство 14 жидів у Ковбасові – то справа тих, для кого було неприємним повернення з таборів власників маєтку, який їм дістався, проте офіційні місця до сьогодні підтримують версію про те, що і це вбивство людей – це справа бандерівців.)

У світі йде величезна перебудова оцінки дотеперішнього світу, зокрема його історії останнього сторіччя.

А ми?

Замість того, щоб зрозуміти нарешті, що історія наша, як твердив Духнович, «тая самая», що й інших частин руського народу, (лише зумовлена цілим рядом особливостей нашого відокремленого від розвитку інших частин руського народу обставинами), ми, навпаки, ріжемо наше сторіччями гноблене й тому значно послаблене національне та релігійне народне тіло, зневажаємо дотеперішні свої здобутки на ниві культури та історії, розтринькуємо наші мінімальні засоби для існування та розвитку на самознищувальну боротьбу проти себе.

Змушені аргументами, погодимось, що русини-українці не тільки етнічна спільнота але й «одна національність» – диві протокол зустрічі представників РО, СРУСР з заступником голови уряду СР від 11 липня ц. р., – а тоді

протягом кількох днів десятків разів тим самим чи дуже подібним текстом в різних словацьких газетах протестуємо та примітивною аргументацією доводимо, що Духнович ніколи не був будителем закарпатських русинів-українців (Lúč, 26.7.1996, Pravda, 3. 8. 1996, Sme, 6.8.1996), що «Я не русин-українець (Іван Бандурич, Slovenský sever, 6.5, str.40), в тому ж номері той же автор протестує проти «гігантоманії» в організації Свидницького свята (та інших подібних фестивалів), шкодує, що СРУСР (та інші) не сказали, куди і на що йдуть виділені гроші... Причому йдеться про цілого представника організації, яка незаконно розтринькала майже мільйон державних корун, що однозначно довів державний контроль. (Шкода, що автор не порівняв 700-800 тисяч на всю діяльність всіх колективів художньої діяльності русинів-українців з 700-800 тисячами таких же корун, які та сама Словаччина вже дала їхній організації всього на одну конференцію представників лише тих національних меншин, які не мають ні свого народу, ні своєї держави! То ж про яку пропорціональність, справедливість чи ефективність використання грошей може такий представник бодай заікнутися? Однак таким людям і такий організації ніщо не заважає гавкати на інших, бо вони й виникли лише для розбивання сил нашої русько-української національної меншини. Отже, вони, саме такими методами, такими «неправдами проти правди» прекрасно виконують свою розбивацьку місію і тому, власне, на їхні шаленоти не варто навіть на кожну окремо відповідати. Бо й погана слава про них, то все-таки слава – це давно відомо.

А ми згадали їх незлим тихим словом лише як доказ їхнього невміння зрозуміти сучасний момент історії та змін у ній на сучасному етапі. Замість, щоб повчитися і об'єднувати та розвивати, декотрі з нас, які, як самі твердять, ще донедавна були членами підготовчих комісій Свидницьких свят, тепер кричать: «Розпни, розпни його!» Історія вчить, проте тільки розумних!

Юрій Бача

Український футуризм

Аж до недавнього часу про український футуризм писали із острахом, боязко, у найкращому випадку із якоюсь сором'язливістю, заперечуючи його розвиток і повнокровне виявлення в українській літературі. Як правило, згадувався один поет – Михайло Семенко, що спробував ввести його в українську літературу, та ще кілька імен інших поетів, яких було представлено так, ніби із Семенком мали лише принагідний зв'язок і ніби футуризм у їх творчості був лише незначним гідним забуття епізодом. Часто і в серйозних виданнях про футуристів можна було прочитати звинувачення їх у тому, що вони ішли проти розвитку української літератури, «начисто відкидали реалізм», «нехтували національні традиції», що в їх творах домінує «заперечення мистецтва, пророкування його близької смерті», «деструкція» та що «їхня творчість наскрізь анархічна, пройнята ідеологією люмпена» тощо. Щоб читачами ці звинувачення і твердження сприймалися як переконливі, творчість футуристів видавалась так, щоб той, хто її прочитає, сприймав її в душі вище наведених характеристик їх поезії. Ситуація якоюсь мірою стала змінюватись після того, коли було видано твори Михайла Семенка та інших українських футуристів, після прочитання яких читач неодмінно засумнівався в більшості того, що про них було написано ідеологічними сторожами тоталітарного мистецтва. Значним кроком уперед у вивченні українського футуризму була робота Миколи Неврлого «Українська радянська поезія 20-х років. Мікропортрети в художніх стилях і напрямках», що вийшла в Києві 1991 року. Микола Неврлий в окремому розділі книжки, озаглавленому «Футуризм», заговорив про українських футуристів як про своєрідне явище в українській літературі і взагалі в колі європейських літератур. Продовжуючи розпочате Миколою Неврлим, цього року для потреб студентів україністики Педагогічного інститу-

ту імені Дьордя Бешшенєї в Ніредьгазі в Угорщині вийшла книжка творів українських футуристів під назвою «Український футуризм (Вибрані сторінки) – ucran futurismys» (Ніредьгаза 1996, 256 стор.), яку уклав Микола Сулима. На виданні книжки має велику заслугу й завідуючий кафедрою русинської та української філології згаданого педінституту проф. Іштван Удварі, який є автором передмови до книжки. Отже, перед нами вибір творів українських футуристів, який вже давно має появиться в Україні та поява якого має велике значення для пізнання і вивчення української літератури ХХ сторіччя.

Поезіям футуристів у рецензованій книжці передують стаття Миколи Сулими «Три етапи українського футуризму» (стор. 7-15). У статті простежується виникнення футуризму в українській літературі, при чому головна увага автора зосереджена на центральному його представникові Михайлові Семенкові, від якого ішли футуристичні імпульси по всій Україні. Стаття Сулими написана так, як пишуться серйозні літературознавчі статті, без наклеюк, оцінок, звинувачень та всякого словного баласту, властивого роботам, що іменували себе «радянським літературознавством». Микола Сулима крок за кроком накреслює поетичний розвиток Михайла Семенка та створеного ним напряму в українській літературі. Миколі Сулимі належать і стилі портрети окремих поетів – футуристів, коментарі до їх творчості та пояснення слів, утворених і вживаних ними у поезіях. Книжка містить твори 22 українських футуристів та пародії й епіграми на їх творчість поетів, не належачих до футуризму. Це дає нам змогу краще пізнати літературну ситуацію, в якій розвивався футуризм. На основі творів, зібраних у книжці «Український футуризм – ucran futurismys» переконуємось, що: 1. Народження українського футуризму відбувалося з не меншим галасом і не меншим криком та запереченням попередніх літературно-естетичних смаків і критеріїв, ніж це було в інших літературах; 2. Український футуризм так, як і футуризм у інших лі-

тературах мав свою програму і свою поетику; він сягнув до таких ділянок українського життя, які до нього лежали на периферії літературних інтересів, а саме він ступив в українське місто, став схоплювати і передавати динаміку і ритм його життя, техніку і його цивілізацію. 3. Заперечуючи попередні літературні традиції, він виробив свою поетику, ввів вільний вірш у літературу, який в українській літературі зазнав величезного розвитку зокрема протягом останніх десятиліть. 4. Український футуризм ви-

робив і свою мову, він має свої мовні норми, свою граматику і свій правопис.

Укладач книжки міг включити до вибраного й твори, які розвивалися в футуристичних тенденціях у 20-х роках і в Західній Україні в об'єднанні західноукраїнських парафутуристів. Та й без цього книжка «Український футуризм – ucran futurismus» сприймається як вагомий внесок у пізнання української літератури ХХ сторіччя.

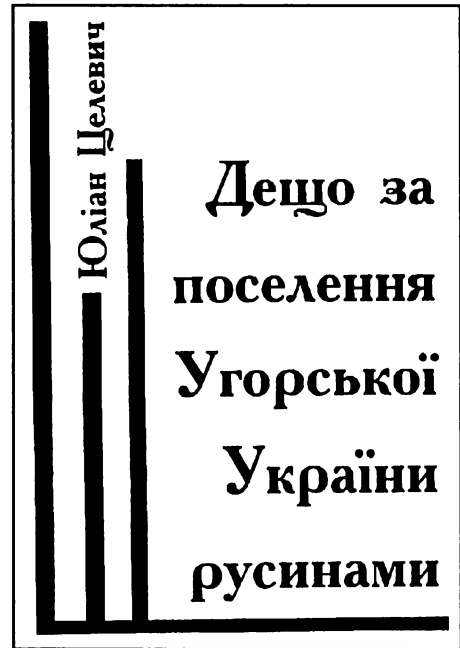
Йосиф Шелепець

Третя книжка фондації «Карпати» *

Недавно заснована фундація «Карпати» у Пряшеві (з ініціативи американського лемка Олександра Кобаси) – після збірника лемківських пісень Никифора Лещишака «**Стоїть липка в полі**» (з 80 років м. ст.) та спогадів канадського переселенця Петра Мушинки «**З твердого кореня**» – видала вже третю свою книжку. На цей раз – історичну працю західноукраїнського науковця Юліана Целевича (1843-1892) «**Дещо за поселення Угорської України русинами і за унію церкви православної угорських русинів з Римом**», вперше опубліковану в 1868 році у львівському часописі «Правда».

Як підкреслив М.Мушинка у вступній статті, це – надзвичайно цінна праця, несправедливо забута й недооцінена. В ній автор (тоді ще студент Віденського університету) переконливо довів, що Закарпаття (включно Пряшівщини) було заселене русинами ще до його

завоювання мадярами, не пізніше восьмого століття. Про християнізацію Закарпаття він писав: «То є річчю певною, що русини угорські ще перед половиною 10-го, а може ще в 9-ім віці... посередком южних слав»ян віру Христову в обряді восточно-православнім з книгами церковно-старословінськими приймили і що вони проте

* Юліан Целевич: *Дещо за поселення Угорської України русинами і за унію церкви православної угорських русинів з Римом*. Відбитка з «Православного теологічного збірника», вип. XVIII (3) – 1995. Вступ М.Мушинка. Переклад на словацьку мову М.Олександра. Фундація «Карпати». – Пряшів, 1996. – 85 стор.

були першими ісповідниками науки св. Євангелія на усій Русі."

Багато уваги автор приділив т.зв. «волосській колонізації» 13-17 ст., коли до нашого краю зі сходу (з території нинішньої України) масово переселялися русини православної віри і засновували тут цілі села. Основна частина праці Ю.Целевича, як виходить з її назви, присвячена Ужгородській унії 1646 року (помилково приуроченій до 1649 р.). Автор наводить дослівне звучання тексту унійної грамоти, в якій 63 священники, зібрані в Ужгороді, між іншим, заявили: «Унію приймаємо під тими вимінками:

- 1) Щоби нам вільно було заховати обряд грецький;
- 2) щоби нам вільно було мати єпископа нами вибраного, а Папою потвердженого;
- 3) щоби вільности і свободи нашої церкви були нам на всі будучі часи забезпечені» (с. 266).

Як доводить Ю.Целевич, римсько-католицька церква формально погодилася з цими вимогами, однак на практиці їх не дотримувала, вважаючи унію лише тактичним засобом до латинізації східного обряду. Це вело до незадоволення широких кіл населення, яке, щоб запобігти латинізації, пристрасно дотримувалося прадідівської православної віри, зберігаючи одночасно і свою руську національність. Певні зрушення в цьому питанні настали аж за влади Марії Терезії, яка подбала хоча би про формальне зрівняння уніатської церкви з католицькою. Ю.Целевич у своїй праці наводить безліч документів про боротьбу наших предків за свої національні та релігійні права.

Цікаво відзначити, що в документах 16-18 ст. Закарпаття часто виступає під назвою «**Угорська Україна**», тому Ю.Целевич ще в 1868 р. назвав свою працю «**Дещо за поселення Угорської України русинами**». Це була перша україномовна праця про історію Закарпаття. Вона переконливо спростовує твердження сучасних «русинологів» про те, що назва «Закарпатська Україна» є продуктом нібито насильного приєднання «Підкарпатської Русі» до складу Радянської України в 1944-1945 рр. В дійсності терміни «**Угорсь-**

ка Україна», «Мукачівська Україна», «Пряшівська Україна» і навіть «Бардіївська Україна» (Маковиця) вживало не тільки автотонне руське населення, але й латинські духовні. Наприклад, єзуїт Севастіян Миллей в листі з жовтня 1662 р. скаржився, що монастир св. Николая в Мукачеві є «духовним насінником угорсько-руської України» (с. 273).

Працю майже 130-річної давності у Пряшеві опубліковано фотодруком з оригіналу з паралельним словацьким перекладом, який дозволить познайомитися з її змістом і тим сучасним греко-католикам та православним, які українською мовою вже не володіють. Саме їм вона адресована в першу чергу. Написав її щирий греко-католик, син греко-католицького священника, вперше її було опубліковано в греко-католицькому часописі, а нині передруковано в «Православному теологічному збірнику».

Цією публікацією православні довели, що їм йдеться про справжній екуменічний діалог, практичне зближення цих двох конфесій, що їх об'єднує не лише спільна історія, але й спільний обряд.

Шкода, що упорядник **Степан Пружинський** залучив її до збірника без будь-якого коментаря. Цей недолік виправив голова фундації «Карпати» **Микола Мушинка**, який долучив до книжкового видання праці Ю.Целевича та її словацького перекладу, статтю про його життя, громадську і наукову діяльність. З неї ми довідуємось, що Ю.Целевич був співзасновником віденської «Січі», львівської «Просвіти», Товариства ім. Шевченка, першим редактором «Записок НТШ» та автором цілого ряду цінних праць. І православні, і греко-католики знайдуть в праці Ю.Целевича правду про «Угорську Україну та Ужгородську унію», бо написана вона об'єктивно на підставі історичних джерел.

Цю цінну книжку, в дотеперішній історіографії зовсім невідому, як і дві попередні публікації фундації «Карпати», можна замовити на адресі:

**Fundácia Karpaty,
080 01 Prešov,
Gorkého 21,
Slovakia.**

Джерело історичної пам'яті

Українська історія, яка в Радянській Україні всіляк редукувалась і перекручувалась, розглядалась у рамках історії Росії й знаходилась під пильним оком партійних і репресивних органів, продовжувала свою дослідницьку діяльність у діаспорі. Її науковою базою – після кількох організаційних заходів – стало Українське Історичне Товариство, основоположником і душею котрого став від 1965 р. молодий талановитий історик Любомир Винар, дослідник історії українського козацтва й спадщини Мих. Грушевського (1866-1934). Першим президентом цієї престижної наукової інституції став найстарший тоді український історик Ол. Оглоблин (1899-1992), автор багатьох праць і розвідок з різних ділянок історії України. Свого часу він викладав історію в Київському університеті, був директором Державного архіву в Києві.

За 30 років свого існування Укр. Істор. Тов-во видало понад 80 книжок в українській і англійській мовах, гідно репрезентувало найважливішу дисципліну україністики у вільному світі, видало перший в українській історіографії «Атлас історії України», праці М.Грушевського, Д.Дорошенка, О.Оглоблина, Н.Полонської-Василенко та ін. Розуміючи значення наукового органу для УІТ, проф. О.Оглоблин радо привітав пропозицію свого молодшого колеги Л.Винара заснувати в тому ж 1965 р. журнал «Український Історик», якого вже вийшло 124 об'ємних і кваліфіковано редактованих випусків. Авторами праць з різних періодів української історії стали у ньому розкидані у всьому світі українські вчені: Д.Дорошенко, О.Оглоблин, М.Антонович, Л.Винар, П.Курінний, Я.Пастернак, Н.Полонська-Василенко, О.Домбровський, М.Чубатий та ін. З їх пера вийшли в «УІ» праці, які не могли проявитися в умовах тоталітарного режиму в Радянській Україні. Вони заповняли «білі» й «чорні» місця офіційної там історії, акцентуючи найбільш державотворчі періоди історії України й повертали українському народу борців за його визволення. Цю місію відновлення іс-

торичної пам'яті з честю виконує «УІ» і сьогодні.

Особливу увагу «УІ» приділяв мазепіані. В ньому вперше появилось 54 листів гетьмана І.Мазепи до Адама Синявського, що їх публікував О.Субтельний (УІ 1981, 1-4). Вони з'ясовують причини переходу Мазепи на бік Карла XII, подають нові матеріали до українсько-польських відносин. Вельми цінною була теж його праця-рецензія «Студія про мазепинців» (УІ 1983, 2-4). М.Єрміїв розглядає спогади про Мазепу шведа Криштофора Гасмана, котрий брав участь у Полтавській битві 1709 р. Важливе значення для цього періоду має універсал І.Мазепи з 1700 р., який опублікував О.Горбач (УІ 1987, 1-4). Тоді ж вийшла розвідка М.Небелюка «Мазепа в оцінці Вольтера». В кількох числах «УІ» за 1989-91 рр. появилось 5 вельми важливих студій О.Оглоблина про взаємовідносини Мазепи з Москвою. Одним з перших був радянських дослідників виступив на сторінках «УІ» В.Заруба. Його праця «Придніпров'я під час кримських і дніпровських походів» (УІ 1990, 1-4) стосується діяльності українського гетьмана наприкінці XVIII ст. Редакторів цього журналу Л.Винарові належить публікація важливої історіографічної замітки про І.Мазепу.

Дальшими тематичними колами в «УІ» були праці О.Оглоблина про Хмельницького й Переяславську угоду, добу Гетьманщини (В.Дубровський, В.Сенютович-Бережний, О.Горбач та ін.), діяльність УНР між 1917-20 рр. (М.Антонович, Н.Полонська-Василенко, Л.Винар, Л.Шинковський та ін.) і з доби найновішої – про ОУН і УПА (І.Каменецький, В.Косик, С.Горак, Ф.Кордуба, Н.Пазуняк, В.Маруняк та ін.).

Особливу увагу приділяв «УІ» працям про М.Грушевського, який у радянській історіографії вважався «буржуазним націоналістом». Його науково обгрунтовану схему історії України більшовики, як відомо, відкидали й гостро засуджували. Щоб її відновити, треба було насамперед сказати добре слово про її творця – М.Грушевського. Найбільше на цьому полі

потрудився професор Кентського університету в США Л.Винар, який по праву вважається основоположником грушевськознавства. З багатьох його праць про найвизначнішого українського історика й президента УНР, друкованих на сторінках «УІ», деякі вийшли окремими виданнями: «Найвизначніший історик України» (у кн. Силуети епох, 1992), М.Грушевський в українській і світовій історії (1993), М.Грушевський – історик і будівничий нації (1995). Як щирий прихильник історичної концепції М.Грушевського цей невтомний дослідник його спадщини опублікував його «Автобіографію» з 1926 р., бібліографію його праць (1995), збірник статей М.Грушевського з доби УНР «На порозі нової України» (1992) і його важливу студію «Ukrainian-Russian confrontation in historiography» (1988). Значення цих праць для відродження сучасної України надзвичайно важливе, бо ж саме вони відновлюють приглушену царизмом і більшовизмом історичну пам'ять, активізують в сучасній Україні історичні студії.

1995 р., після 30-літньої плідної діяльності, вийшов 32-ий том «Українського Історика». Його незмінним редактором, як і всіх попередніх томів, був Л.Винар. Це ювілейне видання, обсягом майже 400 стор., виявилось у якійсь мірі підсумковим. Вступом до нього є Винарова «Генеа й діяльність 30-літнього Українського Історичного Товариства», органом якого й сьогодні являється «Український Історик». З важливіших праць у цьому 32-му томі відзначимо: «Джерелознавство в дослідницькій діяльності УІТ» (Я.Калакура), «ГПУ – НКВД як інструмент антиукраїнізації в 20-30-роки» (Ю.Шаповал), «50-ліття УВАН» (М.Антонович), «Галичина в міжнародній політиці 1914-1923 рр.» (С.Витвицький), «Мадярська окупація Закарпаття в 1939 р.» (О.Баран), «До питання постановня УПА» (О.Вовк). Козацька доба освітлюється в праці С.Козака (Народотворчий аспект козацького героїчного епосу), Т.Мацькова (Повстання Б.Хмельницького та Зборівський Договір) і М.Антоновича (Характеристика Б.Хмельницького у Граб'янки і Лівія). Різні аспекти грушевськознавства розглядають цікаві праці С.Єфремова, С.Білоконого та І.Гирича. З подібною глибиною й пошаною оцінюється теж праця О.Оглоблина, перша сумарна праця про

якого вийшла 1994 р. з пера Л.Винара. Велику увагу приділяє журнал також публікації архівів (з них найцінніші листи І.Мазепи й С.Пеглюри) і мемуаристики, з якої варто згадати спогади Н.Полонської-Василенко (УІ 1995, т.32) і Л.Красковської про О.Кандибу-Ольжича (УІ 1994, т.31). На високому рівні в «УІ» ведені теж хроніки наукового життя, рецензії і ювілеї.

«Український Історик», як бачимо, виконує всеукраїнську місію в утвердженні єдиної вірної наукової схеми М.Грушевського. Свідченням творчої співпраці істориків України й діаспори є заснування філіалів УІТ у Києві, Львові, Острозі, Дніпропетровську, Ужгороді й Братиславі. Ця співпраця вможливила нині вченим діаспори користуватися ще недавно «закритими» архівами в Україні, а вченим з України – набутками досліджень у вільному світі. До ред. колегії «УІ» входять також вчені з України (В.Сергіїчук, Я.Дашкевич, Я.Дзира, Ю.Мицик, М.Ковальський і О.Мазурок).

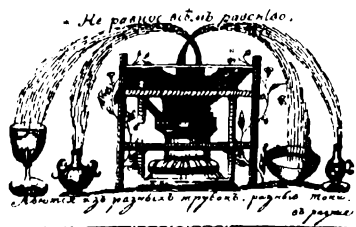
Те, що гол. редактором «УІ» вже понад 30 років є та сама людина – прецедент майже небувалий. Поєднати виклади в університеті з редагуванням солідного журналу і організаційними обов'язками, кошти на видання і т.д., як це встигає Л.Винар, зуміє не кожний. Йому треба завдячувати високий науковий рівень «УІ», який своїми параметрами відповідає будь-якому європейському органу. Хочеться наприкінці поділитися кількома словами про особу Л.Винара, з яким я мав часті познайомитись (і навіть зіграти партію шахів!) у США у 1994 р. Керуючи дискусією на н/конференції в Іллінойському університеті, він – у протигагу деяким тухтіям – виявив себе як людина виразно ділова, європейська, котра розуміє ціну часу й регламенту: «Пане-товаришу, Ваших 5 хв. вичерпано! Відбираю Вам слово! На черзі...» Я був фасцинований, у нашому світі це майже небувале явище. Я відразу зрозумів, відкіля у могого нового друга така дисциплінованість наукового мислення, продуктивність і енергія для здійснення багатьох задумів. А цих якостей багатьом нашим ученим і громадським діячам, але й політикам – вельми бракує.

Микола Неврлий

УКРАЇНА ВИДАЄ

Є видання, які повертають нас далі, ніж, так би мовити, до хрестоматійних знань про давню українську

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Т В О Р И

літературу. Засвідчило це й нове зібрання творів Григорія Сковороди (1722-1794), яке цього року появилось у київському видавництві „Веселка“. Оце видання не повторює жодного з попередніх солідних видань, має на меті з'явити філософські й естетичні погляди видатного мислителя, педагога, мандрівного філософа і просвітителя. Видання упорядкував, передмову та примітки написав Валерій Шевчук. У передмові „Великий мислитель українського народу“ Валерій Шевчук пише, що Г.Сковорода сказав про світ та

людину таке, чого не сказали інші, учив людину жити так, як не вчили інші, хоч в його словах і посиленнях нічого по-особливому невідомого не було, а найголовніше - сам жив так, як учив, тобто творив своїм ученням (оце й була, очевидно, ота принадна новизна) не тільки абстрактно вимудрувані книжки, але й подав практичну науку людині, як їй найгармонійніше жити в цьому світі. Ще один важливий момент, який не можна обминути, гортаючи сторінки цього видання. До книги ввійшли вірші, байки, найвиразніші фрагменти діалогів і трактатів, притчі, листи, переклади з книжної української, наближеної до російської, та латинської мов на сучасну українську мову.

Закарпатська Україна. Як не називали й не обзивали цей край, історичні джерела, але й історичні події, які тут проходили, дають чітку

СПОМИНИ

1

ШВІКЕНТІЙ ШАНДОР

відповідь і недоброзичливцям, але й тим, які намагаються історію цього краю „переробляти“ на всякий лад, інтерпретувати так, щоб ще більше дезінформувати. Щоб до цього не доходило, заслужену роботу на цій ділянці робить ужгородське видавництво „Гражда“. Яскравим прикладом цього може послужити перший том споминів Вікентія Шандора. Спомини охоплюють період Карпатської України. Перед читачем постає ґрунтовна праця вченого і громадсько-політичного діяча, написана на основі історичних фактів, які затвержені архівними документами, особистими щоденниковими записами, веденими понад 30 літ. Вікентій Шандор наближує читачеві державотворчі намагання українського народу і на теренах Закарпаття

За Карпатську Україну. Хуст 1939 р.

(„Мирова конференція в Парижі 1919-1920 років не тільки не визнала державний статус за Україною, а, на глум долі, розділила її державну територію між чотири держави: СРСР, Польщу, Румунію й Чехо-Словаччину, завела проти України сильну блокаду. Була це найбільша

політична помилка першої половини ХХ сторіччя, якої наслідки світ відчуває по сьогодні. Навіть і тогочасні дослідники політичної дійсності в європейській пресі наголошували, що державна справа України є найбільшою невирішеною політичною проблемою Європи“).

Тематично на попереднє видання нав'язує „Карпатська Січ“ (в-во „Гражда“, Ужгород 1996), де знаходяться матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі, яка проходила в Ужгороді 11-12 березня 1995 р. Видання „Карпатська Січ“ вийшло за редакцією проф. Василя Худанича, який у передмові висловлює надію, що ця книга збереже

КАРПАТСЬКА СІЧ

пам'ять про карпатських січовиків як про молодих, відважних свідомих українців, що прагнули утвердити і захистити Карпатську Україну, свою честь і волю, свою незалежність, що сучасники і нащадки зможуть правильно розібратися в складних історичних подіях і належно оцінити вклад січового братства у розбудову Великої Української Держави.

Приємно констатувати, що в Закарпатській Україні дає про себе знати нова творча зміна перекладачів. До них належить і Тетяна Кобаль, яка в минулому заявила про себе збіркою поезії, прози та художніх перекладів „Оksamитова ніч“. Цього року порадувала своїх читачів збіркою поетичних перекладів „Смарагдовий острів любові“ (в-во „Гражда“, Ужгород 1996). Молода поетеса і перекладачка пробує свої сили у сфері художнього перекладу. І вибрала нелегкий шлях - донести до українського читача віршовані твори Анни Ахматової, Марини Цвєтаєвої, Сергія Єсеніна, Людмили Кудрявської. Позитивним є і те, що Тетяна Кобаль цікавиться сучасною словацькою поезією. А результат? Переклади поезії словацьких поетів - Мар'яна Мілчака, Міхала Отченаша та Гани Валцерової-Бацігалової.

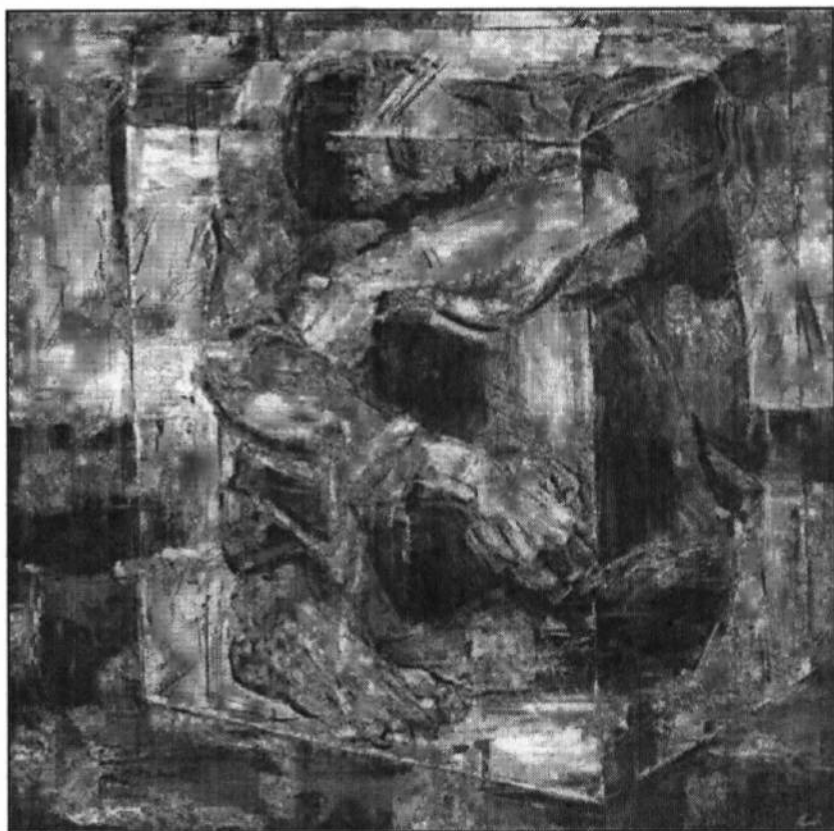
СМАРАГДОВИЙ ОСТРІВ ЛЮБОВІ

Тетяна КОБАЛЬ

Ще один внесок у подальше поглиблення українсько-словацьких літературних відносин.

(ія)

Прокіп Колісник: «Куб» I. 1990, олія, полотно, 100х100 см.

На обкладинці твори українського художника Прокопа Колісника – перша сторінка обкладинки – «Степ» П. (частина триптиху), 1990, олія, полотно, 110х100 см; друга сторінка обкладинки – «Повернення», 1991, олія, полотно, 200х185 см; третя сторінка обкладинки – «Легенда», 1992, олія, полотно, 110х 90 см.

